

Nr 17

Försvarsutskottets betänkande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:75 angående försvarets fortsatta inriktning m. m. jämte motioner.

I betänkandet behandlas förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1972:75 och i propositionen 1972:1 bilaga 6 (uppskjutna frågor enligt FöU 1972:5) samt yrkanden i motionerna 1972:443, 1972:952, 1972:953, 1972:956, 1972:960, 1972:963, 1972:1569 och 1972:1605–1614.

1. Försvarets fortsatta inriktning

I propositionen 1972:75 har Kungl. Maj:t (s. 7–124 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 18 februari 1972) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta inriktning som departementschefen har angett.

1970 års försvarsutredning

1970 års försvarsutredning har den 14 januari 1972 lämnat sitt huvudbetänkande angående säkerhets- och försvarspolitiken (SOU 1972:4). Ledamöter i utredningen har varit förutvarande statsrådet, ledamoten av riksdagen Gunnar Lange (ordförande) samt ledamöterna av riksdagen Torsten Gustafsson, Bengt Gustavsson, Olle Göransson, Allan Hernelius och Sven Wedén. Till betänkandet har fogats två reservationer och tre särskilda yttranden. I det följande återges en sammanfattning av betänkandet. Beträffande direktiven för försvarsutredningen, det underlag som har stått till utredningens förfogande, utredningens närmare överväganden samt innehållet i reservationerna och de särskilda yttrandena hänvisas till utredningens betänkande och till propositionen.

Som grund för sina överväganden om inriktningen av den svenska säkerhetspolitiken och försvarspolitiken har försvarsutredningen granskat den nuvarande världspolitiska situationen och angett olika tänkbara utvecklingslinjer under en kommande 15-årsperiod.

Det aktuella världspolitiska läget uppvisar enligt utredningen betydande skiftningar. Sovjetunionens snabba utbyggnad av de strategiska vapensystemen och markering av de globala politiska intressena har lett till en högre grad av jämvikt med Förenta staternas kapacitet och engagemang. Detta har å ena sidan medfört risk för intressekollisioner i allt flera delar av världen men har å andra sidan skapat förutsättningar för amerikansovjetiska förhandlingar på jämställd bas om rustningsbegränsningar och lösning av lokala problem. Förenta staterna och

Sovjetunionen synes ha fått ett större gemensamt intresse än tidigare att begränsa sina militära engagemang för att få ökade möjligheter att satsa bl. a. på den inre sociala och ekonomiska utvecklingen. Kinas växande styrka och utrikespolitiska agerande håller på att förändra den politiska bilden i Asien. Flertalet av de stater som uppstått vid avkolonialiseringen i Asien och Afrika är alltså politiskt svaga och utsatta för yttre och inre påfrestningar. Nya konflikthärddar kan därmed uppstå.

I Europa har rådande motsättningar i förening med terrorbalansen och stormaktsblockens starka konventionella militära styrkor under lång tid medfört politiska låsningar och en stark markering av gränserna mellan intressesfärerna. Under de senaste åren har emellertid framför allt det långvariga dödläget i Tysklands- och Berlinfrågorna kunnat brytas och vägen öppnats för nya förhandlingar och uppgörelser. Vad som synes ligga inom räckhåll är ytterligare normalisering av Västtysklands förbindelser österut och möjligen vissa ömsesidiga begränsningar i maktblockens stående militära styrkor. Till bilden hör också de låt vara ännu begränsade framstegen i nedrustningsförhandlingarna i Genève, samtalen om begränsning av de strategiska vapnen (SALT) samt det växande intresset för en europeisk säkerhetskonferens.

Det nuvarande tillståndet av avspänning och förhandlingsaktivitet kan emellertid komma att brytas av nya kriser och uppflammande motsättningar i andra delar av världen än Centraleuropa. Risken för att sådana konflikter skall spridas till Centraleuropa anser utredningen dock vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden.

Från den beskrivna nuvarande situationen är många skilda vägar tänkbara för *den världspolitiska utvecklingen* under en kommande 15-årsperiod. Försvarsutredningen har i enlighet med principerna för det nya planeringssystemet för försvaret belyst olika utvecklingsmöjligheter och med ledning därav sökt bedöma vilka alternativ som svensk försvarsplanering i första hand bör ta hänsyn till. Det ligger i sakens natur att därvid särskilt sådana uppmärksammas som kan leda till risker för Sveriges säkerhet.

Utvecklingen mot en mera multipolär värld leder sålunda enligt försvarsutredningens mening till att växlande politiska grupperingar i framtiden blir möjliga. Detta innebär bl. a. ökad osäkerhet om relationerna mellan de i Europa engagerade maktblocken. Dessa bedöms även i framtiden ha ett starkt gemensamt intresse att undvika en öppen militär konfrontation och framför allt att undvika kärnvapenkrig. Framtida konflikter i Europa kan därigenom komma att kännetecknas mera av förhandlingar, makt demonstrationer och snabba positionsframflyttningar än av omfattande och utdragna militära operationer. Utredningen anser att även framgent Nordkalottområdet och Östersjöutloppet är de strategiskt mest betydelsefulla områdena i Norden. Även Gotlands betydelse bör uppmärksammas. Däremot bedöms det inte finnas några ekonomiska eller andra tillgångar i Norden av sådan betydelse att de kan verka konfliktutlösande. Även om stater i vår närhet skulle dras in i en konflikt mellan stormaktsblocken behöver detta inte nödvändigtvis bli fallet för

Sveriges del.

Försvarsutredningen anser att Sveriges möjligheter att även i framtiden stå utanför krig och allvarligare konflikter bäst främjas genom ett fasthållande vid den alliansfria politiken syftande till neutralitet i ett framtida krig.

Sveriges säkerhet främjas enligt utredningens uppfattning om riskerna för konflikter allmänt minskas och om rustningarna kontrolleras och begränsas på ett balanserat sätt. Sverige bör därför inom ramen för sina begränsade resurser söka medverka till att förändra den internationella miljön i riktning mot ökad allmän säkerhet.

Sverige spelar genom sin utrikespolitik och sitt försvar en viktig roll för stabiliteten i det nordiska området. För båda blocken kan väsentliga positionsförändringar i Norden påverka maktssituationen i Centraleuropa. Ett allsidigt uppbyggt och inriktat svenskt försvar gör det svårare för supermakterna att flytta fram sina positioner. Väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden skulle emellertid kunna rubba denna bild av stabilitet och balans i Nordeuropa. Försvarsutredningen anser att Sveriges nuvarande utrikes- och försvarspolitik klart främjar freden och stabiliteten i norra Europa. Det bör även ligga i andra länders intresse att denna politik fullföljs.

För att Sveriges neutralitetspolitik skall respekteras och landets oberoende i längden bevaras erfordras som stöd ett starkt försvar. Den svenska försvarspolitikens bör enligt utredningen främst syfta till att försvaret vid en konflikt i Europa mellan stormaktsblocken skall ha sådan styrka och sammansättning att angrepp mot Sverige inte kan bedömas lönsamt för någon. Det svenska försvaret har i så fall den önskade fredsbevarande förmågan.

Försvarsutredningen avvisar civilmotstånd som alternativ till militärt försvar för stöd åt Sveriges neutralitetspolitik. Civilmotstånd kan endast komplettera andra motståndsformer.

Ett försvar byggt på gerilla fyller inte heller neutralitetspolitikens krav. Våra försvarsförberedelser bör därför inte grundas på ett alternativ som förutsätter gerillakrig. Militära förband som behärskar det fria krigets taktik kan däremot i ett krigs olika skeden utgöra ett komplement till övrigt militärt försvar.

Tilltron till vår neutralitetspolitik kräver att omvärlden är övertygad om att Sverige vid en konflikt är berett att fullfölja den deklarerade politiken. Försvaret måste därför ha en sådan styrka och sammansättning att en presumtiv angripare inte genom att konstatera brister i svenskt försvar skall förledas att misstro allvaret bakom den deklarerade politiken. Hela landet måste kunna försvaras. Försvaret måste kunna anpassas till skilda lägen och kunna möta olika angripare.

Försvarsutredningen anser att den fortsatta planeringen inom totalförsvaret bör ske med följande utgångspunkter.

De situationer som Sverige kan ställas inför kännetecknas av att angriparen, med hänsyn till huvudmotståndaren, måste se till att ett militärt företag kan slutföras på kort tid, att det kan genomföras med

begränsad styrkeinsats och att riskerna för misslyckande så långt möjligt begränsas. För att härvid avhålla från angrepp skall det militära försvaret ha en sådan styrka och sammansättning att ett anfall mot Sverige fordrar så stora uppoffringar att angriparen inte rimligen kan finna fördelarna värda uppoffringarna. Om Sverige angrips skall det militära försvaret i det längsta hindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall kunna bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Totalförsvaret i övrigt anpassas härtill.

Värdet för någotdera stormaktsblocket att militärt kontrollera Sverige kan bli stort framför allt i en akut krissituation eller vid krig mellan blocken. Den som då överväger att angripa Sverige kan tänkas välja att göra det överraskande för att möta mindre motstånd. För att avhålla från denna typ av angrepp skall försvaret utformas med möjligheter till snabb beredskapshöjning och mobilisering och så att det är stridsdugligt omedelbart efter mobilisering. Härför erfordras också bl. a. en allsidig och väl fungerande underrättelsetjänst.

Försvaret skall huvudsakligen inriktas på att möta ett konventionellt angrepp. Möjligheten av att ett från början konventionellt krig, i vilket Sverige är indraget, trappas upp till kärnvapenkrig får dock inte uteslutas. Försvarsplaneringen skall därför innefatta åtgärder som syftar till att vi inte redan vid en insats av ett fåtal kärnladdningar förlorar möjligheterna till fortsatt försvar; därigenom bidrar vi till att hålla kärnladdningströskeln uppe. I övrigt bör åtgärderna utformas så att möjligheterna för befolkningens överlevnad främjas. Dessa åtgärder får endast innebära måttliga kostnadsökningar i förhållande till dem som betingas av hänsyn till ett konventionellt angrepp. Motsvarande bör gälla bakteriologiska och kemiska stridsmedel (BC-stridsmedel).

Vid krig i omvärlden måste det svenska försvaret vara i stånd att – i enlighet med neutralitetsrättens krav – förhindra att svenskt territorium utnyttjas av de krigförande. I en sådan situation måste möjligheter föreligga att försörjningsmässigt uthärda en avspärning under rimligt lång tid och i övrigt begränsa verkningarna i Sverige av i omvärlden insatta ABC-stridsmedel.

De moderna stridsmedlens förstörelseförmåga och samhällets alltmer ökade sårbarhet ökar en angripares möjlighet att utöva påtryckningar på mindre stater. Försvarsutredningen anser att Sverige bör söka förhindra att landet utsätts för angrepp som utgår från hot genom att en fast utrikespolitik förs och genom att i fred sådana försvarsförberedelser vidtas att statsledningen får förmåga att stå emot ett hot.

För att ge erforderligt stöd åt den svenska säkerhetspolitiken bör *totalförsvaret* enligt försvarsutredningens mening vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Det militära försvaret skall därför bygga på den allmänna värnpliktens grund. Den allmänna värnplikten är av största betydelse för försvarsviljan och den reella försvarseffekten. Civildövsplikten, andra former för tjänstgöringsskyldighet samt frivillig försvarsverksamhet – bl. a. hemvärn – utgör viktiga komplement till den allmänna värnplikten.

Totalförsvaret skall utformas som ett i vidsträckt mening uthålligt försvar. Inom det militära försvaret är därför förmåga till segt och uthålligt försvar viktigare än stor initialstyrka.

Försvarsutredningen anser det väsentligt att det i den fortsatta försvarsplaneringen skapas förutsättningar för att bibehålla en inhemsk försvarsmaterielindustri. Detta förhållande torde vara av grundläggande betydelse för omvärldens tilltro till vår deklarerade säkerhetspolitik. Möjligheterna att bibehålla en inhemsk tillverkning av försvarsmateriel kan bli större om viss vapenexport medges i enlighet med de grunder härför som statsmakterna nyligen angett.

Till försvarsplaneringens viktigaste uppgifter hör att skapa handlingsfrihet beträffande det framtida försvarets utformning. Försvarsutredningen anser att detta bör ske bl. a. genom kontinuerligt avsättande av resurser för forskning och utveckling, genom tillgång till kvalificerat befäl och utbildningsanstalter för utbildning av personal och uppsättning av förband samt genom bibehållande av en inhemsk försvarsmaterielindustri.

Det militära försvaret bör enligt försvarsutredningens mening även i fortsättningen byggas upp för att vara i allt väsentligt balanserat och möjliggöra djupförsvar med kraftsamling till gräns och kust. En dylik målsättning kan dock visa sig vara realiserbar i högre eller lägre grad. Begränsningar härvidlag kan bli nödvändiga på grund av svårigheter att på kort tid genomföra önskvärda strukturella förändringar och omorganisationer. Begränsningar i målsättningen kan även bli nödvändiga t. ex. på grund av snabbt stigande kostnader för kvalificerade vapensystem.

Prioriteringar på grund härav bör enligt utredningens mening i ett längre perspektiv genomföras enligt principen att ett större antal tekniskt mindre högtstående vapensystem (funktioner) hellre anskaffas än ett fåtal tekniskt mycket kvalificerade. Detta bör leda till att vid det militära försvarets utveckling på längre sikt uthållighet ges företräde framför initialstyrka. En princip av angivet slag ansluter väl till en liten alliansfri stats möjligheter och förmåga i en värld där den militära teknologin i första hand styrs av supermakterna. Den ansluter vidare väl till vad utredningen anfört om den allmänna värnplikten som den grund på vilken försvaret bör byggas.

En i förhållande till nuläget mera markerad tillämpning av denna princip i försvarsplaneringen kommer enligt utredningens uppfattning inte att leda till några omedelbara konsekvenser av genomgripande slag. I första hand påverkas inriktningen av forskning och teknisk utveckling. Avvägningen mellan kvantitet och kvalitet kommer inte genomgående att leda till att en större kvantitet av ett mindre kvalificerat system bör föredras framför en mindre kvantitet av ett mer kvalificerat system. I samtliga avvägningsprogram finns system där t. ex. möjligheterna att över huvud taget nå verkan kan sätta ganska bestämda gränser för både kvalitetsnivån på systemet och antalet erforderliga enheter.

De delar av krigsorganisationen som redovisas i de fyra avvägningsprogrammen Rörliga resp. Lokalt bundna markstridsförband, Övervat-

tensstridsförband samt Luftförsvarsstridsförband är enligt försvarsutredningens mening av grundläggande betydelse för omvärldens tilltro till Sveriges avsikt och förmåga att i praktisk handling fullfölja den deklarerade utrikespolitiken. Dessa funktioner bör därför utgöra den bas på vilken det militära försvarets avhållande förmåga bör byggas. Detta innebär att avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband, vilket innefattar attackflyg och ubåtar, bör ges en lägre prioritet.

De angivna principerna bör enligt försvarsutredningens mening innebära att avvägningsprogrammen ges följande inriktning.

Försvaret av vårt territorium bör byggas upp från grunden på så sätt att i första hand ordnas ett lokalt bundet försvar av områden och platser som kan ha primärt intresse för en angripare. Rörliga markstridsförband med hög kvalitetsnivå skall kunna kraftsamlas för att avvärja anfall i olika riktningar. Rörliga markstridsförband i form av s. k. skytteregementen bör inte skapas; i stället bör övervägas att behålla fler brigader än som annars varit möjligt. Kustartilleriförbanden bör utvecklas i huvudsak enligt vad som framgår av överbefälhavarens programplaner.

Vid en ombeväpning och omorganisation av vissa brigader bör ytterligare differentiering av de värnpliktigas grundutbildning utredas. Därvid bör uppmärksammas betydelsen av den allmänmilitära utbildningen och befälsutbildningen, vilka ger möjlighet till en allsidig användbarhet av den enskilde soldaten och förbanden.

Överbattensstridsförbanden bör inriktas utgående från dels behovet av kustnära insatser i invasionsförsvaret, dels de krav en neutralitetssituation kräver. Detta innebär att ett tillräckligt antal enheter bör disponeras. Utvecklingen av fartygsmateriel bör därför inriktas mot lätta fartygstyper, bl. a. patrullfartyg och torpedbåtar (robotbåtar). Frågan om export- och importsjöfart i ett avspärrningsläge bör enligt utredningens mening lösas med andra medel än militära. Kapaciteten för skydd av sådan sjöfart kan därför starkt minska eller t. o. m. utgå. Kustsjöfart och transporter till och från Gotland måste emellertid kunna skyddas.

Fjärrstridsförbanden bör minska i omfattning. Anskaffningen av flygplan AJ 37 Viggen för de tunga attackförbanden fullföljs; antalet divisioner bör dock bestämmas senare. Studierna av nästa generation attackflygplan bör i första hand inriktas på ett attackflygplan med måttliga prestanda. I avvaktan på ett förbättrat beslutsunderlag rörande avvägningen inom programmet på längre sikt bör möjligheterna att utveckla och tillverka ubåtar inom landet behållas.

Den framtida utformningen av luftförsvarsstridsförbanden domineras av frågan om valet av flygplanstyp för jaktförbanden. Utredningen har ingående övervägt dels olika anskaffningsprogram för jaktversionen av flygplan 37 Viggen, dels andra jaktflygplanssystem som helt eller delvis skulle kunna lösa de operativa uppgifter som JA 37 Viggen avses för. Utredningen avvisar licenstillverkning eller direktköp av utländskt flygplan som alternativ till JA 37 bl. a. därför att detta skulle skapa ett beroende i förhållande till utlandet och medföra att stora resurser måste avsättas för att anpassa ett sådant flygplansystem till det svenska luftförsva-

ret i övrigt. Utredningen avvisar likaså en ny version av flygplan J 35 Draken som ett alternativ till JA 37. Under 1970-talet disponeras ett effektivt luftförsvar med ett stort antal divisioner innehållande flygplan J 35 Draken. Ett framtida luftförsvar svarande mot 1980- och 1990-talens miljö och byggt på flygplan J 35 Draken kommer emellertid i avgörande hänseenden att få väsentligt lägre effekt jämfört med flygplan JA 37 trots att detta enligt nuvarande bedömningar endast kan anskaffas för ett mindre antal divisioner. Försvarsutredningen förordar således att jaktversionen av flygplan 37 utvecklas för senare anskaffning. Utredningen understryker att stora ansträngningar bör göras för att nedbringa kostnaderna för utvecklingsarbetet även om detta leder till någon begränsning av eljest avsedda prestanda hos flygplanssystemet. - Luftvärnet bör moderniseras genom anskaffning av luftvärnsrobotar av en sådan typ som ger ett stort antal eldenheter.

Försvarsutredningen redovisar endast de allmänna riktlinjer som bör gälla för den fortsatta planeringen för det militära försvaret. Inom ramen härför kan förekomma t. ex. variationer i fråga om antalet enheter av anskaffade vapensystem och anpassning till resultat av pågående studier och utredningar. Riktlinjerna leder därför inte till en bestämd utgiftsram. De erforderliga ekonomiska resurserna kan varieras inom vissa gränser.

Försvarsutredningen har funnit att erforderliga förutsättningar för att på kort sikt vidta åtgärder vilka möjliggör en långsiktig inriktning av angivet slag föreligger vid nivåer som i ekonomiskt innehåll under programplaneperioden ligger i ett område med en undre gräns något över nivån M 3 och en övre gräns som inte överstiger genomsnittet av de två nivåer överbefälhavaren betecknat som M 1 och M 2. Planeringen de närmaste åren får förutsättas anpassad härtill. Detta innebär att planeringen kommer att ske efter en i reala termer lägre utgiftsnivå än tidigare. Vid den årliga rullningen av programplanerna kan självfallet ramstorleken komma att omprövas. Vid en mycket restriktiv utgiftsprövning och en rationaliseringsverksamhet som ger snabba och bestående resultat anser utredningen det möjligt att även på längre sikt skapa god försvarseffekt vid utgifter av nämnd storleksordning. Utredningens förslag innebär att vissa eftergifter görs i fråga om den operativa styrkan i ett kortare perspektiv. Från säkerhetspolitisk synpunkt är enligt utredningens mening de risker som är förenade härmed inte större än att de kan accepteras.

Försvarsutredningen erinrar om att uppgifter och organisation för *civilt försvar* i sina huvuddrag fastställdes under senare delen av 1950-talet. Under 1960-talet har skett ett långsiktigt och kontinuerligt skyddsrumshyggande, kompletterat med en omfattande utrymningsplanläggning. Därjämte har en lednings- och undsättningsorganisation utvecklats. Härigenom har skapats ett civilt försvar som internationellt sett är av hög klass.

Planeringen av civilt försvar har under en lång följd av år utgått från att befolkningen löper risk att direkt bekämpas och att kärnvapen kan komma att användas mot större befolkningscentra i terroryfte. Mot

bakgrund av sin syn på ett framtida krigs karaktär och på skyddet mot ABC-stridsmedel föreslår försvarsutredningen att planeringen av civilförsvaret i framtiden ges en annan inriktning. Denna bör utgå från att befolkningscentra som sådana inte bör ses som för angriparen primära mål att bekämpa vid invasionsföretag mot Sverige. Grundläggande för planeringen bör i stället vara att befolkningen kan komma att beröras av biverkningar vid bekämpning av militära mål med i första hand konventionella stridsmedel och vid markstrider.

Viss hänsyn måste emellertid också tas till att befolkningen i vissa konfliktsituationer kan bli ställd inför direkt hot om skadegörelse. Civilförsvaret bör då med sina åtgärder kunna påverka hotsituationen och öka statsmakternas handlingsmöjligheter.

I de fall vi kan hålla oss utanför krig bör befolkningen kunna ges skydd mot de sekundära verkningarna i vårt land av ABC-stridsmedel som används utanför våra gränser.

Den ändrade grundsynen på civilförsvarets uppgifter innebär enligt försvarsutredningens uppfattning att skyddet främst bör utformas med hänsyn till konventionella vapen. Skydd mot ABC-stridsmedel bör anordnas endast där så kan ske till måttliga kostnadsökningar. Vidare bör ökad vikt läggas vid civilförvarsåtgärder i områden intill militära mål och i invasionsområden samt vid skydd av befolkningen i samband med markstrider.

För inriktningen av civilförsvarets olika delar innebär detta enligt försvarsutredningens mening följande.

Skyddsrumshbyggandet bör ske främst med hänsyn till det konventionella krigets krav och med hänsyn till att de allvarligaste riskområdena är sådana som innehåller eller ligger vid militära mål och i invasionsområden. Principerna för skyddsrumshbyggande måste därför omprövas. Låghusområden och de 14 största städernas innerområden bör således inte såsom nu generellt undantas från skyddsrumshbyggnadsskyldigheten. Nu gällande urval av orter som skall komma i fråga för skyddsrumshbyggande bör därför omprövas. Skyddsrumshplaneringen bör inordnas i den allmänna samhällsplaneringen effektivare än som nu sker. — Planeringen för anskaffning av skyddsmasker bör följa den hittills utstakade inriktningen. Det innebär att en begränsad men kontinuerlig anskaffning sker med möjligheter till anskaffning i ökad takt.

En planläggning för utrymning av tätorter och andra områden bör behållas. Planläggningen bör som hittills innebära att handlingsmöjligheter skapas; inte att man i förväg binder sig vid beslut att genomföra utrymning.

Den fortsatta planeringen för ledningen av civilförsvaret och undsättningsverksamheten bör sikta på att göra den nuvarande organisationen mer enhetlig och anpassa den till den ändrade grundsynen. Härvid bör kraven på uthållighet och beredskap beaktas.

Övrigt totalförsvaret omfattar en rad skilda funktioner. Försvarsutredningen anger som exempel härpå försörjningen med förnödenheter och tjänster, som innefattar bl. a. livsmedelsförsörjningen, industriproduktionen

nen m. m., energiförsörjningen och kommunikationerna. Andra exempel är hälso- och sjukvården, polisverksamheten och det psykologiska försvaret.

Nämnda funktioners verksamhet i krig liksom vid avspärrning grundas i betydande utsträckning på den bas som fredsinriktad verksamhet och härför anskaffade resurser bildar. I planeringen är engagerade ett stort antal myndigheter -- de flesta med fredsinriktad verksamhet som huvuduppgift -- som var och en har det fulla ansvaret för sin sektor. Denna ansvarsfördelning ger en god beredskap men medför samtidigt ett stort behov av samordning. Inom övrigt totalförsvar är en förhållandevis liten del av resursinsatserna av verkligt långsiktig karaktär; stora delar av verksamheten -- speciellt åtskillig lagring -- kan och bör ganska snabbt anpassas till ändrade förhållanden.

Syftet med försvarsutredningens behandling av övrigt totalförsvar har varit att tillse att kravet på balans i våra totala försvarsinsatser skall kunna tillgodoses. Härvid har utredningen i första hand ägnat uppmärksamheten åt de säkerhetspolitiskt betingade utgångspunkterna för planeringen i avsikt att nå likartade planeringsutgångspunkter för hela totalförsvaret. Någon närmare prövning av dessa utgångspunkter med hänsyn till de resursbehov som de kan leda till beträffande övrigt totalförsvar har utredningen däremot inte gjort. Inte heller har utredningen närmare behandlat valet mellan skilda system, t. ex. beredskapslagring eller vidmakthållande av produktionskapacitet, för att skapa en viss beredskap inom olika sektorer.

Försvarsutredningen har funnit att planeringen inom totalförsvaret såvitt gäller uthålligheten i vissa fall synes ha skett med skilda, men var för sig rimliga, utgångspunkter. Utredningen framhåller vikten av att pågående studier av uthållighetsfrågan förs vidare. I övrigt anser utredningen att hittills tillämpade planeringsutgångspunkter för övrigt totalförsvar i stort sett är anpassade till vad utredningen har föreslagit för det militära försvaret och civilförsvaret.

Propositionen

Säkerhetspolitikens inriktning (s. 98-108)

Departementschefen framhåller att den politiska utvecklingen efter år 1968 pekar bl. a. mot att det för första gången på mycket lång tid har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för att uppnå ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete. De gångna årens utrikespolitiska händelser ger ett fortsatt och förstärkt intryck av politisk avspänning i Europa. Avspänningsprocessen har nu pågått så länge och visat en sådan hållfasthet att man kan våga tala om en utvecklingstrend. Relationerna mellan supermakterna och deras allierade har delvis ändrat karaktär. De starka låsningar som har präglat stormaktspolitiken under efterkrigstiden har förbytts i ett klimat med en starkare vilja till positiva förändringar. Hos parterna markeras en beredvillighet att

ompröva tidigare ståndpunkter. Önskan att söka - och tillämpa - nya lösningar framträder tydligare.

De ömsesidiga strävandena till en konstruktiv fortsättning på denna politik följs med förväntningar och intresse. Detta innebär inte att en fortsättning är fri från problem. Bakslag, tillfälliga och mera varaktiga, kan komma att inträffa på båda sidor. Det finns emellertid i dag inga tecken som pekar på att detta kommer att leda till att grunderna i den utstakade riktningen överges av parterna.

Även om riskerna för att vapnen skall komma till användning således synes ha minskat, har några påtagliga rustningsbegränsningar hittills inte kommit till stånd. Supermakterna har inte inskränkt eller aviserat begränsningar i sina planer att utveckla och anskaffa avancerade vapensystem. De konventionella styrkorna i Europa är i stort sett oförändrade på båda sidor.

Beträffande utvecklingen i andra delar av världen än Europa torde denna enligt departementschefen också i fortsättningen på många håll komma att präglas av politisk instabilitet och konflikter. Nya anledningar till konflikter och krig torde uppkomma inom och mellan världens u-länder. Dessa kan även uppstå som följder av motsättningar mellan supermakterna och deras allierade. De ständigt ökande rustningarna bland u-länderna - möjliga i första hand genom flödet av vapen från de industrialiserade staterna - bidrar i hög grad till att motsättningar och kriser i dessa delar av världen utvecklas till militära konflikter.

Läget utanför Europa är labilt och påverkar indirekt - och ibland direkt - de europeiska staternas säkerhetspolitiska situation. Strävandena att söka avspänning och nya politiska utgångspunkter i Europa kan komma att störas av händelser i andra delar av världen i vilka europeiska stater och deras allierade engageras. Riskerna för att sådana konflikter skall spridas till Centraleuropa torde dock numera vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden.

Departementschefen delar försvarsutredningens principiella uppfattning att den svenska säkerhetspolitiken måste utgå från grundsynen att landets säkerhet i första hand kan komma att äventyras genom stormaktsblockens handlande. Den internationella utvecklingen formas i stor utsträckning av supermakterna och deras förbundna. Den kan inte i nämnvärd grad påverkas av små nationer som Sverige. En anpassning till förhållandena blir därför nödvändig. De resurser vi kan avsätta för att trygga vår egen säkerhet är mycket begränsade jämfört med stormaktsblockens.

Vårt lands möjligheter att stå utanför krig och allvarigare konflikter främjas även i framtiden bäst genom vår alliansfria politik som inriktas på att möjliggöra neutralitet i ett framtida krig.

Departementschefen anser att den av riksdagen år 1968 godkända *inriktningen av vår säkerhetspolitik* alltjämt bör gälla:

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla

lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Trots de strävanden till avspänning och samarbete som under senare år har pågått mellan maktblocken i Europa kan enligt departementschefen krig i Europa inte uteslutas under nu överblickbar tid och inte heller sådana aggressiva påtryckningar eller andra yttringar av en maktpolitik som utgår från hot om krig. Även om stater i vår närhet skulle dras in i en konflikt mellan stormaktsblocken, behöver denna inte oundgängligen beröra Sverige. Detta utgör grundvalen för den hittillsvarande svenska neutralitetspolitiken. Denna politik blir trovärdig och realistisk när den byggs upp och genomförs med stabil politisk inriktning och med stöd av ett totalförsvar som är avpassat och uppbyggt för att värna vårt oberoende.

Sverige bör söka medverka till sådana förändringar i den internationella miljön som leder till ökad allmän säkerhet. Om riskerna för konflikter minskas och rustningarna internationellt kontrolleras och begränsas på ett balanserat sätt, främjas vår egen säkerhet.

Enligt departementschefens mening spelar vårt land genom sin utrikespolitik och sitt försvar en viktig roll för att bevara stabiliteten i det nordiska området. Den svenska neutralitetspolitiken utgör även ett värdefullt bidrag till avspänningssträvandena i Europa. Sveriges alliansfria ställning förhindrar att maktblocken i detta område ställs direkt mot varandra. För båda blocken är Norden ett flankområde. Om väsentliga positionsförändringar inträffar i detta område skulle det kunna påverka den centrala maktssituationen i Europa. Departementschefen anser att väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till vår närmaste omvärld skulle kunna inverka störande på stabiliteten och balansen i Nordeuropa. En fast och konsekvent svensk utrikes- och försvarspolitik främjar freden och stabiliteten i norra Europa. Det bör ligga även i andra länders intresse att denna politik fullföljs med stabil inriktning.

Sveriges möjligheter att påverka omvärlden utanför vårt närområde i riktning mot minskade motsättningar är begränsade. Den alliansfria politiken ger dock vissa möjligheter som bör tillvaratas genom en aktiv utrikespolitik. Detta kan gälla medverkan i FN:s fredsbevarande verksamhet eller åtgärder för kontroll av att avtal om rustningsbegränsning efterlevs. Vi bör som hittills spela en aktiv roll i nedrustningsförhandlingarna. Det svenska utvecklingsbiståndet med syfte att främja en fredlig utveckling i riktning mot ökat ekonomiskt och politiskt oberoende för u-länderna syftar likaså till en positiv effekt på den internationella utvecklingen.

Den internationella rättsordningen bör stärkas och utvecklas. På många viktiga områden är existensen av entydiga rättsliga regler för

umgänget mellan stater och folk ägnad att minska riskerna för motsättningar och att underlätta lösningen av uppkomna tvister. Särskilt för små stater är det av vikt att rättssystemet utvecklas och respekteras. Sverige bör bidra till en sådan utveckling bl. a. genom olika insatser inom fredsforskningen. Även utvecklingen på havsrättsområdet har säkerhetspolitiskt intresse och bör fortlöpande följas upp. I farvatten med förträngningar, sådana som omger Sverige, påverkar territorialvattnens utsträckning starkt den militärpolitiska kartbilden. Vid den allmänna havsrättskonferens, som Förenta nationerna avser anordna år 1973 och som nu förbereds, kan frågan om maximal territorialhavsbredd på tolv nautiska mil aktualiseras. Sverige hävdar nu fyra mil.

För att den deklarerade utrikespolitiken skall respekteras och vårt oberoende i längden kunna bevaras krävs som stöd ett starkt försvar. *Den svenska försvarspolitik*en bör som försvarsutredningen har föreslagit bl. a. syfta till att försvaret vid en konflikt i Europa mellan stormaktsblocken skall ha sådan styrka och sammansättning att ett angrepp mot Sverige inte kan bedömas lönsamt för någon. Därvid har försvaret den önskade fredsbevarande förmågan.

Tilltron till vår neutralitetspolitik kräver att omvärlden är övertygad om att Sverige i händelse av en konflikt är berett att fullfölja den deklarerade politiken. Försvarets styrka och sammansättning måste vara sådan att en presumtiv angripare inte till följd av brister i dessa hänseenden kan misstro den deklarerade politiken. Försvaret får inte uppfattas som ett hot mot någon och måste vara så utformat att dess uteslutande defensiva syfte – försvar av det egna landet – klart framgår. Av största vikt är även att omvärlden är förvissad om att det i Sverige råder bred enighet om säkerhetspolitikens grunder. Förberedelser och överläggningar för militär samverkan med andra nationer är helt uteslutna. Anskaffning av materiel som är väsentlig för försvaret bör ske på ett sådant sätt att Sverige inte kommer i beroendeställning till andra länder och därigenom kan utsättas för påtryckningar.

Tilltron till neutralitetspolitiken kräver vidare att hela landet kan försvaras och att försvaret kan anpassas till skilda lägen och möta olika hot och angripare.

Kombinationen av en stabil, förtroendeingivande utrikespolitik och ett mot denna svarande totalförsvar bör kunna inge omvärlden respekt för vår vilja att stå neutrala vid eventuella krig och vår förmåga att stå emot påtryckningar eller annan aggressivitet. Härigenom understryks att vi menar allvar med vår neutralitetspolitik och att vi målmedvetet skapar sådana försvarsresurser som behövs för att hävda vår deklarerade utrikespolitik i ett kris- eller krigsläge.

I situationer då krig pågår i omvärlden krävs särskilda åtgärder från en neutral stats sida. I överensstämmelse med neutralitetsrätten skall Sverige, om en krigförande kränker eller försöker kränka svenskt territorium, motverka detta med alla tillgängliga medel.

Befolkningen skall kunna ges skydd mot verkningarna i Sverige av stridsmedel som har satts in i omvärlden. Genom olika åtgärder måste vi

säkerställa att samhället kan uthärda avspärning eller svåra störningar i utrikeshandeln under rimligt lång tid. Dessa åtgärder omfattar bl. a. lagring av särskilt betydelsefulla varor, förberedelser för krigsproduktion och ransoneringsförberedelser.

Som försvarsutredningen har anfört kan man inte bortse från möjligheten att Sverige trots alla åtgärder blir indraget i ett framtida krig. Ett isolerat anfall mot Sverige bedömer departementschefen som så osannolikt att det inte bör självständigt beaktas i försvarsplaneringen. Ett sådant anfall torde aktualiseras endast under ytterst extrema förhållanden i Europa.

Försvarspolitikens bör även i fortsättningen utgå från att en maktbalans råder mellan stormaktsblocken. Denna maktbalans verkar krigsavhållande på supermakterna. En hög grad av parallellitet torde komma att bestå mellan blockens militära resurser. Detta utesluter inte att paktsystemens politiska och militära struktur ändras under de närmast följande åren. Parallelliteten bidrar bl. a. till att stormakternas styrkor vid ett eventuellt krig i allt väsentligt binds mot varandra. De resurser som kan disponeras för anfallsföretag mot sekundära mål utan omedelbart strategiskt intresse — som t. ex. Sverige — är begränsade. Försvarsplaneringen bör enligt departementschefen därför utgå från sådana situationer i vilka stormaktsblockens mål och resursinsats vid angrepp mot Sverige är begränsade i förhållande till de globala säkerhetspolitiska målen och samlade resurserna inom blocken och deras ledande nationer. I sådana situationer bestäms angriparens åtgärder av andra överväganden än dem som föranleds av en anfallsplanläggning mot Sverige.

Departementschefen anser att Sveriges neutralitetspolitik spelar en viktig roll för att vidmakthålla stabiliteten i Norden. Uppfattas Sverige som fast beslutet att försvara sin självständighet och i besittning av den militära styrka som krävs för detta, förbättras förutsättningarna för stabilitet i det nordiska området. Därmed minskar riskerna att länderna i detta område blir indragna i konflikter och krig. Försvarspolitikens bör bestämmas inte minst med hänsyn till det nordiska områdets betydelse och de konsekvenser i olika avseenden som kan följa av ändringar i den politiska och militärpolitiska situationen i Norden.

Departementschefen delar försvarsutredningens uppfattning att det nordiska områdets strategiska betydelse inte är oföränderlig. Av stor vikt i detta sammanhang är supermakternas politik och relationerna dem emellan, den militärtekniska utvecklingen samt supermakternas uppfattningar om ett framtida krigs karaktär. Skilda intressen och motsättningar i fråga om Nordkalotten och Östersjöutloppen torde bestå även under nu överblickbar tid. Några ekonomiska eller andra tillgångar, som vid en konflikt skulle vara av så väsentlig betydelse för de nuvarande supermakterna att de kan verka konfliktutlösande, torde inte finnas i Norden.

Vid en konfrontation mellan stormaktsblocken som berör Nordkalottområdet och Östersjöutloppen kan svenskt område få betydelse som genomgångsområde för militära operationer. Om Sverige blir indraget i anfallsföretag mot dessa områden torde bero på angriparens bedömning

av vilken av möjliga anfallsriktningar som är mest fördelaktig. Frågan om det svenska militära försvarets avhållande förmåga får i sådana situationer en direkt påtaglig innebörd.

Sveriges säkerhetspolitik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, har som syfte att bidra till lugn och stabilitet i vårt närområde. Denna inriktning av vår politik betraktas som ett europeiskt intresse. I likhet med försvarsutredningen anser departementschefen att denna politik bör fullföljas.

De förändringar på kort sikt som kan följa av olika tänkbara utvecklingar i den världspolitiska bilden - t. ex. ökade motsättningar mellan två i Europa engagerade maktblock, utjämning av motsättningarna mellan dessa maktblock och därav följande minskningar av konfliktrisikerna eller en temporär eller mera varaktig obalans i maktpolitiskt hänseende mellan blocken - förändrar enligt departementschefens uppfattning inte behovet av och förutsättningarna för den svenska säkerhetspolitiken sådan den här har beskrivits. De nämnda utvecklingsalternativen betonar kravet på långsiktighet och en stabil inriktning i den svenska politiken.

Om Sverige blir indraget i ett framtida krig, har den på alliansfrihet och neutralitet grundade politiken inte lyckats. De resurser vi då kan disponera måste koncentreras på ett kraftfullt försvar för att till det yttersta bevara landets frihet. Men även under ett krigstillstånd måste de politiska medlen utnyttjas för att bidra till att kriget kan bringas att upphöra på ett sådant sätt att vår frihet bevaras. Försvarets förmåga att hindra angriparen från att nå sina ursprungliga syften blir av väsentlig betydelse för möjligheterna att nå framgång.

Även om delar av landet skulle gå förlorade, skall angriparen så långt möjligt förhindras att utnyttja landet för sina syften. Ett aktivt motstånd i olika former skall alltid möta en angripare. Detta förhållande kan vara av betydelse i angriparens överväganden om ett angrepp mot Sverige. Ett motstånd inom ockuperade delar av landet är som utredningen har anfört svårt att organisera på förhand. Viss information, utbildning och materielanskaffning kan dock enligt utredningen genomföras. Motståndets yttersta mål skall vara landets fullständiga befrielse. En betydelsefull uppgift i den framtida försvarsplaneringen blir enligt departementschefens mening ytterligare åtgärder för att undersöka möjligheterna till och förutsättningarna för s. k. civilt motstånd som ett komplement till andra motståndformer. Departementschefen finner det vara av vikt att studier bedrivs inom detta område.

Försvarsutredningen har presenterat allmänna utgångspunkter för fortsatt totalförsvarsplanering i form av ett antal typsituationer och en precisering av de uppgifter försvaret bör kunna lösa i dessa situationer. Departementschefen instämmer i allt väsentligt i vad utredningen har anfört i detta avseende.

Planeringen bör i första hand avse åtgärder för att avhålla från *angrepp med konventionella stridsmedel* och utgå från bl. a. existensen av två militära block med åtminstone delvis motsatta intressen i Europa.

Jämfört med nuvarande läge kan blockens styrka eller inre sammanhållning vara förstärkt eller försvagad. Blockens militära handlingsfrihet kan vara begränsad till följd av militära engagemang i andra delar av världen.

En konflikt mellan supermakterna som uppstår i någon annan del av världen kan spridas till Europa. Konflikter av ett sådant slag torde leda till i stort sett samma typ av angrepp mot Sverige som om konflikten ursprungligen hade uppstått i Europa.

Nordkalottområdet och Östersjöutloppen utgör de strategiskt mest betydelsefulla områdena i Norden. Betydelsen av Gotland bör även uppmärksammas.

De situationer då angrepp mot Sverige med konventionella stridsmedel kan komma att aktualiseras karakteriseras bl. a. av att en angripare med hänsyn till sin huvudmotståndare måste se till att ett militärt företag kan slutföras på kort tid med en begränsad styrkeinsats och att riskerna för misslyckande så långt möjligt begränsas. Det svenska försvaret får önskad fredsbefarande effekt, om det kan förhindra att ettdera stormaktsblocket snabbt bemäktigar sig Sverige.

Det militära försvaret skall ha en sådan styrka och sammansättning att anfall mot Sverige kräver så stora uppoffringar – i resursinsats, förluster och tid – att angriparen inte finner de fördelar som står att vinna värda uppoffringarna. Om Sverige ändå anfalls, är uppgiften för det militära försvaret att söka förhindra att angriparen snabbt bemäktigar sig landet. Försvaret skall i det längsta hindra angriparen att utnyttja svenskt territorium för sina syften. I varje del av landet skall segt motstånd kunna bjudas.

Civiltförsvaret skall bidra till totalförsvarets fredsbevarande förmåga genom att stärka befolkningens motståndsförmåga och därmed bl. a. omvärldens tilltro till vår föresats att göra motstånd mot angrepp. Det ekonomiska försvaret skall säkerställa tillgång på oundgängliga förnödenheter och tjänster för befolkning och totalförsvaret.

Totalförsvaret i övrigt skall utformas så, att krigets verkningar inte allvarligt försämrar våra möjligheter till fortsatt försvar.

Försvaret skall vara så organiserat, att det står klart för en angripare att han kommer att möta ett totalt försvar och folkets samlade motstånd. I sista hand skall motstånd göras i form av det fria kriget och motståndsrörelse.

Planeringen av åtgärder för att avhålla från *överraskande anfall* bör utgå från att värdet av att militärt kontrollera Sverige kan bli stort först i en akut krissituation eller vid krig mellan blocken i Europa. Den världspolitiska situationen och angriparens förberedelser bör kunna ge Sverige en viss förvarning om att ett anfall är förestående. Genom en allsidig underrättelsetjänst och genom smidiga och effektiva former för beredskapsändringar skall möjligheterna till förvarning tillvaratas och utnyttjas.

Planeringen av åtgärder till *stöd för neutraliteten vid krig i omvärlden* bör utgå från att krig i omvärlden i första hand kommer att föras med konventionella stridsmedel. Försvaret bör utformas för att skapa respekt

i omvärlden för Sveriges vilja och förmåga att hävda sin neutralitet och för att begränsa verkningarna inom landet av sådana krig eller kriser i omvärlden som inte primärt berör Sverige. Sådana verkningar kan vara störningar i utrikeshandeln och bieffekter av stridsmedel som har satts in i vår omvärld. Det militära försvaret skall upprätthålla beredskap mot ett angrepp och kunna upptäcka och avvisa kränkningar av svenskt territorium och skydda trafik mellan olika delar av landet. Vissa av dessa uppgifter skall kunna fullgöras även i fredstid. Civildförsvaret skall begränsa verkningarna på befolkningen av ABC-stridsmedel som har satts in i omvärlden. Det ekonomiska försvaret skall trygga folkförsörjningen.

Planeringen av åtgärder med *hänsyn till risk för kärnvapenkrig* bör utgå från bedömningen att sannolikheten för insatser av kärnladdningar i Europa är låg. Departementschefen delar försvarsutredningens mening att våra möjligheter att påverka kärnvapentröskeln är begränsade. Den bestäms huvudsakligen av åtgärder inom stormaktsblocken. Våra säkerhetsåtgärder skall bl. a. säkerställa att vi inte blir sårbara redan vid insats av ett fåtal laddningar och innebära endast måttliga kostnadsökningar jämfört med försvar mot konventionella stridsmedel. Skulle Sverige anfallas när kärnvapen redan har satts in i stor skala i krig i omvärlden, kan man inte räkna med någon återhållsamhet mot svenskt område. I en sådan situation måste ansträngningarna koncentreras på att begränsa krigets verkningar och öka befolkningens möjligheter att överleva. Planering av åtgärder med *hänsyn till risk för krig med biologiska och kemiska stridsmedel* bör utgå från samma grundsyn.

Planeringen av åtgärder för att möta *krav i förening med hot* bör beakta bl. a. de moderna stridsmedlens förstörelseförmåga och samhällets alltmer ökade sårbarhet. Dessa förhållanden ökar möjligheterna för en angipare att med hot om militära eller andra åtgärder förmå mindre stater till eftergifter. För att avhålla från dessa typer av angreppsfall mot Sverige måste landets utrikespolitik föras med konsekvens och fasthet. Försvaret måste ha sådan motståndsförmåga att främmande makt inte bibringas uppfattningen att landet kan betvingas enbart genom hot. Utformningen av försvaret och informationen om detta bidrar till att en fast försvarsvilja vidmakthålls och utvecklas. Befolkningen bör snabbt och säkert kunna nås med information och anvisningar. Härigenom kan statsledningen demonstrera sin vilja och förmåga att stå emot hot.

Målsättning för totalförsvaret (s. 108–109)

Departementschefen ansluter sig till vad försvarsutredningen har anfört om hittills gällande målsättningar för totalförsvaret och för krigsmakten. Han föreslår att dessa skall upphöra att gälla och ersättas av en ny målsättning för totalförsvaret av följande lydelse:

1. Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. Det skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

2. Totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande. Det skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att ett angrepp mot Sverige fordrar så stora resurser och uppostringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med angreppet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.

Totalförsvaret skall snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka.

Totalförsvaret skall vara så utformat att det kan motstå skilda angreppsformer och verka i olika militärpolitiska lägen.

Totalförsvaret skall vara så utformat att resurser kan avdelas för svenskt deltagande i Förenta nationernas verksamhet i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

3. Under fredstid och under krig mellan främmande makter varunder Sverige är neutralt skall krigsmakten avvisa kränkningar av vårt territorium. Civilförsvaret jämte andra berörda grenar av totalförsvaret skall vidta åtgärder för att skydda befolkningen mot skadeverkningar på grund av krig i vår omvärld. Det ekonomiska försvaret skall bidra till att trygga vår försörjning om vårt land blir hänvisat till egna försörjningsresurser på grund av i vår omvärld inträffade konflikter.

4. Invasionsförsvar skall vara krigsmaktens viktigaste uppgift. Om Sverige utsätts för angrepp skall krigsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Civilförsvaret skall skydda befolkning och egendom mot skador av fientliga anfall samt rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. En fast försvarsvilja skall vidmakthållas och varje försök att undergräva vår motståndskraft och tilltron till vår förmåga att motstå angreppet skall motverkas genom psykologiskt försvar. Sjukvård, socialvård, polisväsende, kommunikationer samt annan samhällsrelig verksamhet skall anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsanstängningarna.

5. Totalförsvarets olika delar skall samverka och understödja varandra i syfte att nå största möjliga försvarseffekt.

Departementschefen framhåller att liksom tidigare målsättningar bör den nu föreslagna ses som en allmän politisk manifestation och inte som en utgångspunkt för försvarsplaneringen.

Totalförsvarets fortsatta inriktning (s. 109–110)

Departementschefen delar försvarsutredningens mening att det inte finns skäl att göra avsteg från den traditionella svenska neutralitetspolitiken, byggd bl. a. på ett efter våra förhållanden starkt försvar. Han instämmer i utredningens avvisande av det vapenlösa motståndet som helt otillräckligt som stöd för den deklarerade utrikespolitiken. Om vi inte är beredda att i fredstid förbereda oss för väpnat försvar mot anfall av större omfattning så torde vi inte kunna övertyga andra länder om att vi

därefter genom vapenlöst motstånd i olika former kommer att försöka hindra en angripare att vinna herravälde över vårt territorium. Att i fred medvetet avstå från åtgärder som ger möjlighet till väpnat försvar vid angrepp kommer av omvärlden att tolkas som att vi saknar vilja att hävda vår självständighet.

Totalförsvaret bör vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Departementschefen delar utredningens mening att detta mål bäst förverkligas genom att det militära försvaret byggs på den allmänna värnplikens grund. Den allmänna värnplikten är som idé övergripande och av största betydelse för försvarsviljan och den reella försvarseffekten. Den bidrar till att manifestera viljan att säkra landets trygghet mot yttre hot. Den allmänna värnplikten utgör därigenom ett betydelsefullt bidrag till de grundläggande strävandena i den svenska säkerhetspolitiken.

Försvarsutredningen har föreslagit att försvarsplaneringen skall syfta till att skapa ett i vid mening uthålligt totalförsvär. Departementschefen ansluter sig till denna uppfattning. Totalförsvaret skall kunna tvinga en angripare till sådana uppoffringar av tid, resurser och förluster att han avhålls från att företa angreppet.

Det militära försvarets fortsatta inriktning (s. 110-116)

Det militära försvaret bör enligt departementschefen utvecklas enligt följande.

Den internationella militärtekniska utvecklingen påverkar inriktningen och takten i anskaffningen av försvarsmateriel för våra behov. Det bör vara en strävan att skapa förutsättningar att anskaffa vapen och utrustning av tillräckligt hög kvalitet. Den tekniska utvecklingen och dess konsekvenser när det gäller kostnadsstegringar vid utveckling och anskaffning av kvalificerade vapensystem skapar emellertid stora svårigheter för länder med begränsade resurser. Detta förhållande gäller för övrigt även stormakterna. Departementschefen instämmer i utredningens uppfattning att erfarenheterna under senare tid har understrukt kraven på prioritering vid långsiktiga ställningstaganden till olika vapensystem. Han förutser även att kraven på en sådan prioritering kommer att skärpas ytterligare i framtiden. Den fortsatta utvecklingen av det militära försvaret kräver enligt departementschefens mening bl. a. mot denna bakgrund klara riktlinjer vid ställningstaganden till avvägning mellan kvantitet och kvalitet. Departementschefen ansluter sig även på denna punkt till vad utredningen har förordat. Detta innebär att den organisatoriska numerär för vilken försvarsmateriel anskaffas i första hand bör bestämmas med hänsyn till de deklarerade säkerhetspolitiska ambitionerna och de militärgeografiska förhållandena. Från dessa utgångspunkter är det emellertid inte möjligt att dra några i varje avseende entydiga, preciserade slutsatser om lämplig numerär. Om det från olika utgångspunkter lämpliga antalet förband inte kan utrustas med materiel av en viss kvalitet är den naturliga lösningen i flertalet fall att utrusta

förbanden med tekniskt mindre avancerade vapensystem och anskaffa ett större antal. Att behålla en existerande organisation med en uttunnad materiell kvalitet kan från dessa utgångspunkter vara en lämplig väg att säkra handlingsfriheten på längre sikt. Detta förutsätter dock att sättet för försvarets förande kan anpassas till en ny sammansättning hos delar av försvaret och/eller att materiel kan anskaffas inom rimlig tid. Nyuppsättning av förband i personellt och materiellt hänseende är en tidskrävande process som inte i nämnvärd utsträckning kan påskyndas genom ökade försvarsutgifter. Avgörande för handlingsfriheten är i detta hänseende i första hand den utbildningsorganisation som står till förfogande vid varje tidpunkt.

Beträffande olika handlingsmöjligheter när det gäller försvarets sammansättning på lång sikt finner departementschefen i likhet med utredningen att olika alternativ beträffande värnplikten behöver utredas för att ge större säkerhet vid de fortsatta överväganden om försvarets inriktning som skall ske under de närmaste åren. Hur olika typer av förband bör organiseras och utnyttjas påverkar t. ex. utbildningstidens längd för olika kategorier värnpliktiga. Dessa frågeställningar – som bör innefatta även nyttjandetiden av de värnpliktiga i krigsorganisationen – bör bli föremål för särskild utredning. Departementschefen avser att i annat sammanhang återkomma till Kungl. Maj:t med förslag i detta avseende. Han framhåller dock att den för hela det militära försvaret gemensamma allmänmilitära utbildningen är av grundläggande betydelse och bör behållas för att ge möjlighet att ändra krigsorganisationens struktur i olika riktningar. Den allmänmilitära utbildningen grundlägger de värnpliktigas och förbandens användbarhet för olika uppgifter på lång sikt. Den bör fortlöpande anpassas till de nya förutsättningar som läggs till grund för det militära försvarets utformning. Av betydelse för handlingsfriheten på sikt är även en kvalificerad utbildning av fast anställt och värnpliktigt befäl. Bl. a. dessa förhållanden liksom kravet på att de av värnpliktiga uppsatta stridskrafterna efter mobilisering utan kompletterande utbildning skall vara användbara för förbandens huvuduppgift bör enligt departementschefen beaktas vid de fortsatta övervägandena om de värnpliktigas utbildning och utnyttjande i krigsorganisationen m. m.

Departementschefen godtar i stort den tidsmässiga avvägning mellan olika åtgärder som enligt utredningen ger en organisatorisk handlingsfrihet på vissa områden. Genom åtgärder i denna riktning bör strukturella förändringar av försvarets sammansättning på lång sikt underlättas.

Försvarsutredningen har anfört att vissa begränsningar i försvarets operativa styrka på kort sikt är möjliga att godta i syfte att bevara handlingsmöjligheterna på lång sikt. Även departementschefen anser att den operativa styrkan kan tillåtas gå ned något de närmaste åren. Till de eftergifter i fråga om den operativa styrkan som utredningen har övervägt hör senareläggning av leveranser av flygplan 37 Viggen och därav följande försenad uppsättning av divisioner för operativt bruk. Denna åtgärd påverkar den operativa styrkan under programplaneperioden och de närmaste åren därefter. Från säkerhetspolitisk synpunkt har utredningen

ansett att de risker som är förenade härmed inte är större än att de kan godtas. Departementschefen delar denna uppfattning.

Det militära försvaret skall även i fortsättningen genom sin styrka och sammansättning avhålla från angrepp. I anslutning härtill anför departementschefen följande.

Sverige innehåller inte i sig självt några primära strategiska mål. Vårt territorium bör i första hand ses som ett genomgångsområde vid storkrig i Europa. Med hänsyn härtill och eftersom en presumtiv angripare alltid måste ta hänsyn till huvudmotståndarens motåtgärder, torde tiden för att genomföra en planerad operation mot Sverige komma att spela en stor roll. Dessa förhållanden talar för att vårt försvar får den största krigsavhållande effekten om det byggs upp för att vara i vidsträckt mening uthålligt. Vid det militära försvarets fortsatta utveckling bör uthållighet ges företräde framför initialstyrka.

Uthållighet och initialstyrka bör ses i sammanhang med försvarets krigsavhållande effekt totalt sett och inte appliceras på enskilda förband och vapensystem. Det finns förband som i taktiska situationer har stor uthållighet men som kommer att verka endast i ett krigs initialskede.

Om vi kommer i krig, skall försvarets uppgift vara att i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. Ett angrepp skall mötas så långt ut från gränser och kuster som våra resurser och geografiska förutsättningar medger.

Det militära försvaret bör byggas upp så att det i allt väsentligt är balanserat och möjliggör djupförsvar med kraftsamling till gränser och kuster. Begränsningar i denna målsättning kan bli nödvändiga av olika skäl, t. ex. på grund av snabbt stigande kostnader för kvalificerade vapensystem. Prioriteringar bör ske enligt den grundsyn som utredningen har redovisat. Detta innebär bl. a. att ett större antal tekniskt mindre högtstående vapensystem (funktioner) hellre anskaffas än ett fåtal tekniskt mycket kvalificerade. En mera markerad tillämpning av denna princip i försvarsplaneringen leder inte till genomgripande, omedelbara konsekvenser. I första hand påverkas inriktningen av forskning och teknisk utveckling.

Principen kan inte heller tillämpas genomgående på alla system inom försvaret. För vissa system är t. ex. möjligheterna att över huvud taget nå verkan bestämmande för kvaliteten på systemet och antalet erforderliga enheter. Detta gäller bl. a. brigader för strid i öppen terräng och jaktflyg.

I enlighet med utredningens förslag förordar departementschefen att de delar av krigsorganisationen som redovisas i de fyra avvägningsprogrammen Rörliga markstridsförband, Lokalt bundna markstridsförband, Övervattensstridsförband och Luftförsvarsstridsförband bör utgöra den bas på vilken det militära försvarets avhållande förmåga skall byggas. Till denna bas bör vidare höra t. ex. ett kvalificerat spaningsflyg och en effektiv signalspaning. I likhet med utredningen bedömer departementschefen det angeläget att möjligheterna till god förvarning tillvaratas. Avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband bör ges lägre prioritet.

Försvarsutredningen har lämnat förslag till fortsatt inriktning av

planeringen av avvägningsprogrammets utveckling. Departementschefen ansluter sig i allt väsentligt till vad utredningen har anfört i detta avseende.

Departementschefen förordar att de delar av krigsorganisationen som redovisas i de fyra prioriterade avvägningsprogrammen på längre sikt utvecklas i enlighet med principen att uthållighet bör gå före initialstyrka. Inom ramen för denna helhetssyn är det enligt departementschefen emellertid ibland nödvändigt eller önskvärt att delar av organisationen har hög initialstyrka. Detta kan vara en förutsättning för att nå uthållighet inom helheten. Utformningen i stort av markstridsförbanden är enligt hans uppfattning av stor betydelse för tilltron till vår förmåga att genomföra ett uthålligt försvar över hela territoriet. Han finner det vara av vikt att de rörliga markstridsförbanden hålls på en kvalitativ nivå som är väl anpassad till utvecklingen i omvärlden.

De rörliga markstridsförbanden skall kunna kraftsamlas för avvärjning i olika riktningar. Detta kräver att förbanden hålls på en hög kvalitetsnivå, vilket medför att antalet blir beroende av de tillgängliga ekonomiska resurserna. Ett visst antal förband krävs dock med hänsyn till förbandens avsedda uppgifter. Departementschefen ansluter sig till utredningens förslag att åtgärder bör vidtas för att behålla ett något större antal brigader än vad överbefälhavaren på sikt har förutsatt i de lägre nivåerna i programplanerna.

För övervattensstridsförband har enligt departementschefen tekniska prestanda större betydelse än för markstridsförbanden. Men även för detta avvägningsprogram anser han den disponibla numerären vara grundläggande. Anskaffningen av fartygsmateriel bör enligt hans mening utgå från behovet av stridskrafter för kustnära insatser i invasionsförsvaret och från de krav som ställs i en neutralitetssituation. Vid avvägning inom programmet torde kapaciteten för strid över större avstånd — trots att en sådan ytterligare ökar effekten i djupförsvaret — få begränsas för att tillgodose möjligheter till mer kustnära strid.

Departementschefen delar utredningens mening att kapaciteten för skydd av import- och exportsjöfart i ett avspärrningsläge starkt kan minska eller t. o. m. helt utgå. Skydd av kustsjöfart och transporter till och från Gotland skall dock kunna lämnas.

Beträffande avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband förordar departementschefen att studier bedrivs för att bedöma avvägningen inom programmet på längre sikt. Studierna bör bedrivas genom överbefälhavarens försorg och avse bl. a. avvägningsprogrammets sammansättning i ett längre perspektiv liksom alternativa anskaffningsprogram för ubåtar under programplaneprodukten.

Beträffande luftförsvarsstridsförbanden biträder departementschefen försvarsutredningens förslag att jaktversionen av flygplan 37 Viggen utvecklas för senare anskaffning och att antalet divisioner skall bestämmas senare. Han biträder även utredningens mening att stora ansträngningar bör göras för att minska kostnaderna för utvecklingsarbetet.

Liksom utredningen anser departementschefen att luftvärnsförbanden

även i fortsättningen bör hållas på en hög teknisk nivå. En modernisering bör ske genom anskaffning av luftvärnsrobotar. Därvid bör eftersträvas sådana lösningar som ger ett stort antal eldenheter.

Departementschefen biträder utredningens uppfattning att anskaffningen av spaningsversionen av flygplan 37 Viggen bör fullföljas.

Departementschefen framhåller vidare att det vid den fortsatta utvecklingen av det militära försvaret bör vara en strävan att så stor del som möjligt av de tillgängliga resurserna används för utbildning och materielanskaffning. Kostnaderna för fredsorganisationen och övriga fasta kostnader, t. ex. för förvaltningsorganisationen, måste begränsas. Det är angeläget att kraftfulla åtgärder inom detta område vidtas tidigt. Detta innebär bl. a. att kostnaderna för huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet inte kan tillåtas växa i samma omfattning som under senare år. Departementschefen räknar med en mycket restriktiv utgiftsprövning beträffande såväl beslutade som planerade åtgärder. Kungl. Maj:t har i december 1971 uppdragit åt överbefälhavaren att bl. a. lämna förslag till och vidta åtgärder för att minska antalet anställda inom krigsmakten under perioden 1972/73–1976/77 och att förbereda ytterligare personalreduceringar under nästa femårsperiod.

Vad departementschefen har förordat beträffande inriktningen av det militära försvarets fortsatta utveckling avses inte utgöra förslag till detaljerat program för verksamheten under de närmaste åren utan endast till de allmänna riktlinjer som bör gälla för den fortsatta programplaneringen för det militära försvaret. Vid genomförandet kan variationer och förändringar inom ramen för dessa riktlinjer bli aktuella, t. ex. med hänsyn till resultaten av pågående och förordade studier och utredningar.

Överbefälhavaren har anmält att programplanernas beräkningsunderlag är osäkert, framför allt i de lägre ekonomiska nivåerna. Sedan programplanerna lämnades in har det också varit nödvändigt att successivt revidera de ekonomiska kalkylerna, bl. a. på grund av att myndigheterna i viss utsträckning inte har följt de direktiv som lämnats för planeringen och till följd av att utfallet av 1971 års lönerörelse inte har kunnat överblickas förrän nu. Inom främst underhållsområdet har betydande kostnadsökningar konstaterats under senare tid. Osäkerhet rörande de slutliga kostnaderna för en del större materielobjekt föreligger också. Därför är det i vissa fall inte möjligt att bestämma antalet enheter förrän efter ytterligare studier och utredningar. Departementschefen framhåller i anslutning härtil att kostnadsförändringar förekommer regelmässigt. Sådana störningar måste därför beaktas i planeringen.

Departementschefen anser att riksdagen enligt grundtanken i det nya planeringssystemet inte bör besluta om en bestämd utgiftsram för det militära försvaret för flera år. Utgiftsramen bör i fortsättningen prövas årligen. Planeringen bör dock ske med utgångspunkt i en viss planeringsram. Vid bestämmande av denna måste hänsyn tas till att stor restriktivitet med statsutgifterna måste iaktas de närmaste åren. Planeringsramen bör enligt departementschefen därför utgå horisontellt från basbeloppet, 6 470 milj. kr., i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Planeringen för det militära försvarets utveckling

under perioden 1972/73–1976/77 föreslås sålunda ske med utgångspunkt i en planeringsram om totalt 32 350 milj. kr. i prisläget februari 1971. I planeringen bör enligt departementschefen förutsättas att kompensatiön för pris- och löneförändringar skall ske enligt nettopris-index.

Civilförsvarets fortsatta inriktning (s. 116–122)

Departementschefen delar den uppfattning som försvarsutredningen har gett uttryck åt beträffande inriktningen i stort av civilförsvarets fortsatta utveckling.

Civilförsvaret bör bidra till totalförsvarets fredsbevarande funktion genom att stärka befolkningens motståndsförmåga och därmed tilltron till vår vilja att göra motstånd mot angrepp och påtryckningar.

I de fall vi inte lyckas att avhålla från angrepp eller hot är det civilförsvarets uppgift att skydda befolkningen och lindra verkningarna av skador. Även i de fall krig pågår i vår omvärld och endast indirekt berör vårt land skall civilförsvaret kunna lindra de sekundära verkningarna för befolkningen.

Befolkningsskyddets fortsatta utveckling bör enligt departementschefen ske enligt den ändrade grundsynen på framtida krigs karaktär. Det innebär bl. a. att åtgärderna skall avse skydd mot verkningar av i första hand konventionella stridsmedel vid bekämpning av militära mål i samband med invasion och vid markstrider samt att befolkningscentra som sådana inte bör ses som primära mål för angriparen. Civilförsvarets åtgärder bör dessutom utformas så att möjligheterna tas till vara att till måttliga kostnadsökningar åstadkomma skydd mot ABC-stridsmedel.

Befolkningen kan i krig beredas skydd dels i skyddsrum, dels genom att utrymningar företas till mindre utsatta områden. Dessa åtgärder ersätter inte varandra utan bör närmast ses som kompletterande varandra i olika situationer, exempelvis så att begränsad utrymning får väga upp brister i tillgången på skyddsrum. Det kan också visa sig nödvändigt att i vissa situationer utrymma särskilda grupper av befolkningen eller särskilt hotade områden.

Skyddsrumssbyggandet är en grundläggande åtgärd för befolkningens skydd i krig. Skyddsrum som kan uppsökas vid flyglarm eller som man eljest kan vistas i när situationen så kräver ökar i hög grad överlevnads-möjligheterna för befolkningen.

Skyddsrumssbyggandets omfattning regleras f. n. dels i civilförsvarslagen, som anger skyldighet för fastighetsägare att anordna skyddsrum vid anläggningar och byggnader av vissa närmare angivna slag, dels genom att åtgärderna har begränsats till orter som ansetts vara egentliga riskorter (anfallsområden). Reglerna för genomförandet av ett framtida skyddsrumssbyggande ses f. n. över av en särskilt tillsatt utredning, 1969 års skyddsrumsutredning. Utredningen väntas lägga fram sitt betänkande inom kort. Sådana frågor som ligger utanför skyddsrumsutredningens uppdrag bör dock behandlas redan nu. Dit hör bl. a. principerna för skyddsrumssbyg-

gandets lokalisering, dvs. prioritering och urval av skyddsrumsorter.

Med hänsyn till de relativt betydande kostnaderna för att anordna skyddsrum måste åtgärderna liksom hittills omsorgsfullt prioriteras med hänsyn till det bedömda hotet.

Förberedande studier av tätorternas belägenhet i förhållande till militära mål och invasionsområden visar att tätorter av betydelse i allmänhet är så belägna, att de från nämnda utgångspunkter är att anse som riskområden. Sålunda innehåller vanligen tätorter där invånarantalet uppgår till 10 000 eller mer sådana områden, medan mindre tätorter mera sällan gör det. Detta förhållande talar för att den nuvarande gränsen, som generellt är satt vid 5 000 invånare, höjs. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma den framtida storleksgränsen. Ett urval bland mindre orter bör ske med hänsyn till deras belägenhet i förhållande till militära mål och invasionsområden.

Nu gällande regler för skyddsrumsbbygget innebär att låghusbebyggelse (dvs. regelmässigt enfamiljshus och flerfamiljshus som uppförs i en eller två våningar) har undantagits från skyddsrumsbbyggnadsplikt. Forsvarsutredningen har framhållit att det inte längre finns skäl att generellt göra undantag för låghusbebyggelse. Det är nämligen inte bebyggelse-typen som bör avgöra var skyddsrum skall finnas utan i stället ~~det~~ det bedömda hotet. Inte heller finns det längre skäl att generellt undanta innerområdena i de 14 största städerna från enskilt skyddsrumsbbyggnad. Departementschefen ansluter sig till de principer som forsvarsutredningen i dessa hänseenden har uttalat sig för.

De blivande reglerna för att genomföra skyddsrumsbbygget bör utformas så att begränsningar av erforderligt antal skyddsrumspplatser är möjliga. Hithörande frågor utreds f. n. av skyddsrumsutredningen. Forsvarsutredningen som har tagit del av skyddsrumsutredningens arbete har funnit att skyddsrumsbbygget bör planeras områdesvis inom riskorterna med hänsyn till det bedömda hotet och behovet i stället för att som nu generellt vara låst till de enskilda byggnaderna. Departementschefen delar forsvarsutredningens uppfattning att ett bättre resursutnyttjande på skyddsrumsbbyggets område kan komma till stånd. Han utgår därför från att de totala kostnaderna för skyddsrumsbbygget vid oförändrat hög ambitionsnivå bör kunna begränsas i förhållande till de nuvarande kostnaderna.

I de större städernas innerområden kommer betydande brister att kvarstå under avsevärd tid även sedan man börjat bygga skyddsrum där. Forsvarsutredningen har uppmärksammat denna fråga och föreslagit att åtgärder övervägs för att tillgodose de mest angelägna skyddsbehoven i dessa områden genom att, där så är möjligt till rimliga kostnader, iordningställa befintliga och tillkommande underjordiska utrymmen till skyddsrum. Departementschefen anser att det bör vara möjligt att utforma sådana regler för en ny skyddsrumspanering att innerområdenas skyddsproblem kan beaktas enligt den tankegång som forsvarsutredningen har fört fram.

Forsvarsutredningen har uttalat att det är osäkert om förvarning kan

ges före flyganfall. Det är enligt departementschefens mening ofrånkomligt att dra vissa konsekvenser av detta uttalande. Särskilt gäller detta vissa delar av landet och under väsentliga delar av ett stridsförlopp. Det finns skäl att utgå från att skyddsrummen inte under alla förhållanden kan utnyttjas på tidigare planerat sätt, dvs. uppsökas först vid förvarningstillfället. Användningen av skyddsrummen måste anpassas till möjliga prestanda hos stridsledningssystemet. Det innebär att skyddsrummen kan behöva tas i anspråk i viss omfattning även under mellanperioder när skenbart lugn råder under ett krig. Det är angeläget att skyddsrummen anpassas till denna syn på utnyttjandet under olika förhållanden. Frågan om utformningen av skyddsrummen till följd härav bör studeras närmare. En riktpunkt bör härvid vara att åtgärderna kan genomföras till låga kostnader.

De nuvarande riktlinjerna för anskaffning och lagerhållning av *skyddsmasker* grundas på uppfattningen att vi trots internationella överenskommelser inte kan bortse från att det kan finnas risk för att stridsgaser används. Risken har dock inte bedömts vara så stor att det är påkallat att i fredstid anskaffa skyddsmasker till hela befolkningen.

Försvarsutredningen anser att planeringen för anskaffning av skyddsmasker bör följa den hittills utstakade inriktningen. Det innebär att en begränsad anskaffning upprätthålls och att härigenom och genom andra förberedelser en grundval skapas för att anskaffa skyddsmasker till hela befolkningen, om de säkerhetspolitiska förhållandena i form av ändrade doktriner etc. skulle ge anledning härtill.

Departementschefen förordar att beredskapen i fråga om skyddsmasker upprätthålls efter de riktlinjer som försvarsutredningen har föreslagit. Likaså bör självskyddsutbildning av allmänheten för att stärka det individuella skyddet fortgå som hittills fastän anpassad till den syn på framtida krigs karaktär som framgår av det föregående.

Skydd för befolkningen kan förutom i skyddsrum åstadkommas genom att *utrymning* företas till mindre utsatta områden. Försvarsutredningen framhåller att utrymningar av den omfattning, som förutsätts i de högsta av nu gällande utrymningsalternativ, kan ha konsekvenser för samhällslivet som i flera hänseenden är mindre önskvärda. Departementschefen ansluter sig till denna uppfattning.

Det kan emellertid vara nödvändigt att i vissa situationer vidta utrymningar. Planläggningen för utrymning av tätorter och andra områden bör därför behållas. Planläggningen bör som hittills ge handlingsfrihet att besluta helt efter den rådande situationen och således inte innebära att man i förväg binder sig vid beslut att genomföra utrymning, i synnerhet inte enligt de längst gående planläggningsalternativen. Som allmän riktlinje för planeringen bör gälla att beroendet av att behöva sätta utrymningsplanerna i tillämpning begränsas så långt möjligt.

Organisationen för ledning av civilförsvaret och undsättningsverksamheten skall enligt planerna bestå av lokala enheter (220 000 civilförsvarspliktiga) och regionala förstärkningsenheter (10 000 civilförsvarspliktiga). Härtill kommer verkskydd som är bundna till industrier och andra

anläggningar. De regionala undsättningskårerna är f. n. mobiliseringsbara i sin helhet. De lokala enheterna är i fråga om utbildad personal och materiel uppbyggda till ca 90 % av den planerade omfattningen. Civilförsvarsstyrelsen framhåller emellertid i sin programplan att bristerna är fördelade på ett sådant sätt att organisationens effekt är lägre än den genomsnittliga uppbyggnadsgraden ger anledning att förmoda. Styrelsen önskar få till stånd en organisation som är väl avvägd i fråga om personal och materiel. Försvarsutredningen har gett uttryck åt en liknande uppfattning.

Departementschefen finner det angeläget att den organisation som nu finns ges bästa möjliga effekt i första hand genom att den anpassas till den ändrade inriktningen av verksamheten och i lämplig utsträckning görs mer enhetlig. Genom att förbättringar av detta slag vidtas kan den planerade organisationens numerär i det lokala civilförsvaret begränsas till vad som motsvarar den redan uppbyggda delen.

Skyddade uppehållsplatser för ledningen av verksamheten i civilförsvarsområdena finns f. n. iordningställda för i huvudsak alla större områden. Delar av civilförsvarets ledning, särskilt i de mindre civilförsvarsområdena, är hänvisade till provisoriska ledningsplatser. En begränsad fortsatt utbyggnad av anläggningar för organisationen kan visa sig behövlig. Utbyggnaden måste emellertid med hänsyn till kostnaderna ses på längre sikt och därför starkt begränsas under den närmaste programplaneperioden.

Civilförsvarsstyrelsen har föreslagit att en begränsad del av organisationen utformas som särskilda förband med hög mobiliseringsberedskap. Enligt departementschefens mening bör det undersökas om en mindre del av undsättnings- och ledningsorganisationen kan ges en högre beredskap än andra förband. För huvuddelen av organisationen bör mobiliseringsberedskapen kunna sättas lägre och utbildningen av manskap med hänsyn härtill begränsas.

I detta sammanhang nämner departementschefen möjligheten att i ökad omfattning rekrytera personal i värnpliktig ålder till civilförsvarets organisation.

Verkskydd organiseras f. n. vid industrier och anläggningar där minst 100 personer är sysselsatta. Denna gräns har tillkommit främst med hänsyn till att verkskydd med god effekt knappast kan åstadkommas vid mindre personalenheter. Organisationen omfattar enligt planerna 1 180 verkskydd och 60 000 civilförsvarspliktiga. Erfarenhetsmässigt visar det sig vara svårt att ens vid nämnda storlek nå en effekt som svarar mot kostnader och administrativa förberedelser för åtgärderna. Civilförsvarsstyrelsen har föreslagit att verkskyddsplikt i fortsättningen skall finnas vid företag där minst 200 personer är sysselsatta. Departementschefen ansluter sig till detta förslag.

Den fortsatta planeringen bör enligt departementschefen tills vidare ske från förutsättningen att kostnaderna för civilförsvarets åtgärder fördelas mellan stat, kommuner och enskilda enligt oförändrade principer.

I fråga om den del av verksamheten som skall finansieras över fjärde

huvudtiteln bör riksdagen, anser departementschefen, enligt grundtanken i det nya planeringssystemet inte besluta om en bestämd utgiftsram för flera år. Utgiftsramen bör i fortsättningen prövas årligen.

Planeringen bör enligt departementschefen ske med utgångspunkt i basbeloppet, 118 milj. kr., i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Det innebär en total planeringsram under perioden 1972/73–1976/77 om 590 milj. kr. i prisläget februari 1971. Departementschefen föreslår att i planeringen bör få förutsättas en medelförbrukning om 30 milj. kr. under budgetåren 1972/73–1974/75 utöver planeringsramen, om så skulle behövas för att betala vissa tidigare gjorda åtaganden. Vidare bör förutsättas att kompensation för pris- och löneförändringar kommer att utgå enligt nettoprisindex.

Det psykologiska försvaret (s. 122)

Det psykologiska försvaret är i första hand en verksamhet och inte en organisation. Verksamhetens syfte är att vidmakthålla en fast försvarsvilja och motverka alla försök att undergräva vår motståndanda och tilltron till vår förmåga att motstå angrepp.

Medborgerlig enighet om vår säkerhetspolitik och dess förutsättningar kan och bör emellertid inte skapas genom särskilda åtgärder från samhällets sida. Den kan bara uppstå genom övertygelsen hos de enskilda medborgarna och denna övertygelse kan bara nås i det demokratiska samhällets arbetsformer, dvs. genom fri opinionsbildning och nyhetsförmedling. I situationer då påfrestningarna på allmänheten är stora, samhället är under omställning, krigshandlingar drabbar folket och ett stort antal föreskrifter och lagar träder i kraft kan emellertid en ökad samhällsinformation vara nödvändig för att vidmakthålla försvarsvilja och motståndanda.

I en genomförd studie av det psykologiska försvarets mål och uppgifter har beredskapsnämnden för psykologiskt försvar förutsatt att principerna för planläggning och verksamhet skall vara oförändrade. Fri opinionsbildning och debatt utgör grundvalen för verksamheten. Departementschefen delar denna uppfattning. Åtgärderna i fred för psykologiskt försvar bör enligt hans mening som hittills begränsas till planering, utbildning och forskning.

Inriktningen av övrigt totalförsvar (s. 123–124)

Inriktningen av övrigt totalförsvar bör tillgodose kravet på balans i våra samlade försvarsinsatser.

Vad som här kallas övrigt totalförsvar omfattar en rad skilda verksamhetsområden. Exempel på dessa områden är försörjningen med förnödenheter och tjänster – det ekonomiska försvaret – som innefattar bl. a. livsmedelsförsörjningen, industriproduktionen, energiförsörjningen och transporterna. Andra exempel är hälso- och sjukvården, polisverksamheten och den för det civila totalförsvaret gemensamma regionala

ledningsorganisationen. För dessa verksamhetsområden är ett stort antal myndigheter ansvariga.

I sammanhanget erinrar departementschefen om de speciella förutsättningar för övrigt totalförsvaret som ligger i att verksamheten i krig och andra krissituationer i mycket stor utsträckning bygger på resurser som primärt har anskaffats för fredsinriktad verksamhet. För den långsiktiga inriktningen av övrigt totalförsvaret är därför hänsynstaganden till fredsursernas framtida utveckling betydelsefulla. Som grund för den långsiktiga planeringen krävs av denna anledning studier inte bara av den yttre miljön utan också av den s. k. inre miljön, dvs. det svenska fredssamhällets framtida utveckling. Som ett exempel kan nämnas studier av tänkbar långsiktig utveckling av en viss industribransch. Studier av den inre miljön har givetvis betydelse också för planeringen av militärt försvar och civilförsvaret.

Försvarsutredningens behandling av övrigt totalförsvaret har bestått i att översiktligt studera inriktningen av detsamma i syfte att tillse kravet på balans i våra totala försvarsinsatser. Målet för utredningsarbetet har alltså varit mera begränsat här än i fråga om militärt försvar och civilförsvaret.

Departementschefen understryker den betydelse som verksamheten inom övrigt totalförsvaret har i våra samlade försvarsansträngningar liksom för tilltron till dessa. Detta gäller såväl den verksamhet som närmast tar sikte på att säkerställa totalförsvarets funktionsduglighet i ett krigsläge som den verksamhet som främst syftar till att trygga handlingsfriheten i ett avspärrnings- eller neutralitetsläge.

Den av myndigheterna hittills utförda planeringen inom övrigt totalförsvaret är enligt vad försvarsutredningen har funnit grundad på allmänna säkerhetspolitiska förutsättningar som i stort stämmer överens med dem som utredningen har funnit böra tillämpas för militärt försvar och civilförsvaret. Något behov av mer genomgripande förändringar härvidlag föreligger därför inte.

I fråga om vissa säkerhetspolitiska förhållanden av betydelse för bedömning av resursbehoven — t. ex. normerna för uthålligheten — föreligger emellertid f. n. osäkerhet beroende på brister i kunskapsunderlaget. Här föreligger ett behov av ytterligare studier. Detsamma gäller den långsiktiga planeringen av de konkreta försvarsåtgärderna. Härvid framstår bl. a. studierna av det svenska fredssamhällets möjliga utveckling som viktiga. Departementschefen finner det därför med hänsyn till kravet på balans i våra totala försvarsinsatser betydelsefullt med fortsatta studier inom övrigt totalförsvaret för att erhålla ett säkrare underlag för den långsiktiga planeringen. Vissa anpassningar och preciseringar av planeringsutgångspunkterna kan dock göras redan nu. Detta gäller t. ex. planeringen av skyddet mot ABC-stridsmedel. Departementschefen avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att utfärda föreskrifter för den långsiktiga planeringen inom totalförsvaret.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat följande motionsyrkanden.

Beträffande säkerhetspolitikens inriktning har utskottet behandlat motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avser hemställan att riksdagen godkänner de riktlinjer som departementschefen angett i propositionen 75 men uttalar att studierna om civilt motstånd bör ske förutsättningslöst och att grundprincipen skall vara att hela civilbefolkningen utbildas.

Beträffande totalförsvarets fortsatta inriktning har utskottet behandlat motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avser hemställan

1. att riksdagen måtte avslå i propositionen 1972:75 föreslagna riktlinjer för totalförsvarets fortsatta inriktning samt

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om en ny försvarsutredning med direktiv i enlighet med riktlinjer för försvarspolitik som anges i motionen 1972:953.

Beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning har utskottet behandlat

dels motionen 1972:953 av herr Hermansson m. fl. (vpk) i vilken har hemställts

1. att riksdagen måtte uttala sig för en försvarsordning byggd på folkförsvarets idé bestående av ett territorialförsvär uppbyggt av lokala enheter och mobila förband samt ett gränsförsvär,

2. att i enlighet med den nya försvarsordningens principer nedtrappa militärutgifterna under budgetåret 1972/73 med minst 2 000 000 000 kronor,

3. att pågående arbete med Viggenprojektet till jaktversion avbrytes,

4. att samtliga militära utgifter uppförs under 6:e huvudtiteln,

dels motionen 1972:963 av herr Wedén m. fl. (fp, c) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en utredning beträffande värnpliktsutbildningen med utgångspunkt från de i motionen anförda synpunkterna,

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avser hemställan

1. att riksdagen hemställer att Kungl. Maj:t ger överbefälhavaren i uppdrag att i början av 1973 framlägga förslag till inriktning av det militära försvaret i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att riksdagen godkänner att som grund för denna utredning bör ligga 1968 års riksdagsbeslut om ett balanserat djupförsvär och i övrigt vad i motionen anges,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att riksdagen måtte besluta att godkänna de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som anges i motionen.

dels motionen 1972:1608 av herrar Henmark (fp) och Torwald (c) i vilken har hemställts att riksdagen i samband med behandlingen av proposition 1972:75 anholder hos Kungl. Maj:t om skyndsamt kartläggning av handlingsfriheten för olika delar av försvaret och inom olika tidsperspektiv, varvid redovisningen bör omfatta åtgärder som kan vidtagas för att i särskilt viktiga avseenden öka handlingsfriheten jämte förslag om medel för att genomföra en effektiv planering härför,

dels motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) såvitt avser hemställan att riksdagen beslutar fastställa en planeringsram för det militära försvaret för den närmaste 5-årsperioden om 33 750 milj. kr.,

dels motionen 1972:1614 av herr Turesson (m) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t måtte förelägga 1973 års riksdag en fullständig redovisning av bakgrund till och konsekvenser av de förslag rörande försvarets utformning och organisation som då framläggs för riksdagen.

Beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning har utskottet behandlat

dels motionen 1972:443 av herr Strindberg m. fl. (m, c, fp) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om utredning angående verkskyddens framtida finansiering,

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avser hemställan att riksdagen beslutar att den fortsatta planeringen för civilförsvaret bör ske med utgångspunkt i en utgiftsram om 138 milj. kr. per år,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att riksdagen måtte besluta att godkänna de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som anges i motionen,

dels motionen 1972:1610 av fru Normark m. fl. (s) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att i motionen väckt fråga angående upprustning av ödegårdar för utrymning och evakuering av civilbefolkningen blir föremål för utredning,

dels motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avser hemställan att riksdagen godkänner de riktlinjer som departementschefen angett i proposition 75 men uttalar att i förslaget om utbyggt befolkningsskydd målsättningen skall vara ett fullgott och effektivt befolkningsskydd i form av skyddsrum och skyddsmaterial och att kostnaderna härför uttas inom det militära försvarets ram.

Beträffande inriktningen av övrigt totalförsvaret har utskottet behandlat motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avser hemställan att riksdagen godkänner de riktlinjer som departementschefen angett i proposition 75 men uttalar att vid de fortsatta studierna inom övrigt totalförsvaret bör ingå uppgiften att undersöka hur en omfördelning av försvarskostnaderna kan ske till fördel för det ekonomiska försvaret, det psykologiska försvaret, freds forskning och konstruktiv nedrustnings- och fredsarbete.

Utskottet

Säkerhetspolitikens inriktning

Utskottet har beträffande säkerhetspolitikens inriktning inhämtat yttrande av utrikesutskottet. Yttrandet bifogas detta betänkande som bilaga 1.

Omsorgen om det egna landets yttre trygghet är ett grundläggande drag i alla nationers säkerhetspolitik. Det yttersta syftet med Sveriges säkerhetspolitik framgår av den år 1968 av riksdagen godkända inriktningen av säkerhetspolitiken (prop. 1968:110 s. 62, SU 1968:122, rskr 1968:281):

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Liksom departementschefen och utrikesutskottet anser utskottet att denna inriktning alltjämt bör gälla.

För att förverkliga vårt säkerhetspolitiska mål har Sverige sedan länge fört en alliansfri politik, inriktad på att möjliggöra neutralitet i ett eventuellt framtida krig i vår omvärld. Denna politik är inte grundlagsfäst eller knuten till någon överenskommelse med annan nation eller med internationell organisation. Den brukar sammanfattas med uttrycket "den svenska neutralitetspolitiken". Dess värde har slagits fast av många försvarsutredningar och i många försvarsbeslut. Den motsvarar med säkerhet uppfattningen hos ett överväldigande flertal av de svenska medborgarna. Liksom departementschefen och utrikesutskottet anser utskottet att det bästa medlet för att förverkliga vårt säkerhetspolitiska mål i en värld av politiska spänningar och stora militära resurser alltjämt är en alliansfri politik som inriktas på att möjliggöra neutralitet i ett framtida krig.

För att vår neutralitetspolitik skall vara trovärdig och realistisk måste den genomföras med stabil politisk inriktning och med stöd av ett totalförsvar som är avpassat och uppbyggt för att värna vårt oberoende. För att utrikespolitiken skall respekteras och vårt oberoende i längden kunna bevaras krävs som stöd ett starkt försvar. Tilltron till neutralitetspolitiken kräver att hela landet kan försvaras och att försvaret kan anpassas till skilda lägen och möta olika hot och angripare.

För inriktningen av vårt försvar måste självfallet göras antaganden och bedömningar rörande den internationella utvecklingen. Bedömning av krigsrisker och politisk utveckling kan med rimlig grad av säkerhet endast avse en relativt nära framtid. En anpassning till vad som sker på längre sikt kan endast göras genom att beakta skilda, var för sig tänkbara och rimliga utvecklingar.

Utrikesutskottet har framhållit att det föreligger vissa svårigheter att dra bestämda slutsatser av den komplicerade bild som det internationella läget just nu uppvisar. Utskottet delar denna mening. Även om läget ännu inte är helt klart beträffande frågan om ratificering av de västtyska fördragen med Sovjetunionen och Polen och världen med oro följer upptrappningen av kriget i Vietnam, finner utskottet — liksom utrikesutskottet — att det av allt att döma har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete. Bakslag kan naturligtvis inträffa men de starka låsningar som har präglat stormaktspolitiken under efterkrigstiden synes ha övergått i ett läge med en starkare vilja till positiva förändringar.

Utskottet delar uppfattningen att landets säkerhet i första hand kan komma att äventyras av stormaktsblockens handlande. Den internationella utvecklingen formas i stor utsträckning av supermakterna och deras förbundna. Beträffande vårt försvars styrka är därför en anpassning till de rådande militärpolitiska förhållandena nödvändig. Samtidigt måste emellertid konstateras att de resurser vi kan avsätta för att trygga vår säkerhet är begränsade jämfört med stormaktsblockens.

För den fortsatta planeringen bör beaktas att vårt land genom sin utrikespolitik och sitt försvar har betydelse för den säkerhetspolitiska situation som råder i Europa och särskilt för stabiliteten i det nordiska området. Skilda intressen och motsättningar i fråga om Nordkalotten och Östersjöutloppen torde bestå även under den tid som man nu kan överblicka.

Vår försvarspolitik bör även i fortsättningen utgå från att en maktbalans råder mellan stormaktsblocken. Planeringen bör i första hand avse åtgärder för att avhålla från angrepp med konventionella stridsmedel.

Vårt totalförsvar bör vara så organiserat att det står klart för en angripare att han kommer att möta folkets samlade motstånd. Genom en allsidig underrättelsetjänst och genom smidiga och effektiva former för beredskapsändringar skall möjligheterna till förvarning tillvaratas och utnyttjas. Försvaret bör utformas för att skapa respekt i omvärlden för Sveriges vilja och förmåga att hävda sin neutralitet. Försvaret bör vidare kunna begränsa verkningarna inom landet av sådana krig eller kriser i omvärlden som inte primärt berör Sverige. För att avhålla från krav i förening med hot mot Sverige måste landets utrikespolitik föras med konsekvens och fasthet. Försvaret måste ha sådan motståndsförmåga att främmande makt inte bibringas uppfattningen att landet kan betvingas enbart genom hot. Anskaffning av materiel som är väsentlig för försvaret bör ske på ett sådant sätt att Sverige inte kommer i beroendeställning till andra länder och därigenom kan utsättas för påtryckningar.

Om Sverige blir indraget i ett framtida krig har den på alliansfrihet och neutralitet grundade politiken inte lyckats. De resurser som vi då kan disponera måste koncentreras på kraftfulla åtgärder för att till det yttersta försvara landets frihet. Det politiska målet måste vara att bringa kriget att upphöra på ett sådant sätt att vår frihet bevaras. Försvarets

förmåga att hindra angriparen från att nå sina syften blir av väsentlig betydelse för möjligheterna att nå framgång.

I motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beträffande studierna om s. k. civilt motstånd skall uttala sig för att dessa bör ske förutsättningslöst och att grundprincipen skall vara att hela civilbefolkningen utbildas. Motionärerna framhåller att enligt deras uppfattning finns ingen möjlighet att nu bedöma den omfattning eller betydelse som ett civilmotstånd i Sverige kan komma att få eftersom man vet alltför litet om civilmotståndet som genomtänkt och inlärd metod. De anser att en låsning som redan nu utesluter civilmotstånd som ett alternativ för framtiden är olycklig. Enligt deras mening kan metoden i dagsläget inte ersätta det militära försvaret, men fördenskull kan man inte med bestämdhet fastslå om metoden i en framtid kan bli ett alternativ till det militära försvaret.

Departementschefen uttalar att det enligt hans mening blir en betydelsefull uppgift i den framtida försvarsplaneringen att ytterligare undersöka möjligheterna till och förutsättningarna för civilt motstånd som ett komplement till andra motståndsformer. Han finner det vara av vikt att studier bedrivs inom detta område. Dessa studier bör enligt hans mening utgå ifrån den i propositionen redovisade grundsynen på den svenska säkerhetspolitiken och från vad försvarsutredningen har anfört om motståndsformer av detta slag.

Försvarsutredningen (s. 172 – 173) har för sin del dragit slutsatsen att civilmotstånd inte kan utgöra något hållbart alternativ till svenskt militärt försvar. Utredningen anser att det däremot kan få en kompletterande roll som metod att utöva motstånd inom områden som blivit ockuperade av en angripare. Detta skulle enligt utredningens mening kunna vara ett skäl att ytterligare studera förutsättningarna för civilmotstånd och att – om de bedöms som gynnsamma – sprida kunskap om civilmotståndets idé och metoder bland befolkningen redan i fred.

Utskottet delar den uppfattning som försvarsutredningen har redovisat och varit enig om. Varken försvarsutredningen eller departementschefen anser att civilmotstånd är en verksam metod för att avhålla från angrepp mot vårt land. Liksom departementschefen anser utskottet att det vapenlösa motståndet är helt otillräckligt som stöd för vår säkerhetspolitik. Civilt motstånd, dvs. politisk strid med utnyttjande av metoder som inte bygger på våld, kan – som 1971 års riksdag har uttalat (FöU 1971:9 s. 5, rskr 1971:140) och såvitt man nu kan bedöma – i försvarsplaneringen endast komma i fråga som komplement till väpnat försvar.

Studier rörande civilt motstånd bör emellertid ske. Utskottet erinrar om att vissa studier angående civilmotstånd i Sverige nyligen har redovisats (Adam Roberts: Totalförsvar och civilmotstånd). Fortsatta studier torde bl. a. kunna ge resultat av värde för det psykologiska försvaret. Innan resultaten föreligger är det inte påkallat med något ytterligare uttalande av riksdagen.

Målsättning för totalförsvaret

Försvarsutredningen har utarbetat ett förslag till ny målsättning för totalförsvaret. I detta förslag har arbetats in huvudinnehållet i båda de nu gällande målsättningarna, en för totalförsvaret, och en för det militära försvaret (krigsmakten). Utredningen har varit enig i denna del.

Departementschefen biträder förslaget om en ny målsättning för totalförsvaret och framhåller att en sådan målsättning bör ses som en allmän politisk manifestation och inte som en utgångspunkt för försvarsplaneringen.

Utskottet ansluter sig till vad försvarsutredningen och departementschefen har anfört. De hittills gällande målsättningarna för totalförsvaret och för det militära försvaret bör alltså upphöra att gälla och ersättas av en ny beskrivning av målen för vårt totalförsvar. Denna beskrivning bör ha följande lydelse:

1. Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. Det skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

2. Totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande. Det skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att ett angrepp mot Sverige fordrar så stora resurser och upppoffringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med angreppet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.

Totalförsvaret skall snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka.

Totalförsvaret skall vara så utformat att det kan motstå skilda angreppsformer och verka i olika militärpolitiska lägen.

Totalförsvaret skall vara så utformat att resurser kan avdelas för svenskt deltagande i Förenta nationernas verksamhet i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

3. Under fredstid och under krig mellan främmande makter varunder Sverige är neutralt skall krigsmakten avvisa kränkningar av vårt territorium. Civilförsvaret jämte andra berörda grenar av totalförsvaret skall vidta åtgärder för att skydda befolkningen mot skadeverkningar på grund av krig i vår omvärld. Det ekonomiska försvaret skall bidra till att trygga vår försörjning om vårt land blir hänvisat till egna försörjningsresurser på grund av konflikter i vår omvärld.

4. Invasionsförsvar skall vara krigsmaktens viktigaste uppgift. Om Sverige utsätts för angrepp skall krigsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Civilförsvaret skall skydda befolkning och egendom mot skador av fiendliga anfall samt rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. En fast försvarsvilja skall vidmakthållas och varje försök att undergräva vår motståndanda och tilltron till vår förmåga att motstå

angreppet skall motverkas genom psykologiskt försvar. Sjukvård, socialvård, polisväsende, kommunikationer samt annan samhällelig verksamhet skall anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna.

5. Totalförsvarets olika delar skall samverka och understödja varandra i syfte att nå största möjliga försvarseffekt.

Totalförsvarets fortsatta inriktning

Utskottet har i det föregående anslutit sig till departementschefens uppfattning att Sverige allttjämt bör söka förverkliga sina säkerhetspolitiska mål genom en neutralitetspolitik, byggd bl. a. på ett efter våra förhållanden starkt försvar. Ett vapenlöst motstånd vore helt otillräckligt som stöd för neutralitetspolitiken.

Totalförsvaret bör vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Liksom försvarsutredningen och departementschefen anser utskottet att det militära försvaret även i fortsättningen bör bygga på den allmänna värnpliktens grund. Frivilligt försvarsarbete bör underlättas och stödjas. Upplysning om totalförsvaret som samhällsfunktion bör bedrivas.

I enlighet med departementschefens uppfattning skall totalförsvaret kunna tvinga en angripare till sådana uppoffringar av tid och resurser samt till sådana förluster att han avhålls från att företa angreppet.

I motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) har föreslagits, såvitt nu är i fråga, att riksdagen skall avslå de föreslagna riktlinjerna för totalförsvarets fortsatta inriktning och hos Kungl. Maj:t anhålla om en ny försvarsutredning med direktiv i enlighet med de riktlinjer för försvarspolitik som anges i motionen 1972:953. Dessa riktlinjer innebär en försvarsordning med inriktning på ett territoriellt gerillaförsvar kombinerat med ett gränsförsvar med luftvärn och kustbevakningsutrustning. Enligt utskottets mening skulle ett försvar av detta slag inte vara tillräckligt för att förverkliga våra säkerhetspolitiska mål. Som senast 1971 års riksdag har uttalat (FöU 1971:9 s. 5, rskr 1971:140) skulle en inriktning mot ett sådant försvar med säkerhet rubba tilltron i andra länder till vår vilja och förmåga att hävda landets oberoende. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen 1972:1609 i denna del.

Det militära försvarets fortsatta inriktning

Mot bakgrund av sina ställningstaganden angående säkerhetspolitikens inriktning och totalförsvarets fortsatta inriktning har departementschefen redovisat de allmänna riktlinjer som enligt hans mening bör gälla för den fortsatta programplaneringen för det militära försvaret.

Beträffande olika handlingsmöjligheter när det gäller försvarets sammansättning på lång sikt delar departementschefen försvarsutredningens mening att olika alternativ beträffande värnplikten behöver utredas. Utskottet har samma uppfattning. En särskild utredning bör studera

frågor angående värnplikssystem och värnpliktsutbildning av betydelse för den fortsatta försvarsplaneringen. Härvid torde utredningen även komma att beröra frågor om operativa principer m. m. Liksom departementschefen anser utskottet att den gemensamma allmänmilitära utbildningen och den kvalificerade utbildningen av fast anställt och värnpliktigt befäl är av särskild betydelse för handlingsfriheten på sikt.

I motionen 1972:963 av herr Wedén m. fl. (fp, c), som har väckts under den allmänna motionstiden, har föreslagits att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall hemställa om en utredning beträffande värnpliktsutbildningen med utgångspunkt i de i motionen anförda synpunkterna. Motionärerna har bl. a. framhållit värdet av att resultat från en sådan utredning kan leda till besparingar relativt snart.

Syftet i motionen 1972:963 torde bli tillgodosett med den utredning som utskottet i det föregående har tillstyrkt och som nyligen har tillkallats. Utredningen är parlamentariskt sammansatt. Utskottet förutsätter att direktiven för utredningen har utformats med beaktande bl. a. av synpunkter som har förts fram i motionen och i försvarsutredningens betänkande jämte reservationer. Något ytterligare uttalande av riksdagen behövs inte.

I motionen 1972:953 av herr Hermansson m. fl. (vpk) har föreslagits att riksdagen skall uttala sig för en försvarsordning som bygger på folkförsvarets idé och består av ett territorialförsvar och ett gränsförsvar, att utgifterna för det militära försvaret under budgetåret 1972/73 skall minskas med minst 2 miljarder kronor, att pågående arbete med Viggenprojektet i jaktversion avbryts och att alla utgifter för det militära försvaret skall föras upp under samma huvudtitel i riksstaten.

Det militära försvaret skall även i fortsättningen genom sin styrka och sammansättning avhålla från angrepp. Om Sverige kommer i krig skall försvarets uppgift vara att i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. Ett angrepp skall mötas så långt ut från våra gränser och kuster som våra resurser och geografiska förutsättningar medger. Utskottet har i det föregående konstaterat att ett försvar av det slag som har skisserats i motionen 1972:953 inte vore tillräckligt för att förverkliga våra säkerhetspolitiska mål. Det skulle med säkerhet inte kunna lösa den angivna uppgiften för vårt försvar. Något riksdagens uttalande för en försvarsordning och en minskning av försvarsutgifterna i enlighet med motionens förslag bör därför inte ske.

Departementschefen redovisar försvarsutredningens överväganden beträffande utveckling och anskaffning av ett nytt jaktflygplan. Utredningen har förordat att jaktversionen av flygplan 37 Viggen utvecklas för senare anskaffning och att antalet divisioner skall bestämmas senare. Utskottet ansluter sig liksom departementschefen till utredningens förslag. Motionen 1972:953 bör alltså avslås även i denna del. Enligt vad utskottet har inhämtat kommer på initiativ av chefen för försvarsdepartementet inom kort att publiceras en särskild redogörelse för hela Viggenprojektet.

För utgifterna inom det militära försvaret beräknas en särskild

utgiftsram. Anslagen för verksamheten inom denna ram tas upp i driftbudgeten under riksstatens fjärde huvudtitel och i kapitalbudgeten under försvarets fastighetsfond. Även utgifterna för civilförsvaret, det psykologiska försvaret och vissa andra totalförvarsändamål tas i driftbudgeten upp under fjärde huvudtiteln. För många totalförvarsändamål är beredskapsåtgärderna så nära knutna till den fredsmässiga verksamheten att de särskilda utgifterna härför bör beräknas i anslutning till ordinarie anslag under andra huvudtitlar. Någon ändring i detta avseende vill utskottet inte förorda. Det bör påpekas att vårt totalförsvär kan sägas motsvara nästan hela fredssamhället, omställt för att uthärda påfrestringarna i en krigssituation. Motionen 1972:953 avstyrks alltså även såvitt nu är i fråga.

Departementschefen framhåller att till försvarsplaneringens viktigaste uppgifter hör att skapa handlingsfrihet beträffande försvarets utformning i framtiden. Mellan olika slag av handlingsfrihet måste genom olika åtgärder skapas en rimlig balans. Sådana åtgärder innefattar bl. a. att resurser hela tiden sätts av för forskning och utveckling så att en grundläggande produktionskapacitet kan behållas för centrala materielslag.

I motionerna 1972:1608 och 1972:1614 har tagits upp frågor om handlingsfriheten som berör försvarets planeringssystem. Förstnämnda motion efterlyser en skyndsam kartläggning av handlingsfriheten för olika delar av totalförsvaret och inom olika tidsperspektiv. I motionen 1972:1614 föreslås att riksdagen skall begära att Kungl. Maj:t förelägger 1973 års riksdag en fullständig redovisning av bakgrund till och konsekvenser av de förslag om försvarets utformning och organisation som då föreläggs riksdagen.

Principbeslut att den 1 juli 1972 införa ett nytt system för planering och budgetering inom försvaret fattades 1970 (prop. 1970:97, SU 1970:203, rskr 1970:420). Utredningsarbetet rörande försvarets framtida inriktning har varit nära knutet till förberedelserna för att införa det nya systemet. Arbetet har i många avseenden haft försökskaraktär och delvis skett under stor tidspress. Delar av planeringssystemet har ännu inte börjat tillämpas ens försöksvis. I översikten till propositionen 1972:1 bilaga 6 (s. 3) har framhållits att ambitionsnivån för det första året har måst sättas jämförelsevis lågt, bl. a. i fråga om kravet på informationsmängd i programplaner och andra dokument.

Till de avsedda vinsterna med det nya planeringssystemet hör en bättre kartläggning av den handlingsfrihet i olika avseenden som finns eller går att skapa och av konsekvenserna av olika handlingsalternativ. Perspektivplaner och systemplaner avses bli viktiga instrument i detta avseende. Några särskilda systemplaner finns ännu inte.

Under huvudavsnittet Anslagsfrågor lämnar utskottet en sammanfattning av det nya systemet för planering och budgetering inom försvaret. Utskottet vill i detta sammanhang endast erinra om indelningen i avvärningsprogram och om den redovisning i tidsperspektivet som har lämnats av departementschefen. Följande sammanställning är hämtad ur

propositionen 1972:75 (s. 203) och belyser resursfördelningen i avvägningstermer och tidsperspektiv. Sammanställningen visar den ungefärliga fördelningen av medel för budgetåret 1972/73 enligt Kungl. Maj:ts förslag (milj. kr. i beräknat medelkostnadsläge för budgetåret).

Avvägningsprogram m. m.	Vidmakthållande på kort sikt av befintliga försvarsresurser	Omsättning av äldre och tillförsel av nya försvarsresurser	Forskning och utveckling	Summa
<i>Militära försvaret</i>				
Rörliga markstridsförband	730	995	30	1 755
Lokalt bundna markstridsförband	525	335	5	865
Övervattensstridsförband	295	275	20	590
Fjärrstridsförband	220	780	120	1 120
Luftförsvarsstridsförband	480	270	290	1 040
Central och regional ledning	540	315	25	880
Allmän försvarsforskning		5	105	110
Gemensamma myndigheter och funktioner	557	35		592
Summa	3 347	3 010	595	6 952
<i>Civilförsvar</i>	77	49	1	127
<i>Övrig verksamhet</i>	14	5	2	21
Totalt	3 438	3 064	598	7 100

Utskottet anser att det ännu är för tidigt att bedöma hur förväntningarna på det nya planeringssystemet kommer att infrias. Klart är att de första programplanerna, för perioden 1972/73 - 1976/77, av flera skäl inte ger sådant underlag för flerårsplanering och budgetering som kommande programplaner bör komma att ge.

Försvarsutredningen har vid överlämnande av sitt huvudbetänkande anmält att den i anslutning till sitt arbete med tilläggsuppdraget om riksdagens roll i det nya systemet för planering och budgetering avser att behandla vissa i utredningsarbetet aktualiserade frågor om metodiken i det fortsatta planeringsarbetet. Sådana frågor behandlas även i en särskild ledningsgrupp inom försvarsdepartementet. Ett planeringssystem för det ekonomiska försvaret håller på att utarbetas. Enligt utskottets mening finns det goda skäl som talar för att riksdagen inte närmare behandlar planeringsmetodiken och resursåtgången för det nya planeringssystemet förrän försvarsutredningen har slutfört sitt arbete och ytterligare erfarenheter vunnits.

Redan nuvarande planering innefattar en strävan att kartlägga åtgärder som ger handlingsfrihet i ett längre perspektiv. F. n. och i detta sammanhang bör endast konstateras att planeringsunderlaget är behäftat

med viss osäkerhet. Utskottet avstyrker bifall till ifrågavarande båda motioner.

Departementschefen uttalar att det bör vara en strävan att skapa förutsättningar att anskaffa vapen och utrustning av tillräckligt hög kvalitet. Med hänsyn till den tekniska utvecklingen och därmed sammanhängande kostnadsstegringar instämmer han i försvarsutredningens uppfattning att erfarenheterna under senare tid har understrukt kraven på prioritering vid långsiktiga ställningstaganden till olika vapensystem. Han förutser att kraven på en sådan prioritering kommer att skärpas ytterligare i framtiden. Mot den bakgrunden krävs enligt departementschefens mening klara riktlinjer vid ställningstaganden till avvägning mellan kvantitet och kvalitet.

Departementschefen erinrar vidare om de senaste årens utveckling mot en politisk avspänning i Europa. Med hänsyn härtill anser han att det militära försvarets operativa styrka kan tillåtas att gå ned något under de närmaste åren. Till de eftergifter i fråga om den operativa styrkan som departementschefen förordar hör senareläggning av leveranser av flygplan 37 Viggen.

I propositionen framhålls att Sverige inte i sig självt innehåller några primära strategiska mål. Vårt territorium bör i första hand ses som ett genomgångsområde vid storkrig i Europa. Med hänsyn till detta och eftersom en angripare alltid måste ta hänsyn till huvudmotståndarens motåtgärder torde tiden för att genomföra en planerad operation mot Sverige komma att spela en stor roll. Dessa förhållanden talar enligt departementschefen för att vårt försvar får den största krigsavhållande effekten om det byggs upp för att vara i vidsträckt mening uthålligt. Enligt hans mening bör vid det militära försvarets fortsatta utveckling uthållighet ges företräde framför initialstyrka.

Utskottet anser liksom departementschefen att det krävs klara riktlinjer vid ställningstaganden till avvägning mellan kvantitet och kvalitet. Utskottet delar också departementschefens mening att den operativa styrkan kan tillåtas gå ned något under de närmaste åren och att försvarets uthållighet bör ges företräde framför dess initialstyrka.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har, såvitt nu är i fråga, föreslagits att överbefälhavaren skall få i uppdrag att i början av år 1973 lägga fram förslag till inriktning av det militära försvaret i enlighet med vad i motionen har anförts. Vidare föreslås riksdagen godkänna att som grund bör ligga 1968 års försvarsbeslut om ett balanserat djupförsvar och i övrigt vad i motionen anges.

Med anledning av vad motionärerna har uttalat om operativa principer vill utskottet erinra om vad i det föregående har anförts om betydelsen av uthållighet. Som departementschefen har framhållit bör slutsatsen om uthållighet och initialstyrka ses i sammanhang med försvarets krigsavhållande effekt totalt sett och inte tillämpas på enskilda förband och vapensystem. Det militära försvaret bör byggas upp så att det i allt väsentligt är balanserat och möjliggör djupförsvar med kraftsamling till gränser och kuster. Denna strävan kan av bl. a. ekonomiska skäl inte

alltid fullföljas. Man tvingas göra prioriteringar och bör då följa den princip som departementschefen har redovisat och utskottet i det föregående tillstyrkt. Detta innebär bl. a. att ett större antal tekniskt mindre högststående vapensystem (funktioner) hellre anskaffas än ett fåtal tekniskt mycket kvalificerade. Principen kan inte tillämpas genomgående på alla system. För vissa av dem är t. ex. möjligheterna att över huvud taget nå verkan bestämmande för kvaliteten på systemet och för det antal enheter som behövs. Detta gäller bl. a. brigader för strid i öppen terräng och jaktflyg.

Liksom departementschefen anser utskottet att de delar av krigsorganisationen som redovisas i de fyra avvägningsprogrammen Rörliga markstridsförband, Lokalt bundna markstridsförband, Övervattensstridsförband och Luftförsvarsstridsförband bör utgöra den bas på vilken det militära försvarets krigsavhållande förmåga skall byggas. Till denna bas bör vidare höra t. ex. ett kvalificerat spaningsflyg och en effektiv signalspaning. Som försvarsutredningen och departementschefen har framhållit är det angeläget att möjligheterna till god förvarning tas till vara. Avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband bör ges lägre prioritet. Utskottet behandlar motionsyrkanden angående ett eventuellt framtida attackflygplan (efter flygplan AJ 37 Viggen) under anslaget Flygvapenförband: Forskning och utveckling.

Utskottet har inte något att erinra mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av planeringen för de olika avvägningsprogrammens utveckling.

Vid den fortsatta utvecklingen av det militära försvaret bör strävan vara att så stor del som möjligt av de tillgängliga resurserna används för utbildning och materielanskaffning. Kostnaderna för fredsorganisationen och övriga fasta kostnader måste begränsas. Som ett led i denna strävan pågår en intensiv rationaliseringsverksamhet för att bl. a. minska förvaltningsorganisationen (jfr prop. 1972:45 s. 7 och FöU 1972:15 s. 5). Särskilda åtgärder kan behöva vidtas för att underlätta denna verksamhet.

Utskottet biträder departementschefens mening att riksdagen inte bör besluta om en bestämd utgiftsram för det militära försvaret för flera år. Utgiftsramen bör i fortsättningen prövas årligen.

Den femåriga programplaneringen bör dock ske med utgångspunkt i en viss ekonomisk planeringsram. Vid bestämmande av denna måste beaktas att stor restriktivitet med statsutgifterna är nödvändig de närmaste åren.

Departementschefen föreslår att planeringsramen skall utgå horisontellt från basbeloppet, 6 470 milj. kr. i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Planeringsramen för perioden 1972/73 – 1976/77 föreslås alltså uppgå till (5 X 6 470) 32 350 milj. kr. i prisläget februari 1971. Enligt departementschefens mening bör i planeringen förutsättas att kompensation för pris- och löneförändringar skall ske enligt nettoprisindex.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har anförts att den planeringsram för femårsperioden som departements-

chefen förordar är betydligt mindre än de ekonomiska ramar som har undersökts av överbefälhavaren och granskats av försvarsutredningen. Vidare hävdas bl. a. att planeringsramen måste bestämmas till ett belopp som är 1 000 milj. kr. större för att inte materielanskaffningen skall få alltför liten omfattning. Motionärerna förordar en planeringsram om 33 600 milj. kr.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har såvitt gäller planeringsramen för det militära försvaret lämnats ett förslag som innebär en planeringsram för femårsperioden som utgår från ett basbelopp för budgetåret 1972/73 om 6 705 milj. kr. och därefter ökar med 100 milj. kr. för år. Planeringsramen uppgår därmed till 34 525 milj. kr. Motionärerna förutsätter vidare att full kompensation lämnas för pris- och löneförändringar.

I motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) har hemställts att planeringsramen för det militära försvaret skall bestämmas till 33 750 milj. kr. Motionärerna hävdar att den planeringsram som departementschefen förordar kan få konsekvenser beträffande tilltron till Sveriges neutralitetspolitik.

Utskottet finner att den återhållsamhet som präglar departementschefens förslag är en nödvändighet med hänsyn till det statsfinansiella läget. De programplaner för det militära försvaret som kommer att utarbetas inom den angivna planeringsramen och med ledning av de riktlinjer som utskottet har tillstyrkt kommer att visa om det blir anledning att göra förändringar i planeringsinriktningen, t. ex. för att försvaret även i fortsättningen skall motsvara kraven enligt vår neutralitetspolitik. Statsmakterna avses i det nya planeringssystemet varje år pröva såväl utgiftsramen för nästkommande budgetår som planeringsramen för den förestående femårsperioden.

Med hänvisning till det anförda biträder utskottet vad departementschefen har anført om det militära försvarets fortsatta inriktning och avstyrker bifall till de motionsyrkanden som gäller denna inriktning.

Civillförsvarets fortsatta inriktning

Departementschefen delar försvarsutredningens uppfattning beträffande inriktningen i stort av civillförsvarets fortsatta utveckling.

Civillförsvaret bör bidra till totalförsvarets fredsbevarande funktion genom att stärka befolkningens motståndsförmåga och därmed tilltron till vår vilja att göra motstånd mot angrepp och påtryckningar.

Om vi inte lyckas att avhålla från angrepp eller hot är det civillförsvarets uppgift att skydda befolkningen och lindra verkningarna av skador. Även i de fall krig pågår i vår omvärld och endast indirekt berör vårt land skall civillförsvaret kunna lindra de sekundära verkningarna för befolkningen.

Den hittillsvarande planeringen av civillförsvaret har utgått från att befolkningen löper risk att direkt bekämpas i terrorsyfte och att kärnvapen kan komma att användas i sådana fall. Denna uppfattning har

bl. a. lett till att utrymning har satts i förgrunden bland de förebyggande åtgärderna och att det inte har ansetts vara möjligt att till rimliga kostnader åstadkomma skyddsrum till skydd för befolkningen i de större städernas innerområden.

Departementschefen anser liksom försvarsutredningen att planeringen i fortsättningen inte bör inriktas på skydd mot kärnvapen eller massinsats av konventionella vapen i direkt bekämpning av befolkningen. Grundläggande för planeringen föreslås i stället vara att befolkningen kan komma att beröras av biverkningar vid bekämpning av militära mål i samband med en invasion med i första hand konventionella stridsmedel och vid markstrider. Utskottet anser att planeringen inte främst skall syfta till skydd mot terrorangrepp med kärnvapen eller konventionella vapen. Viss hänsyn måste emellertid tas till att befolkningen kan bli ställd inför direkt hot om skadegörelse. Det är då betydelsefullt att civilförsvaret med sina åtgärder kan påverka situationen och öka statsmakternas handlingsmöjligheter. Befolkningen bör också kunna ges skydd mot de sekundära verkningarna av ABC-stridsmedel som används utanför våra gränser.

Befolkningen kan i krig beredas skydd dels i skyddsrum, dels genom att utrymningar företas till mindre utsatta områden. Som departementschefen uttalar kan dessa båda typer av åtgärder anses komplettera varandra. Med utrymningar av mycket stor omfattning riskerar man att få störningar i samhällslivet och planeringen bör därför inriktas på att skydd i möjlig mån bereds befolkningen i skyddsrum i närheten av bostäder eller arbetsplatser. En planläggning för utrymning av tätorter och andra områden bör dock behållas för att ge handlingsfrihet att besluta efter den rådande situationen.

Skyddsrum byggandet är sålunda en grundläggande åtgärd för befolkningens skydd i krig. Reglerna för genomförandet av ett framtida skyddsrum byggande ses f. n. över av en särskilt tillsatt utredning. 1969 års skyddsrumsutredning. Utredningen väntas redovisa sitt uppdrag inom kort.

Utskottet delar departementschefens mening att den nuvarande förteckningen av orter med skyddsrum byggnadsplikt (skyddsrumsorter) bör omprövas mot bakgrunden av den ändrade synen på planeringen för civilförsvarets fortsatta inriktning. Den nuvarande gränsen, som nu är generellt bestämd till orter med 5 000 invånare, bör höjas. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma den framtida storleksgränsen. Ett urval bland mindre orter bör ske med hänsyn till deras belägenhet i förhållande till militära mål och till invasionsområden. Det finns inte längre skäl att som nu generellt göra undantag för läghusbebyggelse. Inte heller finns det längre skäl att generellt undanta innerområdena i de 14 största städerna från enskilt skyddsrum byggande.

I likhet med departementschefen anser utskottet att de totala kostnaderna för skyddsrum byggandet vid oförändrat hög ambitionsnivå bör kunna begränsas i förhållande till de nuvarande kostnaderna.

Med hänsyn till att skyddsrummen i framtiden kan behöva utnyttjas

på annat sätt än hittills har varit avsett bör skyddsrummens utformning studeras närmare.

I motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen skall uttala sig för ett fullgott och effektivt befolkningsskydd i form av skyddsrum och skyddsmateriel och för att kostnaderna för detta skall tas ut inom den ekonomiska ramen för det militära försvaret.

Enligt utskottets mening innebär den av utskottet tillstyrkta inriktningen av civilförsvaret uttalande om att civilförsvaret bör utvecklas så att det förblir en mycket värdefull och effektiv del av vårt totalförsvär. Utgifterna för civilförsvaret, i den mån de bestrids av staten, bör som departementschefen har föreslagit beräknas inom en särskild ekonomisk ram. Utskottet återkommer till detta i det följande. Något ytterligare uttalande av riksdagen med anledning av motionen 1972:1613 i denna del behövs inte.

Vad departementschefen har uttalat om civilförsvarets organisation föranleder ingen erinran från utskottets sida.

Verkskydd organiseras f. n. inom område med skyddsrumsbbyggnadsskyldighet vid industrier och anläggningar där minst 100 personer är sysselsatta i fredstid. Organisationen omfattar enligt planerna 1 180 verkskydd och 60 000 civilförsvarspliktiga. Utskottet biträder departementschefens förslag att verkskyddsplikt i fortsättningen skall finnas vid företag där minst 200 personer är sysselsatta. Personalstyrkan i verkskyddsorganisationen beräknas därmed minska med 9 %. Kostnaderna för verkskydden bärs av företagen själva och beräknas minska från sammanlagt ca 12 till ca 8 milj. kr.

Enligt departementschefen bör den fortsatta planeringen ske från förutsättningen att kostnaderna för civilförsvarsåtgärder fördelas mellan stat, kommuner och enskilda enligt oförändrade principer.

I motionen 1972:443 av herr Strindberg m. fl. (m, c, fp) har hemställts att riksdagen skall hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående verkskyddens framtida finansiering. Motionärerna framhåller att verkskydden inte längre avses ha sina uppgifter bundna enbart till det egna företaget.

Civilförsvarsstyrelsen har i sin programplan för perioden 1972/73 – 1976/77 förordat att verkskydden används även i närområdet utanför grupperingsplatsen. De nödvändiga förändringarna av verkskyddens organisation fordrar enligt styrelsens mening ytterligare studier och kan endast genomföras på längre sikt och i samband med åtgärder inom det lokala allmänna civilförsvaret.

Frågan om verkskyddens finansiering behandlades av 1964 års riksdag (2LU 1964:3) med anledning av motioner med yrkande om utredning. Andra lagutskottet avstyrkte bifall till motionsyrkandena med hänvisning främst till att det inte torde vara möjligt att särskilja frågorna om verkskyddets finansiering och deras administration samt till att verkskyddet i stor utsträckning även måste vara ett företagarintresse. Riksdagen följde utskottet.

Försvarsutskottet finner att de av andra lagutskottet anförda skälen mot ett ändrat kostnadsansvar alltjämt är bärande. Med hänsyn även till att en ändring av sättet att utnyttja verkskydden torde ligga tämligen långt fram i tiden vill utskottet inte nu förorda en utredning om verkskyddens finansiering.

De nuvarande riktlinjerna för anskaffning och lagerhållning av skyddsmasker grundas på uppfattningen att vi trots internationella överenskommelser inte kan bortse från att det kan finnas risk för att stridsgaser används. Risken har dock inte bedömts vara så stor att det är påkallat att anskaffa skyddsmasker till hela befolkningen. Departementschefen förordar att beredskapen i fråga om skyddsmasker upprätthålls efter de riktlinjer som försvarsutredningen har föreslagit. Dessa innebär att man upprätthåller en begränsad anskaffning och att härigenom och genom andra förberedelser skapas en grundval för att anskaffa skyddsmasker till hela befolkningen om detta skulle befinnas angeläget. Utskottet har inte något att erinra mot vad departementschefen har anfört i denna fråga.

I motionen 1972:1610 av fru Normark m. fl. (s) har hemställts att riksdagen skall begära en utredning om upprustning av ödegårdar för utrymning och evakuering av civilbefolkningen. Motionärerna uttalar att möjligheterna att utrymma civilbefolkningen till mindre utsatta områden även i fortsättningen torde vara en trygghetsfaktor för befolkningen. Med de nuvarande omflyttningarna inom landet får många goda bostäder förfalla eftersom de står obebodda året runt. Sådana gårdar borde enligt motionärerna kunna rustas upp för civilförsvarets behov och i fredstid eventuellt hyras ut till självkostnadspris för fritidsändamål.

Enligt vad utskottet inhämtat har de utrymningsplanerande myndigheterna f. n. inte problem som hänger samman med tillgången på bostäder. Riksdagen bör därför inte begära någon utredning om upprustning av ödegårdar. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t och planerande myndigheter beaktar de synpunkter som har förts fram i motionen om frågan skulle komma i ett annat läge.

Utskottet biträder departementschefens mening att riksdagen inte bör besluta om en bestämd utgiftsram för flera år när det gäller den verksamhet som finansieras från statsbudgetens anslag till civilförsvaret. Utgiftsramen bör prövas årligen.

Den femåriga programplaneringen bör dock ske med utgångspunkt i en viss ekonomisk planeringsram. Departementschefen föreslar att planeringsramen skall utgå horisontellt från basbeloppet, 118 milj. kr. i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Planeringsramen för perioden 1972/73 - 1976/77 föreslas alltså uppgå till (5 X 118) 590 milj. kr. i prisläget februari 1971. Härutöver bör enligt departementschefen i planeringen få förutsättas en medelsförbrukning om 30 milj. kr. under budgetåren 1972/73 - 1974/75 om så skulle behövas för att betala vissa tidigare gjorda åtaganden. Vidare bör förutsättas att kompensation för pris- och löneförändringar kommer att utgå enligt nettoprisindex.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har hemställts att planeringsramen för civilförsvaret skall bestämmas med utgångspunkt i ett belopp om 138 milj. kr. och alltså omfatta 690 milj. kr. Motionärerna framhåller att medelstildelning och planeringsram för civilförsvaret bör anpassas så att utbildningsverksamheten och materielanskaffningen får en utformning som medger att krigsorganisationen kan utveckla effekt omedelbart efter mobilisering.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har såvitt gäller planeringsramen för civilförsvaret lämnats ett förslag som innebär en ram för femårsperioden utgående från ett basbelopp för budgetåret 1972/73 om 125,5 milj. kr. För vart och ett av de återstående fyra budgetåren i perioden beräknas 138 milj. kr. Planeringsramen uppgår därmed till 677,5 milj. kr. vartill i likhet med departementschefens förslag skall läggas 30 milj. kr. utöver planeringsramen.

Utskottet finner liksom beträffande det militära försvaret att det är nödvändigt att iaktta återhållsamhet vid bestämmande av civilförsvarets planeringsram. Vid den årliga rullningen av denna ram får prövas om det finns anledning att göra förändringar.

Med hänvisning till det anförda biträder utskottet vad departementschefen har anförts om civilförsvarets fortsatta inriktning och avstyrker bifall till de motionsyrkanden som gäller denna inriktning.

Det psykologiska försvaret

Det psykologiska försvaret är i första hand en verksamhet och inte en organisation. Verksamhetens syfte är att vidmakthålla en fast försvarsvilja och motverka alla försök att undergräva vår motståndanda och tilltron till vår förmåga att motstå angrepp.

Medborgerlig enighet om vår säkerhetspolitik och dess förutsättningar kan bara uppstå genom övertygelsen hos de enskilda medborgarna och denna övertygelse kan bara nås i det demokratiska samhällets arbetsformer, dvs. genom fri opinionsbildning, nyhetsförmedling och debatt. Åtgärderna för psykologiskt försvar i fred är begränsade till planering, utbildning och forskning. Central myndighet för denna verksamhet är beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

I situationer då pårestningarna på allmänheten är stora, samhället är under omställning, krigshandlingar drabbar folket och ett stort antal föreskrifter och lagar träder i kraft kan emellertid en ökad samhällsinformation vara nödvändig. Nyhetsförmedlingen måste vara snabb, fyllig och sanningsenlig – bl. a. för att motverka ryktesspridning. För att leda och samordna det psykologiska försvaret inrättas vid krig eller krigsfara en statens upplysningscentral, som lyder direkt under Kungl. Maj:t.

I en genomförd studie av det psykologiska försvarets mål och uppgifter har beredskapsnämnden för psykologiskt försvar förutsatt att principerna för planläggning och verksamhet skall vara oförändrade. Fri opinionsbildning och debatt utgör grundvalen för verksamheten. Departementschefen delar denna uppfattning.

Utskottet har inte något att erinra mot vad departementschefen har anfört om principer och åtgärder för psykologiskt försvar.

Inriktningen av övrigt totalförsvar

Inriktningen av övrigt totalförsvar bör som departementschefen har uttalat tillgodose kravet på balans i våra samlade försvarsinsatser.

Vad som här kallas övrigt totalförsvar omfattar en rad skilda verksamhetsområden. Exempel på sådana områden är försörjningen med förnödenheter och tjänster – det ekonomiska försvaret – som innefattar bl. a. livsmedelsförsörjningen, industriproduktionen, energiförsörjningen och transporterna. Andra exempel är hälso- och sjukvården, polisverksamheten och den för det civila totalförsvaret gemensamma regionala ledningsorganisationen. För dessa verksamhetsområden är ett stort antal myndigheter ansvariga. Åtgärder för samordning har vidtagits på olika nivåer.

Verksamheten i krig och andra krissituationer bygger i mycket stor utsträckning på resurser som primärt har anskaffats för fredsinriktad verksamhet. För den långsiktiga inriktningen av övrigt totalförsvar är därför hänsynstaganden till fredsresursernas framtida utveckling betydelsefulla. Som grund för den långsiktiga planeringen krävs därför, som departementschefen framhåller, studier inte bara av den yttre miljön utan också av det svenska fredssamhällets framtida utveckling.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen uttalar om betydelsen av verksamheten inom övrigt totalförsvar för våra samlade försvarsansträngningar liksom för tilltron till dessa. Detta gäller såväl den verksamhet som närmast avser totalförsvarets funktionsduglighet i ett krigsläge som den verksamhet som främst syftar till att trygga handlingsfriheten i ett avspärrnings- eller ett neutralitetssläge.

I motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) har hemställts att riksdagen skall uttala sig för att de fortsatta studierna inom övrigt totalförsvar bl. a. bör syfta till att undersöka hur man kan omfördela försvarskostnaderna till fördel för det ekonomiska försvaret, det psykologiska försvaret, fredsforskning och konstruktiv nedrustnings- och fredsarbete.

Studier av den internationella utvecklingen och av förändringarna i vårt samhälle avses ske kontinuerligt. Med det krav på balans i våra samlade försvarsinsatser som vi nu har finns inte anledning för riksdagen att göra något ytterligare uttalande i denna fråga. Motionen 1972:1613 bör därför inte bifallas såvitt nu är i fråga.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen

- A. beträffande säkerhetspolitikens inriktning
 1. avslår motionen 1972:1613 såvitt avser uttalande om studier av civilt motstånd,
 2. godkänner den inriktning som departementschefen har angett,
- B. beträffande målsättning för totalförsvaret godkänner vad departementschefen har angett,
- C. beträffande totalförsvarets fortsatta inriktning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1609, såvitt nu är i fråga, godkänner den inriktning som departementschefen har angett,
- D. beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning
 1. avslår motionen 1972:963,
 2. avslår motionen 1972:953,
 3. avslår motionerna 1972:1608 och 1972:1614,
 4. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611, alla motionerna såvitt nu är i fråga, godkänner den inriktning som departementschefen har angett,
- E. beträffande civilförsvarets fortsatta inriktning
 1. avslår motionen 1972:1613 såvitt avser uttalande om befolkningsskyddet och kostnaderna för detta,
 2. avslår motionen 1972:443,
 3. avslår motionen 1972:1610,
 4. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, godkänner den inriktning som departementschefen har angett,
- F. beträffande det psykologiska försvaret godkänner vad departementschefen har angett.
- G. beträffande inriktningen av övrigt totalförsvär
 1. avslår motionen 1972:1613 såvitt avser uttalande om de fortsatta studierna inom övrigt totalförsvär,
 2. godkänner den inriktning som departementschefen har angett.

2. Ändrad grundutbildning m. m. för värnpliktiga

I propositionen 1972:75 har Kungl. Maj:t (s. 125–187) föreslagit riksdagen att dels anta inom försvarsdepartementet upprättade förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967) och lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, dels godkänna de ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. som departementschefen har angett.

Propositionen

Försöksverksamhet m. m. inom värnpliktsutbildningen

Departementschefen erinrar om vad han i samband med förslag om försvarets fortsatta inriktning har uttalat angående kostnaderna för verksamheten inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet. Dessa kan enligt hans mening inte tillåtas att växa i samma omfattning som under senare år. En mycket restriktiv utgiftsprövning måste ske beträffande såväl beslutade som planerade åtgärder inom försvaret. Även om utbildningssektorn bör prioriteras vid fördelning av tillgängliga resurser för försvaret måste enligt departementschefen alla möjliga besparingar göras även inom denna sektor. Som tidigare har redovisats avser han att begära Kungl. Maj:ts hemmyndigande att tillsätta en utredning för att se över värnpliktsutbildningen. Departementschefen framhåller att en sådan översyn inte får tas som motiv för att underlätta försök till besparingar inom ramen för gällande värnpliktsutbildnings-system.

Nuvarande system för utbildning av värnpliktiga omfattar grundutbildning och repetitionsutbildning. För värnpliktiga i allmänhet består grundutbildningen av tre huvudkomponenter, nämligen allmänmilitär utbildning, befattningsutbildning och förbandsutbildning. Den allmänmilitära utbildningen har samma innehåll för alla krigsmaktens värnpliktiga och omfattar cirka tre månader fördelade över större delen av utbildningstiden. Denna utbildning avser bl. a. att ge den värnpliktige förmåga att dels ta hand om sig själv och hjälpa andra under svåra yttre förhållanden, dels försvara sig själv och den enhet inom vilken han verkar. Befattningsutbildningen varierar tidsmässigt med hänsyn till utbildningsbehovet för varje typ av krigsbefattning. För befälsuttagna innehåller befattningsutbildningen också den befälsutbildning som är en förutsättning för att dessa värnpliktiga skall kunna få övning i befälsföring under den tillämpade förbandsutbildningen. Grundutbildningen avslutas med grundläggande krigsförbandsutbildning GKU-skedet – som innebär övningar i krigsorganiserade förband.

På grundval av behovet av utbildningstid som växlar för olika befattningar såväl inom som mellan försvarsgrenarna delas de värnpliktiga in i olika kategorier. Meniga värnpliktiga hänförs till någon av kategorierna E, F och G, av vilka G har den kortaste tiden för grundutbildning.

För huvuddelen av de underofficersuttagna värnpliktiga vid armén är grundutbildningen delad. In- och utryckningstider för utbildningen har så långt möjligt anpassats till det civila utbildningsväsendets läsårsslut och terminsstart. Den första delen av utbildningen äger sålunda rum under juni–augusti. Återstående tolv månader av utbildningen fullgörs sammanhängande med inryckning den 1 juni och utryckning den 31 maj följande år.

Utbildningen till värnpliktig officer är frivillig och omfattar ytterligare tre månader som normalt fullgörs sommaren efter avslutad underofficersutbildning. Också utbildningen till reservofficer är frivillig och sker under två somrar, den första resp. den tredje sommaren efter utbildningen till värnpliktig officer.

Grundutbildningen som enligt värnpliktslagen (1941:967, omtryckt 1969:378) skall uppgå till minst 235 dagar omfattar för värnpliktiga som tagits ut till meniga eller underbefäl högst 345 dagar vid armén och kustartilleriet och högst 364 dagar vid flottan och flygvapnet. Vid flottan och flygvapnet får dock grundutbildning för meniga och underbefäl i särskilt kvalificerade befattningar utsträckas till 450 dagar. För underofficerare omfattar grundutbildningen högst 450 dagar och för officerare högst 540 dagar.

Med stöd av värnpliktslagen har Kungl. Maj:t i brev den 16 juni 1966 med provisoriska bestämmelser om värnpliktsutbildningen fastställt längden för grundutbildningen för flertalet värnpliktiga.

Med anledning av överbefälhavarens förslag till programplaner för det militära försvaret för perioden 1972/73 – 1976/77, förslag av chefen för armén om modifierat värnpliktsutbildningssystem och yttrande av 1966 års värnpliktskommitté över dessa förslag har Kungl. Maj:t dels uppdragit åt överbefälhavaren att lämna förslag rörande förändringar av grundutbildningen för värnpliktiga vid samtliga försvarsgrenar, dels uppdragit åt överbefälhavaren och värnpliktsverket att vidta de förberedelser som behövs för att de ändringar i grundutbildningen som överbefälhavaren föreslår så långt möjligt i sin helhet skall kunna tillämpas med början år 1972, dels bemyndigat departementschefen att göra erforderliga avsteg från de av Kungl. Maj:t i brev den 16 juni 1966 meddelade provisoriska bestämmelserna om värnpliktsutbildningen.

I enlighet med uppdraget har överbefälhavaren i januari 1972 lämnat förslag rörande förändringar av grundutbildningen vid samtliga försvarsgrenar. Förslaget grundar sig på Kungl. Maj:ts direktiv för uppdraget. Huvudpunkterna i direktiven kan sammanfattas på följande sätt.

Allmän värnplikt och oförändrad värnpliktstid (18 – 47 år) skall förutsättas. Kraven på långsiktssberedskap skall så långt möjligt vara oförändrade. Enskilda och förband skall i krig vara användbara för sina huvuduppgifter direkt efter mobilisering och utan kompletterande utbildning. Nuvarande mobiliseringsberedskap skall kunna upprätthållas och incidentberedskapen skall så långt möjligt bibehållas i nuvarande omfattning. Kuppförsvarsberedskapen skall upprätthållas i huvudsak inom ramen för långsiktssberedskapen. Repetitionsutbildning skall genom-

föras enligt principerna för värnpliktsutbildningen. Förbandsutbildning och utbildning av värnpliktigt befäl skall prioriteras. Samtliga värnpliktiga skall ges allmänmilitär utbildning enligt nuvarande principer. Studiesociala samt arbetsmarknadsbetingade krav och önskemål skall så långt möjligt beaktas. De underofficersuttagna värnpliktiga skall ges en sammanhängande utbildning och konsekvenserna härav för den efterföljande utbildningen av värnpliktiga officerare och reservofficerare beaktas. Antalet tjänstgöringsdagar för grundutbildningen skall totalt för krigsmakten årligen minskas med ca 1,5 milj.

Vid redovisningen av uppdraget understryker överbefälhavaren att den minskning av tiden för och innehållet i grundutbildningen som föreslås främst orsakas av de ekonomiska förutsättningar som bedöms komma att gälla för krigsmakten under 1970-talet men också är en följd av befälsläget. Fredsorganisationen kommer enligt överbefälhavaren fortlöpande att granskas med företräde för de områden där personal tidigast kan föras över från stabs- och förvaltningsområdena till utbildningssektorn. Dessa åtgärder anses dock påverka utbildningseffekten relativt långsamt. Av bl. a. detta skäl krävs effekthöjande åtgärder i fråga om betingelserna i övrigt. Viss del av de medel som frigörs vid förkortning av grundutbildningen bör därför avses för sådana åtgärder. Medel som frigörs genom förkortningen av grundutbildningen vid marinen och flygvapnet bör främst utnyttjas för att minska rådande eftersläpning avseende repetitionsutbildningen.

Den förkortning av grundutbildningen som föreslås medför vid armén och kustartilleriet främst en minskning av användbarheten hos såväl enskilda soldater som krigsförband. Utbildningsmålen måste sänkas och utbildningen måste mer än hittills inriktas på huvudtjänst och huvuduppgifter. Den nuvarande långsichtsberedskapen vid armén och kustartilleriet går ned i betydande grad. Även insatsberedskapen går ned. Vid flottan och flygvapnet kommer enligt överbefälhavaren nedgången i den långsiktiga beredskapen att bli mindre.

Överbefälhavarens förslag om förkortad grundutbildning vid samtliga försvarsgrenar syftar till att minska kostnaderna för värnpliktsutbildningen och har av honom ansetts böra prövas under utbildningsåren 1972/73 och 1973/74. Departementschefen har biträtt förslaget om en försöksverksamhet och har vidtagit åtgärder för att försöken skall kunna påbörjas med de värnpliktskontingenter som rycker in i juni 1972. Försöken bör enligt hans mening pågå tills erforderligt underlag föreligger för slutliga ställningstaganden.

I enlighet med det tidigare nämnda bemyndigandet att göra erforderliga avsteg från bestämmelserna i Kungl. Maj:ts brev den 16 juni 1966 har departementschefen försöksvis för utbildningsåret 1972/73 dels i december 1971 beslutat om viss förkortning av grundutbildningen för flertalet värnpliktiga vid armén, dels i februari 1972 beslutat om viss förkortning av grundutbildningen för de underofficersuttagna värnpliktiga vid armén och för flertalet värnpliktiga vid marinen och flygvapnet. Besluten stämmer i huvudsak överens med överbefälhavarens förslag om modifie-

ring av tiden för grundutbildning. För arméns del innebär departementschefens beslut att han har följt överbefälhavarens och arméchefens förslag att för underbefälsuttagna och meniga värnpliktiga ta ett första steg av förkortningen under nästa utbildningsår. Departementschefen avser att senare medge de ytterligare avsteg från 1966 års brev som behövs för att försöksverksamheten skall kunna fortsätta vid samtliga försvarsgrenar. Försöksverksamheten bör enligt departementschefen bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med överbefälhavarens förslag, vilket bl. a. innebär att grundutbildningstiden för vissa värnpliktskategorier kommer att understiga den i värnpliktslagen (1941:967) angivna minsta tiden för grundutbildning, 235 dagar.

Departementschefen har utgått från att den föreslagna utbildningen bedrivs försöksvis intill dess slutlig ställning tas till ändringarna av värnpliktsutbildningen i övrigt. Han räknar med att en minskning av grundutbildningen för dessa värnpliktiga kan genomföras i full omfattning fr. o. m. utbildningsåret 1973/74. För utbildningsåret 1972/73 kommer endast en utbildningsomgång att i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag fullgöra grundutbildning. Utbildningstidens längd för de underofficersuttagna i denna omgång har bestämts till ca tolv månader eller vad som gäller för flertalet underofficersuttagna vid armén. För de underbefälsuttagna i denna omgång har utbildningstiden fastställts till tio månader.

Förkortningen av grundutbildningen beräknas fr. o. m. utbildningsåret 1972/73 medföra en minskning av antalet tjänstgöringsdagar med ca 1,3 milj.

Med anledning av de ändrade tiderna för grundutbildningen kan det enligt departementschefen i en del fall vara motiverat att vissa justeringar görs i beloppen för utbildningspremier för att ändamålet med premierna inte skall åsidosättas. Det bör enligt hans mening få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om sådana ändringar som faller inom ramen för nuvarande förmånssystem och som inte innebär ändring av dess grundprinciper.

Planerade reduceringar av grundutbildningstidens längd medför att den sammanlagda tiden för utbildningen till värnpliktig officer och reservofficer kommer att variera mer än i dag mellan försvarsgrenarna. Detta kan påverka rekryteringen. Variationerna mellan försvarsgrenarna i detta avseende bör enligt departementschefens mening kunna motivera vissa justeringar av beloppen för premier för den frivilliga utbildningen. Han anser att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om sådana förändringar beträffande utbildningspremier som inte är av principiell karaktär.

Ändrad utbildningstid för vapenfria tjänstepliktiga

Med anledning av förslaget om reducering av tiden för grundutbildningen av värnpliktiga föreslår departementschefen att även de vapenfria tjänstepliktligas utbildningstid minskas. Han förordar att utbildningstiden för huvuddelen av de vapenfria tjänstepliktiga minskas till 420 dagar, dvs. ungefär lika lång sammanlagd utbildningstid som för huvuddelen av de underbefälsuttagna värnpliktiga under försöksverksamheten. Utbildningstiderna för vapenfria tjänstepliktiga föreslås i fortsättningen anges så att de i likhet med vad som gäller för värnpliktiga med vapentjänst kan anpassas till olika utbildningsbehov.

Ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.

Enligt nuvarande bestämmelser omfattar grundutbildningen för dem som fullgör bistånds- och katastrofutbildning 450 dagar och består av inledande utbildning under 90 dagar, allmän biståndsutbildning under 250 dagar och katastrofutbildning under 110 dagar. Enligt departementschefens mening bör grundutbildningen ha ett sådant innehåll att den utgör grund för krigsplacering inom enbart civilförsvaret. Katastrofutbildningen får enligt hans mening anses ge de färdigheter som krävs för att nå detta syfte. Han förordar därför att den inledande utbildningen slopas fr. o. m. utbildningsåret 1972/73. Härigenom bringas grundutbildningen för dem som fullgör bistånds- och katastrofutbildning i överensstämmelse med tjänstgöringstiden för huvuddelen av de underofficersuttagna värnpliktiga.

Motionen

I detta sammanhang har utskottet behandlat motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avser hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om att värnpliktiga som beviljats vapenfri tjänst får lika lång tjänstgöringstid som genomsnittligt gäller för andra meniga värnpliktiga.

Utskottet

Departementschefen anser att en organisatorisk handlingsfrihet inom det militära försvaret bör främjas genom att utbildningssektorn prioriteras vid fördelning av tillgängliga resurser. Liksom försvarsutredningen förordar han att man utreder olika alternativ beträffande värnplikts-tjänstgöringen. Utskottet har i det föregående tillstyrkt att värnpliktsutbildningen blir föremål för en särskild utredning. En sådan har som nämnts redan blivit tillkallad.

Försöksverksamheten under utbildningsåret 1972/73 innebär bl. a. att

grundutbildningstiden för vissa värnpliktskategorier kommer att understiga den i värnpliktslagen (1941:967) angivna minsta tiden för grundutbildning, 235 dagar. Kungl. Maj:t har därför föreslagit riksdagen att antaga ett förslag om ändring i 27 § värnpliktslagen. Förslaget innebär att den minsta tiden för grundutbildning bestäms till 200 dagar.

Utskottet har inte något att erinra mot förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen. Utskottet erinrar om att riksdagen i annat sammanhang nyligen har antagit förslag om ändringar i 27 § värnpliktslagen (prop. 1972:44, FöU 1972:13, rskr 1972:166).

Med anledning av att tiden för grundutbildning av värnpliktiga minskas föreslås också att utbildningstiden för de vapenfria tjänstepliktiga reduceras. Departementschefen förordar att utbildningstiden för huvuddelen av dessa minskas från 450 till 420 dagar. Denna tid motsvarar ungefär den sammanlagda tiden för grundutbildning och repetitionsutbildning för huvuddelen av de underbefälsuttagna värnpliktiga som omfattas av försöksverksamheten. Kungl. Maj:ts förslag till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst innebär att tjänstgöringskyldigheten bestäms till minst 400 och högst 450 dagar.

I motionen 1972:1609 har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag om att värnpliktiga som har beviljats vapenfri tjänst får lika lång tjänstgöringstid som genomsnittligt gäller för andra meniga värnpliktiga.

Som 1971 års riksdag har uttalat (prop. 1971:88, FöU 1971:14, rskr 1971:144) bör vid bestämmande av utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga i första hand beaktas behovet av utbildning för avsedda krigsuppgifter men också tillses att tiden inte blir så kort att det framstår som om den vapenfrie får en särskild förmån utöver att hänsyn tas till hans övertygelse och samvete. Den nu föreslagna ändringen innebär en anpassning till tiden för värnpliktsutbildning under försöksverksamheten och medger en anpassning till utbildningsbehovet för den vapenfrie. Utskottet tillstyrker därför bifall till Kungl. Maj:ts förslag och avstyrker bifall till motionen 1972:1609 i denna del.

I propositionen föreslås även viss ändring beträffande bistånds- och katastrofutbildningen av värnpliktiga m. fl. Enligt departementschefens mening bör grundutbildningen för dem som fullgör bistånds- och katastrofutbildning ha ett sådant innehåll att den utgör grund för krigsplacering inom enbart civilförsvaret. Departementschefen förordar att grundutbildningens inledande utbildning om 90 dagar skall utgå. Under denna del av utbildningen har värnpliktiga avsetts få allmänmilitär utbildning och vapenfria tjänstepliktiga en praktiskt inriktad utbildning.

Utskottet har inte något att erinra mot de ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. som departementschefen har angett.

Utskottet hemställer

att riksdagen

- A. antar de vid propositionen 1972:75 följande förslagen till
 1. lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),
 2. lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
- B. godkänner de ändrade grunder för bistånds- och katastrof-utbildning av värnpliktiga m. fl. som departementschefen har angett,
- C. avslår motionen 1972:1609 såvitt nu är i fråga.

3. Förbättrade värnpliktsförmåner

I propositionen 1972:75 har Kungl. Maj:t (s. 188–192) föreslagit riksdagen att dels godkänna vad departementschefen har förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga m. fl., dels anta ett inom försvarsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99).

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat följande motionsyrkanden, nämligen

dels motionen 1972:952 av herr Gernandt (c) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om snabbutredning av möjligheterna att tillföra resurser vid militära utbildningsenheter för att göra det möjligt att på ett mer intresseväckande och för framtiden stimulerande sätt tillvarata tiden för fysisk träning under militärtjänstgöringen i för folkhälsan positiv riktning,

dels motionen 1972:956 av herr Mäbrink och fru Ryding (vpk) såvitt avser hemställan att riksdagen uttalar sig för önskvärdheten av att utredningen angående de värnpliktigas ekonomiska förmåner avger delbetänkande och att förslag skyndsamt förelägges riksdagen för ställningstagande och att de i motionen anförda synpunkterna överlämnas till utredningen för beaktande,

dels motionen 1972:1609 av herr Hermansson m. fl. (vpk) såvitt avser hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag om väsentliga förbättringar av de värnpliktigas ekonomiska situation,

dels motionen 1972:1612 av herr Svanström m. fl. (c) i vilken har hemställts att riksdagen måtte besluta

1. att fr. o. m. den 1 juli 1972 den kontanta dagsersättningen för vanliga värnpliktiga höjs till 10 kr. per dag med motsvarande höjning för andra kategorier,

2. att de sociala förmånerna förbättras från samma tidpunkt,

3. att åtgärder vidtages i syfte att öka demokratiseringssträvandena i enlighet med vad som anförts i motionen,

4. att lokalupprustningen ytterligare påskyndas och lokalerna arrangeras så, att minsta möjliga kategoriuppspaltning samt tidsenlig förläggningsstandard åstadkommes,

5. att staten medverkar till bildandet av en värnpliktsorganisation,

6. att värnpliktsriksdagen utrustas med ett permanent kansli,

7. att i den mån här föreslagna omdispositioner medför ökade kostnader dessa täcks in genom begränsningar i materielinköp, utbildningstid eller på annat sätt som vederbörande utskott kan finna lämpligt, så att den sammanlagda kostnaden för försvaret under budgetåret 1972/73 kan hållas inom den kostnadsram som departementschefen föreslagit.

Utskottet

Förmåner åt värnpliktiga budgeteras och finansieras i det nya budgeteringssystemet i princip under resp. försvarsgrens anslag till ledning och förbandsverksamhet. Familjebidrag budgeteras dock under anslaget Vissa ersättningar m. m. men finansieras till huvudsaklig del från försvarsgrenens anslag till ledning och förbandsverksamhet. Återstoden, som avser viss särskild hjälpverksamhet, finansieras från anslaget Vissa ersättningar m. m.

Med ett försvar som bygger på allmän värnplikt är det naturligt att den värnpliktiges förmåner under tjänstgöring tilldrar sig stort intresse. Som riksdagen tidigare har uttalat (SU 1970:110 s. 7, rskr 1970:276) är det angeläget att de olika värnpliktsförmånerna sammantagna ger den värnpliktige förutsättningar att fullgöra tjänstgöringen och återgå till civilt arbete utan annan uppoffring än den som värnplikten som sådan innebär. Förmånerna bör då och då omprövas med hänsyn till prisutvecklingen och den allmänna standardutvecklingen.

Departementschefen har lämnat en redogörelse för de förbättringar av värnpliktsförmånerna som har genomförts under senare år.

Efter förslag från utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (jfr FöU 1972:1 s. 1) förordar departementschefen att vissa provisoriska förbättringar av värnpliktsförmånerna genomförs inom ramen för nuvarande system redan med ingången av budgetåret 1972/73. Han ansluter sig därvid till utredningens uppfattning att förbättringarna i huvudsak bör koncentreras på kontantförmånerna.

Förslaget innebär att *penningbidragen* åt värnpliktiga höjs med en krona för dag. De kommer därvid i nu gällande tjänsteställningssystem att utgå med följande belopp.

Tjänstegrad eller tjänsteklasse	Under grundutbildning	Under annan tjänstgöring enligt värnpliktslagen än grundutbildning
Menig	7:—	10:—
Vicekorpral	8:75	10:—
Korpral	10:75	12:—
Furir	12:—	13:50
Överfurir, rustmästare	—	14:75
Sergeant	14:25	16:25
Fänrik, fanjunkare	17:—	19:50
Löjtnant, förvaltare	—	23:—
Kapten och högre	—	27:50

Beträffande *familjebidrag* föreslås att maximibeloppet för dag för familjepening för hustru, fränsild hustru och sådan familjemedlem som i vissa fall förestår den värnpliktiges hushåll höjs från 12 till 15 kr. och för annan familjemedlem från 7 till 8 kr. samt att maximibeloppet för dag för näringsbidrag höjs från 40 till 50 kr. Vidare föreslås att 1,5 milj. kr. avsätts för ytterligare utgivning av bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktig inom ramen för familjebidragsförordningens bestämmelser.

Förbättringarna föreslås genomföras den 1 juli 1972 och gälla även för vissa civilförsvarspliktiga och andra som avlönas enligt samma grunder som de värnpliktiga.

Utskottet tillstyrker förslaget till förbättringar av värnpliktsförmåner. De utgiftsökningar som föranleds av förbättringarna beräknas uppgå till ca 30 milj. kr. Utgiftsökningarna har beaktats vid beräkningen av medelsbehovet under försvarsgrenarnas anslag till ledning och förbandsverksamhet och av civilförsvarets anslag.

Utskottet har inte något att erinra mot de föreslagna ändringarna i familjebidragsförordningen (1946:99).

Utskottet har heller inte något att erinra mot att ett genomförande av förslaget om förkortad grundutbildning enligt beslut av Kungl. Maj:t får leda till vissa justeringar i bl. a. värnpliktsavlöningskungörelsen (1970:676) beträffande beloppen m. m. för utbildningspremier och tjänstgöringspremier för att ändamålet med premierna inte skall åsidosättas. Ändringarna bör ske inom ramen för nuvarande förmånssystem och med beaktande av dess grundprinciper.

Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. har enligt sina direktiv att företa en allsidig utredning beträffande systemet av förmåner vid obligatorisk tjänstgöring i fredstid vid totalförsvaret för utbildning och övning liksom även vid inskrivning av värnpliktiga. Enligt direktiven skall utredningen successivt överlämna resultat av principöverväganden och därefter fortsätta med mera detaljerat utformade förslag. Utredningen beräknar att kunna lämna principförslag under år 1972.

I motionerna 1972:956, 1972:1609 och 1972:1612, sistnämnda motion i det närmaste likalydande med motionen 1971:697 (jfr FöU 1971:1, 2 och 19, rskr 1971:60 och 61), har yrkats bl. a. ytterligare förbättringar av de värnpliktigas ekonomiska och sociala förmåner. Med hänsyn till de förbättringar som utskottet nu tillstyrker och det arbete som pågår i den särskilda utredningen bör nämnda motionsyrkanden inte bifallas.

I motionen 1972:1612 finns även ett yrkande om att lokalupprustningen skall påskyndas ytterligare m. m. Samma yrkande avslogs av 1971 års riksdag (FöU 1971:2, rskr 1971:61). I den av riksdagen godkända staten för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1972/73 (prop. 1972:74, FöU 1972:12, rskr 1972:87) avses 35 milj. kr. för kasernrenoveringar. Detta belopp medger även för nästa budgetår att kasernrenoveringar sker i hög takt. Något uttalande av riksdagen är därför inte påkallat med anledning av motionen 1972:1612 såvitt nu är i fråga.

Motioner om medinflytande för värnpliktiga m. m. behandlades av 1971 års riksdag, som därvid tog ställning bl. a. till yrkanden om åtgärder i syfte att öka demokratiseringssträvandena, om att staten bör medverka till bildandet av värnpliktsorganisation samt om att värnpliktsriksdagen utrustas med ett permanent kansli. Försvarsutskottet ägnade dessa frågor en ingående behandling. Motionsyrkandena avslogs av riksdagen (FöU 1971:19). Utskottet anser inte att något förhållande har inträffat som motiverar ett annat ställningstagande. Motionen 1972:1612 bör alltså avslås även i denna del.

Tankegångarna i motionen 1972:952 kan såvitt gäller värnpliktstjänstgöringen sägas beröra såväl de värnpliktigas förmåner och trivsel som

utbildningsförhållanden och utbildningstid för grundutbildning.

De värnpliktigas fysiska träning under grundutbildningen är viktig för deras militära tjänstgöring och leder i många fall till ett bestående intresse för fysisk aktivitet. Möjligheterna att i olika avseenden förbättra betingelserna för fysisk träning är på ett avgörande sätt beroende av tillgängliga resurser. De ansvariga myndigheterna strävar efter att åstadkomma förbättringar inom ramen för dessa. Någon utredning i detta ämne vill utskottet inte förorda.

Utskottet biträder alltså Kungl. Maj:ts förslag och avstyrker bifall till motionsyrkandena.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1612 såvitt avser ytterligare höjning av penningbidrag och förbättring av sociala förmåner godkänner vad departementschefen har förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga m. fl.,
2. antar det vid propositionen 1972:75 fogade förslaget till lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99),
3. avslår motionen 1972:952,
4. avslår motionerna 1972:956 och 1972:1609, båda motionerna såvitt nu är i fråga,
5. avslår motionen 1972:1612 såvitt avser andra yrkanden än om ytterligare höjning av penningbidrag och förbättring av sociala förmåner.

4. Ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m.

I propositionen 1972:75 har Kungl. Maj:t (s. 193–199) föreslagit riksdagen att

1. för budgetåret 1972/73 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 6 951 705 000 kr. och för civilförsvaret till 126 800 000 kr.,

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kr. för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrummbyggnad m. m.,

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med de principer departementschefen har redovisat justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72,

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen har anfört under budgetåret 1972/73 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövs av beredskaps- eller konjunkturskäl,

5. bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta sju ordinarie tjänster för försvarsområdesbefälhavare på aktiv stat med beteckningen o,

6. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen har anfört medge att tjänster för flottiljchef i Co 1 får finnas inrättade utöver fastställd organisation.

I propositionen 1972:1 bilaga 6 har Kungl. Maj:t (s. 14–15 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1972) föreslagit riksdagen att medge att det på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det senast för budgetåret 1967/68 under försvarets fastighetsfond uppförda investeringsanslaget Markförvärv för nya förläggings- och övningsområden för Svea livgarde och Svea ingenjörregemente disponeras även under budgetåret 1972/73.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat följande motionsyrkanden.

Beträffande det militära försvaret har utskottet behandlat

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avser hemställan att riksdagen beslutar, såvida i motionens motivering förordat initiativ av utskottet under vårriksdagen ej tages, att hemställa till Kungl. Maj:t om anslag för det militära försvaret på tilläggsstat för budgetåret 1972/73 som erfordras för att de enligt proposition nr 75 avsedda försvarsansträngningarna för samma budgetår skall kunna uppnås,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att riksdagen måtte besluta

1. att för budgetåret 1972/73 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 7 186 705 000 kr., varav 110 000 000 kr. skall utgå som kompensation för inträffade löne- och kostnadsökningar vartill hänsyn ej tagits i propositionen, samt 125 000 000 kr. till kostnader för materielanskaffning i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att utom ramen anvisa ett anslag om 7 700 000 kr. för rationaliseringsinvesteringar i enlighet med vad i motionen anförts,

dels motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) såvitt avser hemställan att riksdagen beslutar höja utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 med 120 milj. kr. i jämförelse med förslaget i proposition 1972:75.

Beträffande civilförsvaret har utskottet behandlat

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avser hemställan

1. att riksdagen under förslagsanslaget G 1 för 1972/73 beviljar ett anslag om 132 milj. kr. i stället för 112 milj. kr. och samtidigt beslutar att den särskilt anvisade medelsförbrukningen om 30 milj. kr. under budgetåren 1972/73 - 1974/75, varav 18 milj. kr. under budgetåret 1972/73, skall utgå, varigenom den totala medelsförbrukningen på anslaget G 1 med 2 milj. kr. kommer att överskrida Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1972/73,

2. att riksdagen beslutar att utgifter för byggnadsinvesteringar inom civilförsvarets fredsorganisation endast skall belasta ramen ettdera över kapital- eller driftbudgeten,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att riksdagen måtte besluta att fastställa utgiftsramen för civilförsvaret till 134 300 000 kr., varav 7 500 000 kr. för utökad anskaffning av skyddsmasker.

Utskottet

Det militära försvaret

Den av Kungl. Maj:t föreslagna utgiftsramen för budgetåret 1972/73 har beräknats med utgångspunkt i basbeloppet för innevarande budgetår. Med justeringar enligt principerna för ramberäkning har räknats fram ett slutligt basbelopp för budgetåret 1972/73 i prisläge februari 1971 om 6 470 milj. kr. Utgiftsramen i medelkostnadsläge för budgetåret (beräknat utfall den 30 juni 1973) beräknas till 6 951 705 000 kr.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har föreslagits, att riksdagen beslutar, såvida i motionens motivering förordat initiativ av utskottet under vårriksdagen inte tages, att hemställa till Kungl. Maj:t om förslag till de anslag för det militära försvaret på tilläggsstat för budgetåret 1972/73 som behövs för att försvarsansträngningarna för samma budgetår som avses i propositionen 1972:75 skall

kunna uppnås. Enligt motionärerna bör medel tillföras för att inte materielanskaffning och utbildning skall få mindre omfattning än som har varit avsett i nämnda proposition.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har hemställts att riksdagen för budgetåret 1972/73 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 7 186 705 000 kr., varav 110 milj. kr. skall utgå som kompensation för inträffade löne- och kostnadsökningar vartill hänsyn inte har tagits i propositionen, samt 125 milj. kr. till kostnader för materielanskaffning i enlighet med vad i motionen har anförts. Ökningen i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag behövs enligt motionärerna för att undvika en betydande del av de skadeverkningar för försvarsplaneringen som de förutser och för att motverka negativa effekter på sysselsättningen. I motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) har med liknande motivering hemställts att utgiftsramen ökas med 120 milj. kr. i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag.

Förslag om medel till det militära försvaret på tilläggsstat har förekommit som ett led i prisregleringen, i de fall prisregleringsanslaget med hänsyn till prisutvecklingen inte har räckt till. Ytterligare medel har därmed rymts inom den avsedda utgiftsramen (utfallet vid budgetårets slut). I systemet med utgiftsramar förutsätter förslag om medel på tilläggsstat i andra fall att beslut fattas om att motsvarande belopp skall dras av från utgiftsramen för det innevarande eller ett senare budgetår. Någon ändring av utgiftsram under löpande budgetår av säkerhetspolitiska skäl eller konjunkturskäl behövs inte om riksdagen lämnar det bemyndigande att medge överskridande av utgiftsram som Kungl. Maj:t har föreslagit. Utskottet, som förutsätter att departementschefens beräkning av utgiftsramen motsvarar det sammanlagda medelsbehovet för den verksamhet som enligt propositionen avses för nästa budgetår, avstyrker bifall till motionen 1972:1605 i denna del.

Som departementschefen har anfört (prop. 1972:75 s. 116) måste störningar i form av kostnadsförändringar beaktas i planeringen. Utskottet återkommer till den beredskap som bör finnas för att vid behov öka sysselsättningen. I detta sammanhang vill utskottet liksom beträffande motionen 1972:1605 konstatera att all den verksamhet som avses äga rum under nästa budgetår med god hushållning bör kunna bedrivas inom den föreslagna utgiftsramen. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av kravet på återhållsamhet med statsutgifterna avstyrker utskottet bifall till motionerna 1972:1606 och 1972:1611 såvitt nu är i fråga. Beträffande yrkandet i motionen 1972:1606 om en ökning av anslag till materielanskaffning m. m. återkommer utskottet under varje berört anslag.

Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag till utgiftsram för det militära försvaret.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har även hemställts att riksdagen utöver utgiftsramen skall anvisa ett anslag av 7,7 milj. kr. för rationaliseringsinvesteringar. Av motiveringen framgår att motionärerna närmast förordar en rörlig kredit för investeringar i rationaliseringssyfte.

Utskottet har beträffande inriktningen av det militära försvaret uttalat, att särskilda åtgärder kan behöva vidtas för att underlätta den rationaliseringsverksamhet som pågår och planeras. I första hand bör enligt utskottets mening övervägas att tillhandahålla en rörlig kredit för sådana investeringar som är kapitalkrävande men ger god rationaliserings-effekt. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att lämna förslag i denna fråga. Vad utskottet har anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Civilförsvaret

Kungl. Maj:t föreslår att för civilförsvaret skall — såvitt gäller utgifterna i statsbudgeten — bestämmas en utgiftsram för budgetåret 1972/73 om 126,8 milj. kr., varav 118 milj. kr. utgör basbelopp och 8,8 milj. kr. motsvarar beräknad priskompensation från prisläge februari 1971 till medelkostnadsläget för budgetåret 1972/73.

Till följd av svårigheterna att beräkna utgifterna för bidrag till skyddsrummsbyggande har Kungl. Maj:t föreslagit ett bemyndigande att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med högst 18 milj. kr. för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrummsbyggande m. m.

I samband med att en utgiftsram införs även för civilförsvaret bör som departementschefen har uttalat tillämpas samma metod för prisreglering som beträffande det militära försvaret. Ett särskilt anslag för reglering av prisstegringar för civilförsvaret bör föras upp i riksstaten.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har lämnats förslag som innebär att riksdagen skall bestämma basbeloppet för civilförsvarets utgiftsram till 138 milj. kr. i stället för 118 milj. kr. Av basbeloppet skall 132 milj. kr. avses för civilförsvarets anslag i driftbudgeten. Något bemyndigande att överskrida utgiftsramen skulle i så fall inte beslutas.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har i denna del föreslagits att basbeloppet skall ökas med 7,5 milj. kr. i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag. Ökningen bör enligt motionärerna avses för ytterligare anskaffning av skyddsmasker.

I motionerna uttalas farhågor om allvarliga konsekvenser för civilförsvaret om man inte ökar den ekonomiska ramen för nästa budgetår. I motionen 1972:1605 pekas särskilt på konsekvenser för utbildningsverksamheten och för civilförsvarets beredskap och uthållighet. I motionen 1972:1606 hävdas att takten för anskaffning av skyddsmasker blir lägre än önskvärt.

Utskottet anser att den av Kungl. Maj:t föreslagna utgiftsramen jämte bemyndigandet att för visst ändamål överskrida ramen inte motiverar några farhågor av det slag som har uttryckts i motionerna. Vid övergång till en utgiftsram krävs alltid ökad kontroll av medelsförbrukning och likviditetssläge. Utgiftsramar skall som förut nämnts fastställas årligen och det är alltså möjligt att redan för budgetåret 1973/74 öka medelstilldelningen om detta skulle visa sig önskvärt. Motionerna 1972:1605 och

1972:1606 bör därför inte bifallas såvitt nu är i fråga. Utskottet återkommer till frågan om anskaffning av skyddsmasker.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har vidare hemställts att utgifter för byggnadsinvesteringar inom civilförsvarets fredsorganisation endast skall belasta utgiftsramen ettdera över kapital- eller driftbudgeten.

Kungl. Maj:ts förslag förutsätter i denna del att civilförsvaret i likhet med vad som gäller för det militära försvaret skall betala byggnadsinvesteringar med sitt rambundna anslag i kapitalbudgeten utan hinder av att de hyror för nyttjande av lokaler som debiteras civilförsvaret och betalas med anslaget i driftbudgeten inkluderar avskrivningar på gjorda investeringar. Enligt vad utskottet har inhämtat uppgår avskrivningsmedlen under budgetåret 1972/73 till ca 6 milj. kr. Utgiftsramarna för det militära försvaret har sedan länge beräknats med hänsyn till detta system, som sammanhänger med ordningen med särskilda fastighetsfonder. Utskottet har inhämtat att ramberäkningen för civilförsvaret har grundats på att samma system skall tillämpas. Utskottet kan därför inte biträda motionen 1972:1605 i denna del.

Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag till utgiftsram för civilförsvaret och till bemyndigande för Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av utgiftsramen med högst 18 milj. kr.

Beräkning och jämkning av utgiftsramar

Beträffande kostnaderna för att flytta de myndigheter inom försvaret som berörs av den beslutade omlokaliseringen av viss statlig verksamhet har departementschefen uttalat (prop. 1972:1 bil. 6 s. 11) att kostnaderna för denna verksamhet bör belasta den militära utgiftsramen endast såvitt gäller förberedelserna för omlokaliseringen inom organisationskommittéer och andra organ. Utskottet har samma mening. Kostnaderna för erforderliga investeringar, flyttningar och särskilda förmåner till personal bör alltså beräknas utanför aktuell utgiftsram. Utskottet vill i anslutning till detta erinra om att 1971 års riksdag har uttalat (FöU 1971:23, rskr 1971:345) att för uppkommande behov, som inte har kunnat förutses, i princip bör anvisas medel utöver särskilt beräknade ekonomiska ramar.

Den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen påbörjas nästa budgetår. Som elever antas värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och kvinnor. Utbildningen bör leda till krigsplacering inom främst civilförsvaret. Förslag om bestridande av utgifterna för utbildningen har nu lämnats riksdagen (jfr prop. 1970:162 s. 45–46, SU 1970:221, rskr 1970:436). Utskottet godtar att utgifterna för utbildningen under nästa budgetår, sammanlagt ca 4,2 milj. kr., beräknas inom utgiftsramen för det militära försvaret. För tid därefter bör dock utgifter för biståndsutbildningsnämnden och utbildningen inte belasta det militära försvarets utgiftsram. Vad utskottet har anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Av arbetsmarknadsstyrelsen disponerade medel för sysselsättningsstimulerande åtgärder har under en följd av år i vissa fall ställts till förfogande för betalning av byggnadsarbeten, materiel m. m. för det militära försvaret. Sådana medel bör som departementschefen har uttalat få disponeras utöver utgiftsramen för det militära försvaret till ett belopp av högst 20 milj. kr. för budgetår.

Enligt 1968 års försvarsbeslut (prop. 1968:110 s. 74, SU 1968:122 s. 8, rskr 1968:281) får Kungl. Maj:t anpassa utgiftsramen för det militära försvaret för visst budgetår till ändrade konjunkturpolitiska och utrikespolitiska förutsättningar. Utskottet har inte något att erinra mot att riksdagen nu ger Kungl. Maj:t det föreslagna bemyndigandet att under budgetåret 1972/73 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövs av beredskaps- eller konjunkturskäl. Jämknings- av konjunkturpolitiska skäl bör liksom hittills skett beträffande det militära försvaret få regleras genom motsvarande justering av resp. utgiftsram för ett eller flera efterföljande budgetår.

Utskottet vill i detta sammanhang ytterligare beröra beredskapen för att vid behov öka sysselsättningen, i första hand genom andra åtgärder än sådana som förutsätter att den allmänna beredskapsstaten sätts i kraft.

Den justering av utgiftsramen för det militära försvaret för innevarande budgetår som 1971 års riksdag beslöt av samhällsekonomiska skäl (prop. 1971:1 bil. 6 s. 13, FöU 1971:9 s. 2-4, rskr 1971:140) har återtagits genom sysselsättningsstimulerande åtgärder under budgetåret. Utgifterna för sådana åtgärder har överstigit det sammanlagda beloppet av ramjusteringen och det nämnda maximibeloppet om 20 milj. kr. (för sysselsättningsstimulerande åtgärder) med ca 90 milj. kr. I enlighet med vad utskottet i det föregående har tillstyrkt bör ske motsvarande justering av utgiftsramen för det militära försvaret för ett eller flera efterföljande budgetår.

Myndigheterna inom försvaret har i enlighet med lämnade direktiv redovisat åtgärder som medger att medelsförbrukningen under nästa budgetår av konjunkturskäl kan ökas eller minskas med 150 milj. kr. inom det militära försvaret och med 8 milj. kr. inom civilförsvaret. Motsvarande anvisningar har lämnats för budgetåret 1973/74 (200 resp. 8 milj. kr.). Med denna form av beredskap och genom andra åtgärder bör motverkas att förändringar i efterfrågan på tjänster, inom särskilt materielunderhållssektorn, leder till snabba förändringar av personalbehovet. Utskottet räknar dock med att det måste ske en anpassning av resurserna för materielunderhåll till de riktlinjer som kommer att beslutas för det militära försvarets fortsatta inriktning.

De omställningar av produktionen för materielunderhåll m. m. som kan bli nödvändiga måste enligt utskottets mening ske så att man tillgodoser behovet av underhållsresurser på både kort och lång sikt, särskilt för materiel i avancerade vapensystem.

Om minskning av personalbehovet vid försvarets eller de statliga företagens verkstäder inte kan undvikas bör i största möjliga utsträckning

tillämpas likartade regler för de åtgärder som blir aktuella att sätta in vid de båda slagen av verkstäder.

Det föreligger vissa svårigheter att få utgifterna för visst budgetår att helt stämma överens med ramarna för detta budgetår. Detta hänger samman bl. a. med osäkerheten beträffande exakta leveranstidpunkter för materiel. Avvikelserna mellan avsedda och faktiska utgifter rör förhållandevis små belopp. En viss kommunikation mellan utgiftsramarna för två på varandra följande budgetår bör som departementschefen har uttalat betraktas som naturlig med hänsyn till förekommande förskjutningar i betalningsströmmarna. Utskottet har inte något att erinra mot att ett över- eller underutnyttjande av utgiftsram för visst budgetår redan för nästkommande budgetår påverkar motsvarande utgiftsram, i stället för att som nu beaktas först i ramberäkningen för därpå följande budgetår. Utskottet tillstyrker det av Kungl. Maj:t föreslagna bemyndigandet för budgetåret 1972/73.

Kostnaderna för avbrutna projekteringar av byggnadsföretag bör liksom hittills skett i fråga om det militära försvaret slutligt belasta resp. utgiftsram (jfr prop. 1967:1 bil. 6 s. 20, SU 1967:102, rskr 1967:250).

Beredskapsåtgärder

I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag och med vad utskottet har uttalat i det föregående bör Kungl. Maj:t bemyndigas att överskrida utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret såväl i samband med att beredskapsstaten för försvarsväsendet sätts i kraft, dvs. vid krigsfara eller krig, som för att medge förstärkningar av den personella beredskapen i andra situationer än direkt krigsfara eller krig.

Vissa frågor med anledning av höjning av pensionsåldern för viss militär och civilmilitär personal

I samband med höjningen av pensionsåldern för viss militär och civilmilitär personal kommer sju arvodestjänster för försvarsområdesbefälhavare att dras in och samma antal ordinarie tjänster för försvarsområdesbefälhavare på aktiv stat att behöva inrättas. Vidare har pensionsåldern för flottiljchefer i Co 1 vid flygvapnet höjts från 55 till 60 år. Fråga kan uppkomma att utöver fastställd organisation behöva inrätta tjänst för flottiljchef i Co 1 för att utnyttjas för arbetsuppgifter enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande. Utskottet har inte något att erinra mot att riksdagen ger Kungl. Maj:t bemyndigande att inrätta nu nämnda tjänster.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen

A. beträffande ramberäkningen för det militära försvaret

1. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört med anledning av motionen 1972:1606 såvitt avser anslag för rationaliseringsinvesteringar,
2. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1606 och 1972:1611, båda motionerna såvitt nu är i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställer utgiftsramen till 6 951 705 000 kr.,
3. avslår motionen 1972:1605 såvitt avser anslag på tilläggsstat för budgetåret 1972/73,

B. beträffande ramberäkningen för civilförsvaret

1. avslår motionen 1972:1605 såvitt avser utgifter för byggnadsinvesteringar,
2. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställer utgiftsramen till 126 800 000 kr.,
3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1605 såvitt nu är i fråga bemyndigar Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kr. för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumbyggnad m. m.,

C. beträffande beräkning och jämkning av utgiftsramar

1. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om utgifter för den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen,
2. bemyndigar Kungl. Maj:t att i enlighet med de principer som departementschefen har redovisat justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72,
3. bemyndigar Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen har anfört under budgetåret 1972/73 medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövs av beredskaps- eller konjunkturskäl,

D. beträffande vissa frågor med anledning av pensionsåldershöjning

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att inrätta sju ordinarie tjänster för försvarsområdesbefälhavare på aktiv stat med beteckningen o,

2. bemyndigar Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen har anfört medge att tjänster för flottiljchef i Co 1 får finnas inrättade utöver fastställd organisation,
- E. beträffande utnyttjande av äldre anslag medger att det på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. och det senast för budgetåret 1967/68 under försvarets fastighetsfond uppförda investeringsanslaget Markförvärv för nya förlägnings- och övningsområden för Svea livgarde och Svea ingenjörregemente disponeras även under budgetåret 1972/73.

5. Anslagsfrågor

Fr. o. m. budgetåret 1972/73 skall — som förut nämnts — inom det militära försvaret och civilförsvaret tillämpas ett nytt system för planering och budgetering. Utgångspunkten i systemet är särskilda studier av den internationella utvecklingen och av det svenska samhällets förändring (jfr prop. 1972:45, FöU 1972:15, rskr 1972:184). I perspektivplaner redovisas olika alternativ för framtida försvarsutformningar samt handlingsvägar och möjligheter att nå dessa. För handlandet på kort sikt upprättas handlingsprogram i form av femåriga rullande programplaner. Underlag för statsmakternas ställningstaganden till särskilt resurskrävande objekt, t. ex. nya vapensystem och stora organisatoriska förändringar, redovisas i s. k. systemplaner.

Utmärkande för det nya systemet är att planering och budgetering i stor utsträckning inriktas mot krigsförbanden, varvid förband med samma eller likartade uppgifter förs samman till delprogram. För budgeteringen förs delprogrammen samman till organisatoriska huvudprogram som knyter an till nuvarande ansvarsförhållanden inom försvaret. Dessa huvudprogram tillgodoser främst kraven från ansvars-, produktions- och resurstilldelningssynpunkt. För den långsiktiga planeringen förs delprogrammen samman till avvägningsprogram på ett sådant sätt att de avgränsar de väsentligaste strategiska funktionerna inom försvaret (jfr s. 38).

I den organisatoriska programindelningen utgör de tre försvarsgrenarna var sitt huvudprogram. Den centrala ledningen i krig och fred förs samman till ett huvudprogram. Gemensamma myndigheter och funktioner för hela försvaret förs samman till ett annat huvudprogram. Det militära försvarets ekonomiska ram omfattar därmed fem organisatoriska huvudprogram. Civilförsvaret utgör ett sjätte huvudprogram.

Verksamheten indelas i produktionsområden. Följande fyra huvudproduktionsområden tillämpas:

1. Ledning och förbandsverksamhet
2. Materielanskaffning
3. Anskaffning av anläggningar m. m.
4. Forskning och utveckling

För organisatoriska program har utsetts programansvariga myndigheter och för varje produktionsområde en eller i vissa fall flera produktionsansvariga myndigheter. I många fall vilar båda typerna av ansvar på en och samma myndighet.

Övergången till det nya budgeteringssystemet innebär stora förändringar beträffande indelningen i anslag. I driftbudgeten utgör vart och ett av de sex organisatoriska huvudprogrammen en särskild avdelning och till dessa kommer ytterligare två avdelningar som inte omfattas av verksamheten under huvudprogrammen. Driftbudgeten disponeras i stort på följande sätt:

- A. Försvarsdepartementet m. m.
- B. Arméförband

- C. Marinförband
- D. Flygvapenförband
- E. Central och högre regional ledning
- F. Gemensamma myndigheter och funktioner
- G. Civilförsvaret
- H. Övrig verksamhet

Under A–F och H är varje anslag i princip hänfört till något av de fyra produktionsområdena. Under G förekommer endast ett anslag och detta täcker alla de produktionsområden för civilförsvaret som berör driftbudgeten. Alla kapitalbudgetanslag (investeringsanslag) hänförs till produktionsområdet Anskaffning av anläggningar m. m.

För genomförande av verksamheten skall tillämpas ett uppdrags-system. Av riksdagen beviljade anslag omvandlas av Kungl. Maj:t till uppdrag som avgränsas med hänsyn till indelningen i program och produktionsområden. Uppdrag som lämnas av Kungl. Maj:t till produktionsmyndighet kallas primäruppdrag. Uppdrag, som har en produktionsmyndighet eller annan verkställande myndighet som avsändare och en produktionsmyndighet eller annan verkställande myndighet som mottagare, benämnes sekundäruppdrag.

I avvaktan på försvarsutredningens betänkande fördes i propositionen 1972:1 (bil. 6) 34 av 70 anslag upp med beräknade belopp. I det följande behandlar utskottet de förslag till anslag som har lagts fram i propositionen 1972:75 samt fem förslag till anslag som togs upp i statsverkspropositionen men beträffande vilka behandlingen har uppskjutits (jfr FöU 1972:5, rskr 1972:26).

De av Kungl. Maj:t föreslagna anslagen för budgetåret 1972/73 fördelar sig på huvudprogram m. m. och huvudproduktionsområden på sätt som framgår av sammanställning i proposition 1972:75 (s. 201–202). En motsvarande beräkning för innevarande budgetår finns redovisad i propositionen 1971:110 (s. 58). Det föreligger emellertid vissa avvikelser som gör att sammanställningarna inte är direkt jämförbara. I tabellen för 1971/72 har inte prisregleringsmedlen medräknats. Inte heller har där i ersättningsanslagen till fastighetsfonderna inkluderats avskrivningar och medel som motsvarar förräntningskrav.

För att få mera jämförbara belopp har i nedanstående sammanställning de föreslagna utgiftsramarna för 1972/73 reducerats med prisregleringsmedel samt med medel för räntor och avskrivningar. Sammanställningen visar förändringarna i stort beträffande fördelningen på huvudproduktionsområden. Beloppen (milj. kr.) avser löpande priser. För budgetåret 1971/72 avses prisläget i maj 1970 (löneläge 1970) och för budgetåret 1972/73 prisläget i februari 1971 (löneläge 1971).

	1971/72	1972/73	Ändring
<i>Militära försvaret</i>			
Ledning och förbandsverksamhet	3 399	3 577	178
Materielanskaffning	1 937	1 762	- 175
Anskaffning av anläggningar m. m.	267	402	135
Forskning och utveckling	431	603	172
<i>Civilförsvaret</i>			
Ledning och förbandsverksamhet	46	65	19
Materielanskaffning	25	30	5
Anskaffning av anläggningar m. m.	43	22	- 21
Forskning och utveckling	1	1	-
<i>Övrig verksamhet</i>			
Ledning och förbandsverksamhet	12	10	- 2
Materielanskaffning	6	5	- 1
Anskaffning av anläggningar m. m.	1	4	3
Forskning och utveckling	17	2	- 15
Totalt	6 185	6 483	298

I propositionen 1972:75 förekommer också (s. 202) en sammanställning som visar fördelningen av utgiftsramarna på huvudprogram m. m. och utgiftsslag. En motsvarande beräkning för innevarande budgetår finns intagen i propositionen 1971:110 (s. 59). För att beloppen skall bli mera jämförbara bör även i detta fall de föreslagna utgiftsramarna för 1972/73 reduceras med prisregleringsmedel samt med medel för räntor och avskrivningar. Nedanstående sammanställning visar förändringarna (milj. kr. och förut angivna prislägen) när det gäller fördelningen på utgiftsslag.

	1971/72	1972/73	Ändring
<i>Militära försvaret</i>			
Personalkostnader	1 893	2 068	175
Värnpliktsförmåner	322	382	60
Materiel och tjänster m. m.	3 819	3 894	75
<i>Civilförsvaret</i>			
Personalkostnader	27	28	1
Värnpliktsförmåner	9	8	- 1
Materiel och tjänster m. m.	79	82	3
<i>Övrig verksamhet</i>			
Personalkostnader	17	8	- 9
Värnpliktsförmåner	-	-	-
Materiel och tjänster m. m.	19	13	- 6
Totalt	6 185	6 483	298

De beställningsbemyndiganden som lämnas av riksdagen medför rätt för Kungl. Maj:t att medge beställningar som helt eller delvis föranleder betalningsutfall under senare budgetår än det när beställningen sker. Även i fortsättningen behöver läggas ut beställningar för vilka betalningen faller på ett senare budgetår. Vid utnyttjande för materielanskaffning m. m. av den särskilda tekniken med beställningsbemyndigande för varje disposition av medel måste liksom tidigare förekomma prisomräkning av bemyndigandena.

Alla anslag i driftbudgeten utom anslaget till extra utgifter blir i fortsättningen uppförda som förslagsanslag. Som framgår av propositionen 1972:1 bilaga 22 (FöU 1972:7, rskr 1972:28) och propositionen

1972:75 (s. 197) finns det därför inte längre behov av att i beredskapsstaten för försvarsväsendet – med ett undantag – på driftbudgetsidan föra upp medel för ändamål inom försvarsdepartementets verksamhetsområde. Utskottet har i det föregående tillstyrkt att riksdagen i stället bemyndigar Kungl. Maj:t att medge överskridande av utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret om det behövs av beredskaps- eller konjunkturskäl.

Kvarvarande behållningar på de rambundna reservationsanslagen i nuvarande system avses – som framgår av propositionen 1972:1 bilaga 6 (s. 14) – tillföras budgetutjämningsfonden.

Detta får utskottet här

anmäla.

FJÄRDE HUVUDTITELN

Försvarsdepartementet m. m.

6. **Försvarsdepartementet.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:1 bilaga 6 (punkt A 1 s. 16 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1972) och hemställer att riksdagen till *Försvarsdepartementet* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 9 610 000 kr.

7. **Vissa nämnder m. m.** I propositionen 1972:1 bilaga 6 (punkt A 2 s. 16–19) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Vissa nämnder m. m. för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 9 630 000 kr.

Utskottet. Från anslaget bestrids utgifter för ett stort antal nämnder m. m. inom försvarsdepartementets verksamhetsområde. Från anslaget utgår vidare bidrag till Centralförbundet Folk och Försvar och till Stiftelsen Gällöfsta kurscentrum.

Den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen av värnpliktiga m. fl. påbörjas omkring den 1 juli 1972 och förläggs i huvudsak till Sandö inom Kramfors kommunblock. För utbildningen har medel beräknats under detta anslag. Totalkostnaden för nästa budgetår uppgår till ca 4,2 milj. kr. Här ingår bl. a. medel för beräknad ersättning till civilförsvarsstyrelsen och socialstyrelsen för utbildning som dessa myndigheter skall ombesörja.

I beräkningen av medelsbehovet ingår även ett engångsbelopp om 260 000 kr. för upprustning av byggnader och komplettering av inventarier m. m. vid Gällöfsta kurscentrum.

Med erinran om vad utskottet har anfört beträffande utgifter för bistånds- och katastrofutbildningen tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag och hemställer

att riksdagen till *Vissa nämnder m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 9 630 000 kr.

8. **Kommittéer m. m. Extra utgifter.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:1 bilaga 6 (punkterna A 3 och A 4 s. 19–20) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Kommittéer m. m.* ett förslagsanslag av 4 200 000 kr.,
2. till *Extra utgifter* ett reservationsanslag av 900 000 kr.

9. **Reglering av prisstegringar för det militära försvaret.** I propositionen 1972:75 (punkt A 5 s. 204–206 i utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 18 februari 1972) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 480 000 000 kr.

Utskottet. Anslaget avses för att täcka sådana pris- och löneökningar under anslag inom utgiftsramen för det militära försvaret som inträffar från den tidpunkt i vars prisläge anslagen har beräknats intill utgången av det budgetår för vilket de har anvisats.

Eftersom de flesta anslagen i det nya budgetsystemet är förslagsanslag kommer Kungl. Maj:ts prisregleringsbeslut fortsättningsvis i regel att få formen av medgivanden att överskrida anslag. Belastningen kommer alltså att ske på berörda förslagsanslag och inte på anslaget till reglering av prisstegringar. Detta får därför karaktären av täckningsanslag som inte belastas.

Prisregleringen sker enligt riksdagens beslut (prop. 1969:1 bil. 6 s. 14, SU 1969:4, rskr 1969:4) fr. o. m. budgetåret 1969/70 på grundval av nettoprisindex.

För innevarande budgetår har till prisreglering inom det militära försvaret anvisats ett obetecknat anslag av 395 milj. kr., vilket i stort motsvarar en prisutveckling med 7 procentenheter. Hittills beräknade indextal för nettoprisindex (maj 1970 = 100) utgör för augusti 1971 104,44, för november 1971 105,57 och för februari 1972 108,16. Indextal skall beräknas även för maj 1972. Medeltalet för dessa fyra tidpunkter kommer att visa om det för budgetåret anvisade prisregleringsanslaget kommer att räcka.

Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag till anslag för budgetåret 1972/73 och hemställer

att riksdagen till *Reglering av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 480 000 000 kr.

10. **Reglering av prisstegringar för civilförsvaret.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt A 6 s. 206) och hemställer

att riksdagen till *Reglering av prisstegringar för civilförsvaret* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 8 800 000 kr.

Arméförband

11. **Programplan för perioden 1972/73–1976/77.** Kungl. Maj:t har i propositionen 1972:75 (s. 207–211) gett riksdagen till känna vad departementschefen har anfört beträffande programplanen för huvudprogrammet Arméförband.

Programmyndighet för huvudprogrammet är chefen för armén. Huvudprogrammet omfattar följande delprogram.

- 1.1 Fördelningsförband m. m.
- 1.2 Infanteribrigad m. m.
- 1.3 Norrlandsbrigad m. m.
- 1.4 Pansarbrigad m. m.
- 1.5 Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband
- 1.6 Lokalförsvarsförband
- 1.7 Hemvärnet
- 1.99 Gemensamma produktionsresurser

Verksamheten under huvudprogrammet har budgeterats på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena för det militära försvaret. Finansieringen sker från följande anslag.

- B 1. Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet
- B 2. Arméförband: Materielanskaffning
- B 3. Arméförband: Istandsättning av befästningar och kaserner
- B 4. Arméförband: Forskning och utveckling
- III 1. Arméförband: Anskaffning av anläggningar

Utskottet. Departementschefen lämnar i propositionen en översiktlig redogörelse för hur de i huvudprogrammet ingående delprogrammen enligt hans mening bör utvecklas under programplaneperioden. Utskottet, som i det föregående har redovisat sina ställningstaganden beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning, har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört. Utskottet förutsätter att avsedda organisationsförändringar m. m. genomförs i den takt som av ekonomiska och andra skäl är mest lämplig.

Detta får utskottet här

anmäla.

12. **Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt B 1 s. 211–216) och hemställer

att riksdagen till *Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 1 603 000 000 kr.

13. **Arméförband: Materielanskaffning.** I propositionen 1972:75 (punkt B 2 s. 217–221) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 700 000 000 kr., dels till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 551 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att riksdagen – under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret – måtte besluta att anslagen till armén skall ökas med sammanlagt 36 milj. kr. med fördelning på anslagen Arméförband: Materielanskaffning och Arméförband: Forskning och utveckling.

Utskottet. I motionen 1972:1606 föreslås bl. a. en ökning av anslagen till de tre försvarsgrenarna. Förslaget förutsätter en justering av utgiftsramen för det militära försvaret. För arméns del innebär förslaget en ökning med sammanlagt 36 milj. kr.

Utskottet har i det föregående avstyrkt bifall till motionsyrkanden om ökning av utgiftsramen för det militära försvaret. Därmed har utskottet också tagit ställning till de anslagsökningar som har föreslagits i motionen 1972:1606. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga.

Utskottet har inte något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 700 milj. kr. och anslaget föras upp med 551 milj. kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 700 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Arméförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 551 000 000 kr.

14. Arméförband: Istandsättning av befästningar och kaserner. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt B 3 s. 221–224) och hemställer

att riksdagen till *Arméförband: Istandsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 42 000 000 kr.

15. Arméförband: Forskning och utveckling. I propositionen 1972:75 (punkt B 4 s. 224–226) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för arméförband får beställas inom en kostnadsram av 45 000 000 kr., dels till Arméförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 49 000 000 kr.

Utskottet, som hänvisar till vad som har anförts under punkten 13, har inte något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 45 milj. kr. och anslaget föras upp med 49 milj. kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för arméförband får beställas inom en kostnadsram av 45 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606, såvitt nu är i fråga, till *Arméförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 49 000 000 kr.

Marinförband

16. **Programplan för perioden 1972/73—1976/77.** Kungl. Maj:t har i propositionen 1972:75 (s. 227—230) gett riksdagen till känna vad departementschefen har anfört beträffande programplanen för huvudprogrammet Marinförband.

Programmyndighet för huvudprogrammet är chefen för marinen. Huvudprogrammet omfattar följande delprogram.

- 2.1 Lednings-, bas- och underhållsförband
- 2.2 Helikopterförband
- 2.3 Ytattackförband
- 2.4 Ubåtsförband
- 2.5 Minröjningsförband
- 2.6 Fasta kustartilleriförband
- 2.7 Rörliga kustartilleriförband
- 2.99 Gemensamma produktionsresurser

Verksamheten under huvudprogrammet har budgeterats på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena för det militära försvaret. Finansieringen sker från följande anslag.

- C 1. Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet
- C 2. Marinförband: Materielanskaffning
- C 3. Marinförband: Istandsättning av befästningar och kaserner
- C 4. Marinförband: Forskning och utveckling
- III 2. Marinförband: Anskaffning av anläggningar

Utskottet. Departementschefen lämnar i propositionen en översiktlig redogörelse för hur de i huvudprogrammet ingående delprogrammen enligt hans mening bör utvecklas under programplaneperioden. Utskottet, som i det föregående har redovisat sina ställningstaganden beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning, har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört. Utskottet förutsätter att avsedda organisationsförändringar m. m. genomförs i den takt som av ekonomiska och andra skäl är mest lämplig.

Detta får utskottet här

anmäla.

17. **Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt C 1 s. 231--233) och hemställer

att riksdagen till *Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 522 000 000 kr.

18. **Marinförband: Materielanskaffning.** I propositionen 1972:75 (punkt C 2 s. 233--238) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 600 000 000 kr., dels till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 340 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972:960 av herr Oskarson m. fl. (m, c, fp) i vilken har hemställts att riksdagen måtte besluta att höja det för huvudprogram 2 Marinförband i statsverkspropositionen 1972 beräknade beloppet för Materielanskaffning med 20 milj. kr. Medlen avses för att modernisera och under resterande del av 1970-talet underhålla två av de fregatter som f. n. avses utrangeras under de närmaste fem åren,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställa att — under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret — anslagen till marinen skall ökas med sammanlagt 18 milj. kr. med fördelning på anslagen Marinförband: Materielanskaffning och Marinförband: Forskning och utveckling.

Utskottet. I programplanen för huvudprogrammet Marinförband förutsätts att antalet större fartyg — jagare och fregatter — successivt minskar under perioden och ersätts av lättare enheter. Enligt motionen 1972:960 kan detta övergångsvis medföra en minskning av antalet enheter med kännbara konsekvenser särskilt för försvaret av Västkusten. De små patrullfartygen som tillförs marinen anses inte heller kunna lösa alla de uppgifter som åläggs dagens fregatter. Motionärerna anser att man i avvaktan på framtida beslut om ersättning av fregatterna bör beräkna medel under detta anslag för modernisering m. m. av två fregatter som står i tur att utrangeras.

Utskottet har i det föregående uttalat sig för en inriktning av det militära försvaret som ansluter sig till vad departementschefen har förordat. Denna innebär att marinen skall disponera ett tillräckligt antal enheter för övervakning av vårt sjöterritorium m. m. Antalet fartyg får dock bestämmas av tillgängliga medel. Den beräknade utgiftsramen medger inte en uppräknig av materielanslaget för ifrågavarande ändamål.

Som framgår av propositionen (s. 230) är delprogrammet Ytattackförband inte planerat i detalj. Departementschefen har således inte tagit ställning till antalet fartyg eller till tidpunkten för utrangering av äldre fartyg. Utskottet förutsätter att synpunkter av det slag som har förts fram i motionen 1972:960 i möjlig mån beaktas i den fortsatta planeringen.

Beträffande yrkandet i motionen 1972:1606 får utskottet hänvisa till vad som har anförts under punkten 13.

Utskottet har inte något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 600 milj. kr. och anslaget föras upp med 340 milj. kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 600 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:960 och 1972:1606, sistnämnda motion såvitt nu är i fråga, till *Marinförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 340 000 000 kr.

19. Marinförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt C 3 s. 239 -241) och hemställer

att riksdagen till *Marinförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 13 000 000 kr.

20. Marinförband: Forskning och utveckling. I propositionen 1972:75 (punkt C 4 s. 241-243) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för marinförband får beställas inom en kostnadsram av 40 000 000 kr., dels till Marinförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 42 000 000 kr.

Utskottet, som hänvisar till vad som har anförts under punkten 18, har inte något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 40 milj. kr. och anslaget föras upp med 42 milj. kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för marinförband får beställas inom en kostnadsram av 40 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Marinförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 42 000 000 kr.

Flygvapenförband

21. **Programplan för perioden 1972/73–1976/77.** Kungl. Maj:t har i propositionen 1972:75 (s. 244–247) gett riksdagen till känna vad departementschefen har anfört beträffande programplanen för huvudprogrammet Flygvapenförband.

Programmyndighet för huvudprogrammet är chefen för flygvapnet. Huvudprogrammet omfattar följande delprogram.

- 3.1 För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband
- 3.2 Jaktförband
- 3.3 Luftvärnsrobotförband
- 3.4 Attackförband
- 3.5 Spaningsförband
- 3.6 Flygtransportförband
- 3.7 Basförband
- 3.8 Verkstadsförband
- 3.99 Gemensamma produktionsresurser

Verksamheten under huvudprogrammet har budgeterats på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena för det militära försvaret. Finansieringen sker från följande anslag.

- D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet
- D 2. Flygvapenförband: Materielanskaffning
- D 3. Flygvapenförband: Istandsättning av befästningar och kaserner
- D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling
- III 3. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar

Utskottet. Departementschefen lämnar i propositionen en översiktlig redogörelse för hur de i huvudprogrammet ingående delprogrammen enligt hans mening bör utvecklas under programplaneperioden. Utskottet, som i det föregående har redovisat sina ställningstaganden beträffande det militära försvarets fortsatta inriktning, har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört. Utskottet förutsätter att avsedda organisationsförändringar m. m. genomförs i den takt som av ekonomiska och andra skäl är mest lämplig.

Detta får utskottet här

anmäla.

22. **Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt D 1 s. 248–252) och hemställer

att riksdagen till *Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 840 000 000 kr.

23. **Flygvapenförband: Materielanskaffning.** I propositionen 1972:75 (punkt D 2 s. 252–256) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 855 000 000 kr.,

dels till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 816 244 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att - under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret - anslagen till flygvapnet skall ökas med sammanlagt 71 milj. kr. med fördelning på anslagen Flygvapenförband: Materielanskaffning och Flygvapenförband: Forskning och utveckling.

Utskottet. Med hänvisning till vad som har anförts under punkten 13 avstyrker utskottet bifall till yrkandet i motionen 1972:1606. Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning föranleder ingen erinran från utskottets sida. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 855 milj. kr. och anslaget föras upp med 816 244 000 kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 855 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Flygvapenförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 816 244 000 kr.

24. Flygvapenförband: Istandsättning av befästningar och kaserner. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt D 3 s. 256-259) och hemställer

att riksdagen till *Flygvapenförband: Istandsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 20 000 000 kr.

25. Flygvapenförband: Forskning och utveckling. I propositionen 1972:75 (punkt D 4 s. 259-262) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 895 000 000 kr., dels till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 395 000 000 kr.

Utskottet har under punkten 23 behandlat motionen 1972:1606, såvitt avser hemställan att - under förutsättning av ökad utgiftsram för det militära försvaret - öka flygvapnets anslag till materielanskaffning samt forskning och utveckling.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972:1607 av herr Gustavsson i Nässjö m. fl. (s) i vilken har hemställts att riksdagen uttalar att planeringen för ett eventuellt framtida attackflygplan (flygplan 80) med hänsyn till kostnader och inriktning av landets teknologiska forskningsresurser inriktas på ett flygplan med måttliga prestanda, dvs. inget tungt attackflygplan,

dels motionen 1972:1613 av fru Theorin m. fl. (s) såvitt avser

hemställan att riksdagen uttalar att vid planeringen för det framtida försvaret tekniskt avancerade tunga attackplan (s. k. flygplan 80) utesluts.

Utskottet. För studier av eventuellt flygplan efter 37 Viggen har Kungl. Maj:t under budgetåret 1970/71 ställt 1,5 milj. kr. till materielverkets förfogande. Under innevarande budgetår har för samma ändamål planerats ett belopp om 2,7 milj. kr. För budgetåret 1972/73 beräknas ett belopp av samma storleksordning.

Enligt motionen 1972:1607 finns det tre olika alternativ som kan studeras inför nästa attackflygplan, nämligen tungt attackflygplan (mot-svarande AJ 37 Viggen), lätt attackflygplan som kan användas som skolflygplan samt skolflygplan som kan användas som attackflygplan. Motionärerna, som inte anser det rimligt att med våra begränsade tekniska forskningsresurser satsa på ett nytt tungt attackflygplan, förordar det tredje alternativet. Resurser som frigörs bör enligt motionärerna sättas in på projekt av väsentlig betydelse för samhället. Områden av intresse i detta sammanhang är kollektivtrafik, miljö och industri.

Liknande synpunkter förs fram i motionen 1972:1613. Sverige kan inte -- framhåller motionärerna -- följa med kostnadsutvecklingen som den mycket avancerade tekniken inom framför allt flygindustrin innebär. Därför bör, menar motionärerna, ett tekniskt avancerat tungt attackflygplan uteslutas vid planeringen för det framtida försvaret.

Som framgår av propositionen är det ännu så länge endast fråga om studier av förberedande karaktär inför kommande beslut om åtgärder för ersättning eller modernisering av flygplan 37 Viggen. Sådana studier är av grundläggande betydelse för vår handlingsfrihet på sikt.

Enligt vad utskottet har inhämtat är ifrågavarande studier inriktade på olika alternativ som alla innebär måttliga prestanda i förhållande till den miljö i vilken verkan skall ske, varför motionärernas krav i detta avseende redan torde vara tillgodosett. Utskottet, som liksom motionärerna känner oro för kostnadsutvecklingen och som i det föregående har tillstyrkt att avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband ges lägre prioritet, anser inte att det behövs något ytterligare uttalande av riksdagen. Utskottet avser att hålla sig informerat om studiernas omfattning, inriktning och resultat.

Utskottet har i det föregående anslutit sig till försvarsutredningens och departementschefens uppfattning att jaktversionen av flygplan 37 bör utvecklas för senare anskaffning. Utvecklingen bör som departementschefen föreslår bedrivas i två etapper. För budgetåret 1972/73 bör ges ett beställningsbemyndigande för den första etappen.

I studier av alternativ för utvecklingen på lång sikt av avvägningsprogrammet Luftförsvarsstridsförband bör ingå luftförsvarsrobotar med olika prestanda.

Med hänvisning till det anförda och till vad som har anförts under

punkten 23 tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande och medelsanvisning. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 895 milj. kr. och anslaget föras upp med 395 milj. kr.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motionen 1972:1607,
2. att riksdagen avslår motionen 1972:1613 såvitt nu är i fråga,
3. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att forskning och utveckling för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 895 000 000 kr.,
4. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Flygvapenförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 395 000 000 kr.

Central och högre regional ledning

Verksamheten under huvudprogrammet Central och högre regional ledning redovisas programmässigt uppdelad på resp. delprogram. De centrala staberna utgör var för sig ett delprogram. De högre regionala staberna ingår i delprogrammet Militärömrådesstaber m. m. Härtill kommer ytterligare ett delprogram, Krigsorganisation för vissa staber m. m.

26. Krigsorganisation för vissa staber m. m.: Materielanskaffning. Utskottet, som inte har funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av delprogrammet, tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt E 7 s. 263–264) och hemställer

att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att beställningar av materiel m. m. för vissa staber får läggas ut inom en kostnadsram av 33 000 000 kr.,
2. till *Krigsorganisation för vissa staber m. m.: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 27 000 000 kr.

27. Central och högre regional ledning: Istandsättning av befästningar och kaserner. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt E 8 s. 265–267) och hemställer

att riksdagen till *Central och högre regional ledning: Istandsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 8 300 000 kr.

Gemensamma myndigheter och funktioner

För försvaret gemensamma myndigheter och funktioner har förts samman till ett huvudprogram. Varje myndighet (funktion) utgör ett delprogram.

28. **Försvarets materielverk.** Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt F 4 s. 268–274) och hemställer

att riksdagen

1. upphäver bemyndigandet till fullmäktige i riksgäldskontoret att tillhandahålla marinförvaltningen en rörlig kredit av 5 000 000 kr.,
2. godkänner de i statsrådsprotokollet föreslagna organisationsförändringarna inom materielverket,
3. bemyndigar Kungl. Maj:t att i enlighet med vad som har förordats i statsrådsprotokollet inrätta ordinarie tjänster med beteckningen p för chef för huvudavdelningen för armémateriel, marinmateriel, flygmateriel resp. administration samt en extra ordinarie tjänst för chef för normalieenheten inom huvudavdelningen för administration,
4. till *Försvarets materielverk* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 232 000 000 kr.

29. **Försvarets forskningsanstalt.** Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt F 5 s. 274–278) och hemställer

att riksdagen till *Försvarets forskningsanstalt* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 107 000 000 kr.

30. **Försvarets radioanstalt.** I propositionen 1972:75 (punkt F 6 s. 278–279) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Försvarets radioanstalt för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 54 000 000 kr. I en särskild promemoria som har överlämnats till försvarsutskottet har därjämte redovisats vissa förslag rörande radioanstaltens organisation.

I detta sammanhang har utskottet behandlat motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) såvitt avser hemställan att riksdagen beslutar höja anslaget till Försvarets radioanstalt med 3,8 milj. kr. till 57,8 milj. kr.

Utskottet. I den promemoria som har överlämnats till utskottet lämnas en redogörelse för inriktningen av delprogrammet Försvarets radioanstalt. Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad som har anförts om delprogrammets inriktning. De angivna organisations-

förändringarna ger heller inte anledning till erinran från utskottets sida.

Radioanstalten har, som framgår av propositionen 1972:75, för budgetåret 1972/73 begärt en ökning av anslaget i förhållande till innevarande budgetår med drygt 9,5 milj. kr. Något mer än 5 milj. kr. av detta belopp avses för löne- och prisomräkning. Ökningen av medelsbehovet i fast penningvärde uppgår alltså enligt radioanstaltens beräkningar till mellan 4 och 4,5 milj. kr.

I propositionen föreslås en ökning av anslaget med 5 728 000 kr., vilket medger att verksamheten i stort sett kan bedrivas i oförminskad omfattning. Utskottet är inte berett att tillstyrka någon ytterligare ökning av anslaget. Omorganisationen kräver i och för sig inte någon utökning av organisationen i form av nya tjänster. Utskottet avstyrker med hänvisning härtill bifall till yrkandet i motionen 1972:1605 såvitt nu är i fråga.

Med återopande av det anförda tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag och hemställer

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972:1605 såvitt nu är i fråga till *Försvarets radioanstalt* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 54 000 000 kr.

31. Försvarsmedicinska forskningsdelegationen. Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anført om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt F 17 s. 279–282) och hemställer

att riksdagen till *Försvarsmedicinska forskningsdelegationen* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 3 500 000 kr.

32. Frivilliga försvarsorganisationer m. m. Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anført om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:1 bilaga 6 (punkt F 19 s. 89–90) och hemställer

att riksdagen till *Frivilliga försvarsorganisationer m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 17 405 000 kr.

33. Insatsberedskap m. m. Utskottet, som inte har funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anført om inriktningen av delprogrammet, tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt F 20 s. 282–283) och hemställer

att riksdagen till *Insatsberedskap m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 28 500 000 kr.

34. Gemensamma myndigheter m. m.: Iståndsättning av befästningar och kaserner. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt F 24 s. 284–285) och hemställer

att riksdagen till *Gemensamma myndigheter m. m.: Iståndsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 1 700 000 kr.

Civildéforsvar

35. **Programplan för perioden 1972/73—1976/77.** Kungl. Maj:t har i propositionen 1972:75 (s. 286—289) gett riksdagen till kánna vad departementschefen har anfört beträffande programplanen för huvudprogrammet Civildéforsvar.

Civildéforsvarsstyrelsen är programmyndighet och central förvaltningsmyndighet för civildéforsvaret. Huvudprogrammet Civildéforsvar omfattar följande delprogram.

- 6.1 Ledning i krig
- 6.2 Utrymning
- 6.3 Skydd för allmänheten
- 6.4 Undsättning
- 6.99 Allmän administration

Verksamheten under huvudprogrammet har budgeterats på ett antal primäruppdrag inom delproduktionsområdena Förvaltning, Utbildning av civildéforsvarspersonal m. m., Civildéforsvarsutbildning av allmänheten, Underhåll och förrådsverksamhet, Materielanskaffning m. m., Anskaffning av skyddsrum samt Forskning, försök och utveckling. Verksamheten finansieras från följande anslag.

G 1. Civildéforsvar

II 6. Civildéforsvar: Anskaffning av anläggningar

Utskottet. Riktlinjerna för civildéforsvarets fortsatta inriktning har förut behandlats. Utskottet ansluter sig till vad departementschefen har uttalat om utvecklingen av huvudprogrammet Civildéforsvar under programplaneperioden. Liksom departementschefen anser utskottet det angeläget att det på längre sikt vidtas åtgärder för att förbättra skyddet för befolkningen i områden som f. n. har stor brist på skyddsrum. Planeringen härför bör enligt utskottets uppfattning ges hög prioritet.

Detta får utskottet här

anmäla.

36. **Civildéforsvar.** I propositionen 1972:75 (punkt G 1 s. 286—294) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att civildéforsvarsmateriel beställs inom en kostnadsram av 8 500 000 kr., dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att statsbidrag utgår för anskaffning av skyddsrum m. m. inom en kostnadsram av 11 500 000 kr., dels till Civildéforsvar för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 112 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972:1569 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. (fp) i vilken har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder för att genom försäljning av skyddsmasker till allmänheten söka öka landets tillgång på skyddsmasker utöver det som tillförs genom civildéforsvarsstyrelsens anskaffningsprogram,

dels motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp)

såvitt avser hemställan om ändrad medelstilldelning till civilförsvarets anslag i driftbudgeten,

dels motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) såvitt avser hemställan att — under förutsättning av ökad utgiftsram för civilförsvaret — riksdagen måtte besluta att avse 7 500 000 kr. för utökad anskaffning av skyddsmasker.

Utskottet. Medelsbehovet under detta anslag för budgetåret 1972/73 beräknas i propositionen till 112 milj. kr. Med anledning av tidigare åtaganden bör anslaget enligt departementschefen vid behov få överskridas med högst 18 milj. kr. I motionen 1972:1605 yrkas, att anslaget i stället förs upp med 132 milj. kr.

Utskottet har vid behandlingen av civilförsvarets utgiftsram för nästa budgetår anslutit sig till vad departementschefen har anfört om medelsbehovet. Yrkandet i motionen innebär bl. a. att civilförsvaret nästa budgetår får disponera 2 milj. kr. mer än som avses i departementschefens förslag totalt sett. Det skulle medge en något snabbare uppbyggnad av civilförsvaret. Utskottet vidhåller emellertid sin bedömning av medelsbehovet och avstyrker — såvitt nu är i fråga — bifall till motionen 1972:1605.

Skyddsrum och skyddsmasker är väsentliga för civilförsvaret. Motionen 1972:1606 tar upp frågan om anskaffning av skyddsmasker och motionärerna föreslår att civilförsvaret tillförs ytterligare 7,5 milj. kr. för detta ändamål. I likhet med departementschefen anser utskottet att anskaffning av skyddsmasker till befolkningen bör fortsätta och produktionsberedskap upprätthållas. Det bör genom ändrade dispositioner av anvisade anslag kunna göras möjligt att under budgetåret utöka anskaffningen av skyddsmasker. Utskottet avstyrker bifall till motionen 1972:1606, såvitt avser medel för utökad anskaffning av skyddsmasker.

Behovet av skyddsmasker tas även upp i motionen 1972:1569, som ger anvisning på ett sätt att öka tillgången på skyddsmasker utöver dem som tillförs genom civilförsvarsstyrelsens anskaffningsprogram. Eftersom samhället inte under överskådlig tid kan beräknas tillgodose skyddsbehovet anser motionärerna att man bör överväga, om inte enskilda skall få möjlighet att själva anskaffa skyddsmasker. Styckepriset för en skyddsmask beräknas ligga strax över 30 kr.

Varje möjlighet att öka beredskapen inom civilförsvaret bör tas till vara. Utskottet är dock för sin del inte berett att tillstyrka en marknadsföring som riktar sig direkt till allmänheten på det sätt som motionärerna har tänkt sig. Detta hänger bl. a. samman med att bestämda krav måste gälla för förvaring och kassation av skyddsmasker och i dessa ingående delar.

Med återopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionen 1972:1569,
2. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att civilförsvarsmateriel beställs inom en kostnadsram av 8 500 000 kr.,

3. att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t att medge att statsbidrag utgår för anskaffning av skyddsrum m. m. inom en kostnadsram av 11 500 000 kr.,
4. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, till *Civilförsvaret* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 112 000 000 kr.

Övrig verksamhet

37. **Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.** Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om det psykologiska försvarets mål och uppgifter under krig och krigsfara m. m. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt H 1 s. 295–298) och hemställer

att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att vid beredskapsnämnden för psykologiskt försvar inrätta en tjänst för kanslichef i Ce 1,
2. till *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 1 000 000 kr.

38. **Flygtekniska försöksanstalten.** Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt H 4 s. 298–302) och hemställer

att riksdagen till *Flygtekniska försöksanstalten* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 1 800 000 kr.

II Statens allmänna fastighetsfond

Försvarsdepartementet

39. **Civilförsvaret: Anskaffning av anläggningar.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt II 6 s. 303–305) och hemställer

att riksdagen till *Civilförsvaret: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett investeringsanslag av 6 000 000 kr.

40. **Anskaffning av vissa skyddsrumsanläggningar.** Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen har anfört om inriktningen av delprogrammet. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt II 7 s. 305–307) och hemställer

att riksdagen till *Anskaffning av vissa skyddsrumsanläggningar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett investeringsanslag av 1 301 000 kr.

III Försvarets fastighetsfond

41. Arméförband: Anskaffning av anläggningar. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt III 1 s. 308 -325) och hemställer

att riksdagen

1. medger att I 21:s skjutfält vid Tjärnmyren utvidgas och ett nytt övnings- och skjutfält för T 3 anskaffas i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag,
2. till *Arméförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett investeringsanslag av 90 000 000 kr.

42. Marinförband: Anskaffning av anläggningar. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkterna III 2 och III 3 s. 326--345) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Marinförband: Anskaffning av anläggningar* ett investeringsanslag av 67 500 000 kr.,
2. till *Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar* ett investeringsanslag av 95 000 000 kr.

43. Central och högre regional ledning: Anskaffning av anläggningar. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkt III 4 s. 345-350) och hemställer

att riksdagen till *Central och högre regional ledning: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett investeringsanslag av 28 000 000 kr.

44. Gemensamma myndigheter m.m.: Anskaffning av anläggningar. Gemensamma myndigheter m.m.: Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i propositionen 1972:75 (punkterna III 5 och III 6 s. 350-357) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Gemensamma myndigheter m.m.: Anskaffning av anläggningar* ett investeringsanslag av 11 000 000 kr.,
2. till *Gemensamma myndigheter m.m.: Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt* ett investeringsanslag av 2 700 000 kr.

45. Anskaffning av vissa militära anläggningar. I propositionen 1972:75 (punkt III 7 s. 358-360) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att utanför den ekonomiska ramen för det militära försvaret under ett nytt investeringsanslag för budgetåret 1972/73 anvisa 500 000 kr. till anskaffning av vissa militära anläggningar. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag och hemställer

att riksdagen till *Anskaffning av vissa militära anläggningar* för budgetåret 1972/73 anvisar ett investeringsanslag av 500 000 kr.

Stockholm den 16 maj 1972

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), Gustafsson i Stenkyrka (c), fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Enskog (fp), Gustafsson i Uddevalla (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Häll (s), Brännström (s), Glimnér (c), Pettersson i Lund (s), Virgin (m), Gustavsson i Nässjö (s), Gernandt (c) och Wedén (fp).

Reservationer

1. vid *punkten 1* (Det militära försvarets fortsatta inriktning) av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Virgin (m), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 38 börjar med "Redan nuvarande planering" och på s. 39 slutar med "båda motioner" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Utskottet instämmer i departementschefens uttalande (prop. 1972:75 s. 110) att till försvarsplaneringens viktigaste uppgifter hör att skapa handlingsfrihet beträffande försvarets utformning i framtiden. I de låga ekonomiska ramar som nu har föreslagits för det militära försvaret och civilförsvaret blir emellertid handlingsfriheten starkt begränsad. Varken försvarsutredningens majoritet eller departementschefen har kunnat ens något så när fullständigt ange konsekvenserna i olika avseenden. Detta gäller inte minst i fråga om den framtida handlingsfriheten.

Det är därför angeläget att skyndsamt genomföra en särskild analys härav och snarast redovisa resultatet för riksdagen. Ett sådant arbete skulle kunna inriktas på några olika tidsperspektiv och avse viktiga vapensystem och kvalificerad utbildning. Utskottet är medvetet om att ett arbete av detta slag är resurskrävande men anser det synnerligen påkallat. Utskottet vill därför förorda att Kungl. Maj:t för 1973 års riksdag redovisar konsekvenserna av årets försvarsbeslut och de åtgärder som kan vidtas för att i särskilt viktiga avseenden öka handlingsfriheten. Därvid bör även anges kostnaderna för särskilda återtagningsprogram. Vad utskottet har anfört med anledning av motionerna 1972:1608 och 1972:1614 bör ges Kungl. Maj:t till känna."

dels utskottets hemställan under D. 3 (s. 47) bort ha följande lydelse:

"3. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1608 och 1972:1614 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om en redovisning för 1973 års riksdag av handlingsfriheten för olika delar av försvaret."

2. vid *punkten 1* (Det militära försvarets fortsatta inriktning) av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 39 börjar med "Utskottet anser" och som på s. 41 slutar med "denna inriktning" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Utskottet utgår, liksom motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp), från den säkerhetspolitiska grundsyn som senast kommit till uttryck i regeringsdeklarationen den 23 mars innevarande år. I denna fastslogs bl. a. kravet på att Sverige uppehåller ett starkt försvar som stöd för neutralitetspolitiken och att detta förhållande i sitt nordiska sammanhang utgör ett positivt bidrag till stabilitet i Europa. Utskottet

erinnrar vidare om att strävan i svensk försvarsplanering sedan länge varit att skapa balans mellan det militära försvarets olika enheter och system. I proposition nr 110 till 1968 års riksdag uttalades i detta sammanhang (s. 67): 'Vår nuvarande krigsorganisation innebär en balanserad försvarslösning som inte lämnar några medvetna luckor i fråga om försvarseffekt i en stridsmiljö där insats sker med konventionella vapen.' Utskottet anser att här återgivna uttalanden även i fortsättningen bör vara vägledande för det militära försvarets säkerhetspolitiska roll och inriktning. Det militära försvaret bör således även framgent ha sådan styrka och sammansättning att det kan verka krigsavhållande och ha förmåga att, om ett angrepp likväl kommer till stånd, beslutsamt möta detta. Den krigsavhållande effekten är av stort värde som stöd för neutralitetspolitiken.

Utskottet anser, i likhet med vad som uttalas i motionen 1972:1605, att det militära försvaret allttjämt bör vara uppbyggt som ett balanserat djupförsvar i vilket de olika förbanden och vapensystemen kompletterar varandra. Djupförsvaret bör, om ett angrepp sker, medge insatser så långt utanför våra kuster och gränser som är stridsekonomiskt lämpligt. En angripare bör möta ett alltmer hårdnande motstånd ju närmare han kommer kust och gräns, där alla härför disponibla stridskrafter sätts in. Förberedelser för uthålligt motstånd inom landet bör vidtas för att – om en angripare lyckas upprätta brohuvuden på svenskt område – förhindra fortsatt framträngande. Enligt utskottets mening bör alltså det militära försvarets uppgift i första hand vara att som ett viktigt medel för säkerhetspolitiken bidra till att hålla landet utanför krig och i andra hand, om Sverige anfallas, vara att så långt möjligt hålla kriget utanför landet.

I motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611 framhålls att den fortsatta inriktning av det militära försvaret som anges i propositionen innebär en brytning med det balanserade djupförsvarets princip. Utskottet delar denna uppfattning och kan således inte i detta avseende tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Strävan bör enligt utskottets mening även framgent vara att, inom ramen för försvarets krigsavhållande betydelse, klarlägga för eventuella angripare att uppoftningar i form av insatser, förluster och tid vid ett angrepp mot Sverige kommer att bli stora. Det motsatsförhållande som tecknas i propositionen mellan begreppen initialstyrka och uthållighet är enligt utskottets bedömning ett konstruerat motsatsförhållande, som inte kan tjäna ovannämnda strävan. Det torde sålunda vara uppenbart att en för svag initialstyrka på viktiga områden skulle försvaga den totala uthålligheten. Utgångspunkten bör i stället vara att åstadkomma en optimal avvägning mellan uthållighet och initialstyrka, som leder till den bästa samlade effekten av vårt militära försvar.

I detta sammanhang vill utskottet vidare framhålla att ett försvar, som utformas så att det redan i ett krigs inledningsskede måste i huvudsak föras fördröjande, inte kan tillfredsställande uppfylla målsättningen att verka krigsavhållande. Därmed kan även neutralitetspolitikens trovärdighet påverkas negativt. Det finns områden i vårt land som är vitala från

både strategiska synpunkter och beträffande folkförsörjningen men som av geografiska skäl inte erbjuder tillräckligt utrymme för fördröjande strid. Skåne och Gotland är härvidlag exempel på områden där försvarets huvuduppgift måste vara att avvärja eventuella angrepp.

Av vad som anförts framgår att utskottet *inte delar departementschefens uppfattning att avvägningsprogrammet Fjärrstridsförband, innehållande ubåtar och attackflyg, bör ges lägre prioritet än övriga krigsuppgiftsorienterade avvägningsprogram. I sammanhanget vill utskottet även peka på att benämningen av detta program är oegentlig och bör ändras. Ubåtar kan utnyttjas inom hela vårt omgivande havsområde och attackflyget kan, om så erfordras, insättas direkt i markstrid på vårt territorium. Vidare delar inte utskottet, som konsekvens av det ovan sagda, departementschefens syn på att övervattensstridsförbanden skall utnyttjas enbart kustnära. Insats av sådana förband bör i likhet med övriga kvalificerade, rörliga förband ske där så är stridsekonomiskt lämpligt.*

Det nuvarande statsfinansiella läget medför att restriktivitet med statsutgifterna måste beaktas, vilket även påverkar de medel som kan avses för det militära försvaret. Förändringar kan härvid komma att ske vilket bl. a. gör att utskottet biträder departementschefens mening att riksdagen inte bör besluta om en bestämd utgiftsram för det militära försvaret för flera år. Utgiftsramen bör prövas årligen. Som ett led att kunna vidmakthålla den tidigare påtalade balansen inom djupförsvaret anser utskottet att besparingar skall sökas inom fredsorganisationen och bland övriga fasta utgifter. Kostnaderna av detta slag måste begränsas. Som ett led i denna strävan pågår en intensiv rationaliseringsverksamhet för att bl. a. minska förvaltningsorganisationen (jfr prop. 1972:45 s. 7 och FöU 1972:15 s. 5). Särskilda åtgärder kan behöva vidtas för att underlätta denna verksamhet. Utskottet återkommer till denna fråga.

Utskottet har i detta sammanhang observerat att kostnadsfördelningen inom det militära försvaret har utvecklats så att en successivt ökad andel av kostnaderna tas i anspråk av organisation och utbildning. Denna utveckling påverkar i ogynnsam riktning möjligheterna för anskaffning av vapenmateriel och annan materiel. Balans mellan kvalitet och kvantitet måste eftersträvas som grund för försvarets sammansättning och resursfördelning på kort och lång sikt. Utskottet anser därför att en viss ökad satsning på vapenmaterielsidan beträffande alla tre försvarsgrenarna bör ske i förhållande till departementschefens förslag avseende programplaneprioriteten. Samtidigt bör som angetts ovan ytterligare besparingar ske inom fredsorganisationen och beträffande utbildningstid vad gäller förband med mindre komplicerade uppgifter. Väsentligt härvidlag är, som utskottet ovan framhållit, att utredningen avseende värnplikssystem och värnpliktsutbildning bedrivs med hänsyn härtill.

Departementschefen föreslår att planeringsramen för kommande femårsperiod skall utgå horisontellt från basbeloppet 6 470 milj. kr. i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Planeringsramen

föreslås uppgå till 32 350 milj. kr. i prisläget februari 1971. Enligt departementschefens mening bör i planeringen förutsättas att kompensation för pris- och löneförändringar skall ske enligt nettoprisindex. Till synpunkter på beräkning av denna kompensation återkommer utskottet.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har såvitt gäller planeringsramen för det militära försvaret lämnats ett förslag som innebär en planeringsram för femårsperioden som utgår från ett basbelopp för budgetåret 1972/73 om 6 705 milj. kr. och därefter ökar med 100 milj. kr. för år. Planeringsramen uppgår därmed till 34 525 milj. kr. Motionärerna förutsätter vidare att full kompensation lämnas för pris- och löneförändringar.

I motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) har såvitt nu är i fråga hemställts att planeringsramen för det militära försvaret skall bestämmas till 33 750 milj. kr. Motionärerna hävdar, att den planeringsram som departementschefen förordar kan få konsekvenser beträffande tilltron till Sveriges neutralitetspolitik.

Beträffande planeringsramens storlek vill utskottet framföra följande. Den antagna löne- och prisutveckling under 1971, som utgjort en av utgångspunkterna för överbefälhavarens underlag i anbefallda planeringsramar och som behandlats av försvarsutredningen, har sedan det verkliga utfallet blivit känt visat sig vara alltför låg. Bristen har beräknats uppgå till storleksordningen 1 000 milj. kr. under femårsperioden. Detta innebär att, om korrektion härför inte sker i de olika planeringsramarna, det faktiska innehåll i resp. ramar, som både överbefälhavaren och försvarsutredningen utgått ifrån, inte kan vidmakthållas. Detsamma gäller den av departementschefen föreslagna planeringsramen på 32 350 milj. kr. Utskottet anser att ovan angiven korrektion bör ske. Därutöver bör planeringsramen ökas med 250 milj. kr. för att materielanskaffning och planeringsinnehåll i övrigt skall kunna medge en bättre handlingsfrihet för upprätthållande av ett balanserat djupförvar. Utskottet anser således att planeringsramen i prisläget 1971 skall vara 33 600 milj. kr.

Erfarenheterna från tidigare planering inom det militära försvaret visar att en planeringsram som under aktuell flerårsperiod utformas som en trappa utgör en förhållandevis säker grund för den långsiktiga planeringen. Utskottet anser därför att den aktuella planeringsramen bör stegvis ökas för varje år så att den totala ramen för femårsperioden blir ovan angivna 33 600 milj. kr. i prisläge februari 1971 (löneläge 1971). Beträffande utgiftsramen 1972/73 återkommer utskottet. Med hänvisning till det ovan sagda och de synpunkter utskottet anfört på det ekonomiska läget kan utskottet alltså inte tillstyrka bifall till motionerna 1972:1606 och 1972:1611 i nu ifrågavarande avseenden.

Utskottet har tidigare angett som angeläget att det militära försvaret även fortsättningsvis skall vara ett balanserat djupförvar innebärande bl. a. att avvärningsprogrammet för ubåtar och attackflyg ej ges lägre prioritet än övriga program innehållande stridskrafter. Vidare har utskottet angett att en viss ökning av materielanskaffningen i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag bör ske samtidigt som besparingar skall

eftersträvas inom fredsorganisationen. Beträffande minskning av personal, främst inom förvaltningsorganisationen, delar utskottet departementschefens uppfattning.

Utskottet vill i detta sammanhang beröra de allvarliga konsekvenser för det militära försvarets utveckling, framför allt på längre sikt, som inträffar om propositionen fastställs av riksdagen och om den förutsedda årliga omprövningen av utgiftsramar inte leder till förbättringar. Överbefälhavaren har lämnat följande uppgifter. Inom armén kommer det totala antalet brigader att gå ned till omkring 40 % av nuvarande antal. Därvid kommer endast en fjärdedel av infanteribrigaderna att kunna bibehållas och moderniseras. Flygvapnets jaktdivisioner måste minskas med mer än hälften. Flygspaningen måste begränsas till vissa delar av omgivande havsområden. Kvalificerat luftvärn kommer att saknas inom delar av landet. Antalet ubåtar reduceras med ca 50 %. Våra möjligheter att bekämpa en invasion över havet går ned väsentligt. Under den närmaste femårsperioden kommer omkring 70 % av arméns lokalförsvarsförband och 30 -50 % av marinens och flygvapnets förband inte att kunna repetitionsutbildas. På ännu kortare sikt kommer åtta flygdivisioner, samtliga luftvärnsrobotförband av typ Blodhunden och vissa radarstationer att behöva tas ur drift i förtid.

Den här beskrivna utvecklingen kommer även att påverka möjligheterna att i Sverige upprätthålla en kvalificerad försvarsmaterielindustri av tillräcklig omfattning. En sådan behövs för att undvika beroende av utländska leverantörer i sådan utsträckning att negativa verkningar beträffande trovärdigheten hos vår neutralitetspolitik inträffar utomlands. I propositionen understryks vikten av denna aspekt. Utskottet är oroat av de konsekvenser som här avtecknar sig, liksom givetvis även av följderna för sysselsättningsläget inom flera orter i vårt land. Av uppgifter som försvarets materielverk har lämnat till utskottet framgår att påverkan på sysselsättningen blir betydligt kraftigare än som har angetts av försvarsministern. Det gäller t. ex. förenade fabriksverken, Karlskronavarvet, Bofors, Telub och Saab-Scania med en rad av underleverantörer. Även möjligheterna att upprätthålla ubåtsbyggnadskapaciteten hos Kockums kan komma i riskzonen. Friställningar hotar redan under nästa budgetår och verkningarna kommer sedan att öka. Även om åtgärder vidtas och anslag beviljas för att genom arbetsmarknadsverket möta sådana påfrestningar för många enskilda personer måste det allvarligt ifrågasättas om framsyntheten i en sådan avvägning är genomgående förnuftig. Utskottet är medvetet om att den planeringsram som utskottet förordar inte kan avlägsna men väl mildra åtskilliga av dessa svårigheter samtidigt som utsikterna att upprätthålla ett balanserat djupförsvar och tilltron till neutralitetspolitiken förbättras.

Departementschefen har för armé-, marin- och flygvapenförbanden i proposition 1972:75 (s. 210 -211, 230 och 247 för resp. förband) avgett förslag till inriktning under kommande femårsperiod. Mot bakgrund av vad som framförts tidigare vill utskottet för sin del framföra följande.

Beträffande samtliga förband finner departementschefen det nödvän-

digt att begränsa repetitionsutbildningen med motiveringen att kunna frigöra medel för åtgärder som ger effekt på längre sikt. Enligt vad utskottet, som ovan anförts, inhämtat kommer omfattningen av denna begränsning inom den i propositionen föreslagna planeringsramen att bli så stor att allvarliga konsekvenser för det militära försvaret på såväl kort som lång sikt inte kan undvikas. Utskottet kan dock med hänsyn till nuvarande statsfinansiella läge temporärt acceptera en begränsning, varvid dock inskränkningarna i jämförelse med konsekvenserna av Kungl. Maj:ts förslag bör begränsas för förband med särskilt viktiga funktioner.

För arméförbanden finner utskottet att en minskning av antalet brigader blir nödvändig. Beträffande antalet infanteribrigader bör planeringen inriktas mot ca 10 med en mot 1980-talets stridsmiljö avpassad kvalitet. Fördelningsluftvärnsbataljonerna förutsätts bli utrustade med luftvärnsrobotar och antalet bataljoner ökas något. I övrigt kan utskottet i huvudsak ansluta sig till vad departementschefen har framfört.

För marinförbanden vill utskottet först framhålla betydelsen av att anskaffningsprogrammet för ubåtar typ A 14 fullföljs så att inte blott bemyndigande för denna anskaffning lämnas utan även beställning av fem ubåtar sker budgetåret 1972/73. Vidare anser utskottet att beställning av patrullbåtar och minjaktfartyg bör ske i enlighet med den planering överbefälhavaren redovisat i minskningsnivå 1. Handlingsfrihet bör därutöver skapas för att efter perioden kunna påbörja anskaffning av s. k. flottiljledarefartyg som även bör ges ubåtsjaktkapacitet. Utskottet anser att anskaffningsprogrammet när det gäller tunga fasta kustartilleribatterier bör fullföljas i enlighet med redovisad planering. I övrigt kan utskottet i huvudsak ansluta sig till vad departementschefen framfört.

För flygvapenförbanden förutsätter utskottet att anskaffningen av flygplan 37 Viggen i attackversion bör kunna omfatta 8 divisioner. Beträffande jaktversionen bör den kvalitet gälla som förutsatts i överbefälhavarens underlag. En viss mindre avveckling av antalet Draken-divisioner bör ske, dock ej i den utsträckning som blir följden av departementschefens förslag. Beträffande strilssystemet och luftvärnsrobotförbanden anser utskottet att den redovisade planeringen i det väsentliga bör följas. I övrigt kan utskottet i huvudsak ansluta sig till vad departementschefen framfört.

Utskottet anser sammanfattningsvis att överbefälhavaren bör få i uppdrag att, som anges i motionen 1972:1605, i början av år 1973 avge förslag till inriktning av det militära försvaret. Grundläggande bör därvid vara vad utskottet ovan anförde.

Utskottet har beretts tillfälle att studera verkningarna av olika pris- och lönekomensationssystem inom det militära försvaret. Utskottet kan instämma i synpunkter, som i olika sammanhang framförts, att det under 1960-talet tillämpade systemet hade svagheten att inte tillräckligt stimulera ansträngningar till kostnadsnedpressningar. Å andra sidan är det utskottets mening att den nuvarande metoden med s. k. nettoprisindex leder till ett alltför osäkert underlag för en långsiktig planering. Det kan t. ex. inte vara en rimlig uppgift för försvarets myndigheter att försöka

uppskatta den inflationsgrad som olika slag av ekonomisk politik kan komma att medföra och att söka, i nuvarande omfattning, göra erforderliga reservationer inom tilldelade ramar för att möta påfrestningar enligt dessa uppskattningar. En rimligare utgångspunkt kan vara att beträffande personalkostnadssidan uppställa krav på en viss årlig rationaliseringseffekt, och att därefter, med fränräkning av konsekvenserna av ett sådant krav, lämna full kompensation för personalkostnadsstegringar. En andra utgångspunkt kan vara att lägga åtminstone en del av kostnaderna för ökade värnpliktsförmåner utanför ramarna. Eftersom nettoprisindex synes slå särskilt ogynnsamt på materielsidan kan en tredje utgångspunkt vara att beräkna kompensation i detta avseende med utgångspunkt från nuvarande nettoprisindex men med ett visst begränsat tillägg för materiel och tjänster. Utskottet förordar, närmast med anledning av synpunkter i motionen 1972:1605, att Kungl. Maj:t förelägger riksdagen förslag till nytt löne- och priskompensationssystem att gälla fr. o. m. budgetåret 1973/74. Förslag om full kompensation kan utskottet således inte tillstyrka."

dels utskottets hemställan under D. 1 och 4 (s. 47) bort ha följande lydelse:

"1. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:963 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har uttalat om värnpliktssystem och värnpliktsutbildning,

4. med bifall till motionen 1972:1605 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag, motionen 1972:1606 och motionen 1972:1611, alla motionerna savitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om nytt system för priskompensation fr. o. m. budgetåret 1973/74 och i övrigt om inriktningen av det militära försvaret,"

3. vid *punkten 1* (Det militära försvarets fortsatta inriktning) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 39 börjar med "Utskottet anser" och som på s. 41 slutar med "denna inriktning" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Utskottet har i det föregående anslutit sig till en inriktning av vår säkerhetspolitik och vårt totalförsvaret som innebär ett understrykande av försvarets krigsavhållande betydelse. Vårt försvar måste vara starkt nog för att tillsammans med politiken i övrigt ge trovärdighet åt vår vilja och förmåga att uppfylla de förpliktelser som vår neutralitetspolitik medför.

Försvarspolitikerna måste föras långsiktigt. Grunden för ett nytt försvarsbeslut bör vara den internationella utveckling som, mot bakgrund av tidigare erfarenheter och den höga rustningsnivån i omvärlden, ter sig rimlig inom en period av 10-20 år. En långsiktig planering blir också mest ekonomisk.

Det politiska läget i Europa ter sig just nu mindre hotande än på länge.

Fördenskull finns inte anledning att förlita sig på en fortgående avspänning och avrustning. De ideologiska skillnaderna vidmakthåller en latent spänning som inte påverkas mer än på ytan av officiella deklarationer och fördrag. En varaktig förbättring av vårt säkerhetspolitiska läge inträder först om det sker faktiska minskningar av de militära resurserna i vårt närområde.

Den kraftiga uthyggnaden av Sovjetunionens sjöstridskrafter har betydelse inte minst för det strategiska läget i norra Europa. Warszawa-paktens dominans i Östersjön är stark. I haven utanför Norge är de sovjetiska marina stridskrafterna starka och aktiva.

Av det anförda framgår att utskottet inte biträder departementschefens mening att det militära försvarets styrka kan tillåtas att gå ned på sätt som i propositionen föreslås.

Det militära försvaret bör även i fortsättningen ha invasionsförsvaret som sin främsta uppgift. Därvid krävs en utformning av krigsmakten så att den skall kunna möta en angripare så långt utanför våra gränser och kuster som kan vara stridsekonomiskt lämpligt, dvs. att den skall kunna åstadkomma ett djupförsvar i ordets rätta bemärkelse.

Våra stridskrafter skall kunna kraftsamlas vid gräns och kust, där avvärjningsstrid skall kunna föras. Om en angripare trots detta lyckas vinna inledande framgångar skall våra resurser utnyttjas till det yttersta för att bjuda ett hårt, segt och långvarigt motstånd över ytan.

I motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611 framhålls att den fortsatta inriktningen av det militära försvaret som anges i propositionen innebär ett avsteg från det balanserade djupförsvarets princip. Utskottet delar denna uppfattning och kan inte förorda att balansen i det militära försvarets sammansättning förskjuts genom en ändrad prioritering mellan de olika avvägningsprogrammen. Försteg bör i fortsättningen liksom hittills ges uteslutande med utgångspunkt i de olika förbandens effekt i invasionsförsvaret. Endast om så sker kan bästa valuta erhållas av anslagna medel.

Uppgiften att förhindra en angripare att få fast fot på svensk mark kräver att han hejdas senast i gräns- och kustzonen. Skall så kunna ske måste tid för vår mobilisering och kraftsamling vinnas genom att angriparen tvingas till förberedande bekämpning och till koncentration av sina resurser. Våra sjö- och flygstridskrafter måste effektivt kunna föra strid mot honom i ett tidigt invasionsskede då hans sårbarhet är som störst. Stridskrafter för sådan bekämpning måste disponeras i tillräckligt antal. Endast då kan markstridskrafter med god eldkraft och rörlighet samt med förmåga till segt motstånd över hela landytan skapa en verklig uthållighet.

Försvarets främsta uppgift att vara krigsavhållande och att i andra hand förhindra krigsföring på svenskt område så långt detta kan vara möjligt främjas bäst vid en sådan utformning av det militära försvaret.

En uppbyggnad av krigsmakten på sådant sätt att den redan från början endast syftar till ett fördröjande försvar kan inte i erforderlig grad verka krigsavhållande. Den skulle därför inte ge tillräckligt stöd för vår

neutralitetspolitik, ej heller möjlighet att förhindra att väsentliga delar av svenskt område snabbt ockuperas av en angripare.

De hittills tillämpade operativa principerna har avsetts att tillgodose kraven på ett balanserat och effektivt djupförsvar. Utskottet kan inte biträda att dessa principer förändras på sätt som propositionen föreslår.

Det är av stor vikt att tillgängliga resurser så långt möjligt används för utbildning och materielanskaffning. Kostnaderna för fredsorganisationen och andra fasta kostnader måste begränsas. Särskilda åtgärder kan behöva vidtas för att underlätta denna verksamhet. Utskottet återkommer till denna fråga.

Den femåriga programplaneringen bör, som departementschefen har angett, ske med utgångspunkt i en viss ekonomisk planeringsram. Utskottet vill betona att vid bestämmande av denna måste beaktas -- förutom önskemålet om återhållsamhet med statsutgifterna -- vårt säkerhetspolitiska läge, kravet på stor handlingsfrihet och de konsekvenser för sysselsättningen inom landet som kan förutses.

Departementschefen föreslår att planeringsramen skall utgå horisontellt från basbeloppet, 6 470 milj. kr. i den utgiftsram för budgetåret 1972/73 som han förordar. Planeringsramen för perioden 1972/73 -- 1976/77 föreslås alltså uppgå till (5 x 6 470) 32 350 milj. kr. i prisläget februari 1971. Enligt departementschefens mening bör i planeringen förutsättas att kompensation för pris- och löneförändringar skall ske enligt nettoprisindex.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har anförts att den planeringsram för femårsperioden som departementschefen förordar är betydligt mindre än de ekonomiska ramar som har undersökts av överbefälhavaren och granskats av försvarsutredningen. Vidare hävdas bl. a. att planeringsramen måste bestämmas till ett belopp som är 1 000 milj. kr. större för att inte materielanskaffningen skall få alltför liten omfattning. Motionärerna förordar en planeringsram om 33 600 milj. kr.

I motionen 1972:1606 av herr Bohman m. fl. (m) har såvitt gäller planeringsramen för det militära försvaret lämnats ett förslag som innebär en planeringsram för femårsperioden som utgår från ett basbelopp för budgetåret 1972/73 om 6 705 milj. kr. och därefter ökar med 100 milj. kr. för år. Planeringsramen uppgår därmed till 34 525 milj. kr. Motionärerna förutsätter vidare att full kompensation lämnas för pris- och löneförändringar.

I motionen 1972:1611 av herrar Romanus (fp) och Polstam (c) har såvitt nu är i fråga hemställts att planeringsramen för det militära försvaret skall bestämmas till 33 750 milj. kr. Motionärerna hävdar att den planeringsram som departementschefen förordar kan få konsekvenser beträffande tilltron till Sveriges neutralitetspolitik.

Utskottet vill påpeka de allvarliga konsekvenser som ett fullföljande av propositionens förslag skulle innebära. Dessa har ännu inte kunnat helt klarläggas. Det är dock uppenbart att de kommer att bli synnerligen genomgripande såväl under de närmaste åren som på längre sikt.

Beträffande konsekvenserna på kort sikt om regeringens förslag skulle bifallas vill utskottet anföra följande.

Enligt förslag från överbefälhavaren kommer tiden för grundutbildning av värnpliktiga att av ekonomiska skäl väsentligt avkortas trots att utbildningstiden redan före denna avkortning är internationellt sett kort. Reduktionen kommer att ge en nedgång i utbildningseffekt som leder till ett ökat risktagande i fråga om såväl långsiktig beredskap som insatsberedskap. Vid denna förkortning av grundutbildningen är det särskilt angeläget att repetitionsutbildningen kan genomföras enligt de normer som fastställdes genom riksdagsbeslut 1966. I propositionen angiven planeringsram nödvändiggör emellertid kraftiga ingrepp även i repetitionsutbildningen. Dessa ingrepp blir för samtliga försvarsgrenar av större omfattning än vad som framgår av propositionen.

Enligt överbefälhavaren kommer inom armén under femårsperioden ca 70 % av lokalförsvarsförbanden och även fältförband (bl. a. två pansarbrigader) inte att repetitionsutbildas. För marinen och flygvapnet måste 30–50 % av repetitionsutbildningen enligt programplanerna utgå. Inom dessa försvarsgrenar kan under vissa år all repetitionsutbildning behöva inställas. De nödvändiga ingreppen kommer i hög grad att påverka den operativa effekten både på kort och lång sikt. Många förband kommer inte att kunna lösa sina planlagda uppgifter direkt efter mobilisering. Inte heller kommer utbildningskapaciteten att medge att den förlorade utbildningen återtas inom rimlig tid om det militärpolitiska läget skulle försämrats.

Av ekonomiska skäl måste även kraftiga ingrepp göras i dagens krigs- och fredsorganisation inom armén och flygvapnet. Kvalitativt användbar krigsmateriel tas ur operativ drift. Åtta flygdivisioner, samtliga luftvärnsrobotförband av typ Bloodhound och ett antal radarstationer behöver tas ur drift i förtid.

Rekrytering och utbildning av nya fältflygare minskar till hälften och för vissa återstående flygförband kommer utbildningens omfattning att reduceras.

Dessa åtgärder leder till en avsevärd sänkning av flygvapnets effekt under 1970-talet. Inom armén går pansarförbandens effekt ned.

Även på längre sikt kan bifall till propositionen få mycket allvarliga konsekvenser. Med en ekonomisk planeringsram enligt regeringens förslag kommer de allvarligaste konsekvenserna att inträffa under 1980-talet eftersom medelstillelningen under den närmaste femårsperioden i huvudsak bestämmer den krigsorganisation som kan hållas under 1980-talets första hälft.

I det följande redovisar utskottet vissa exempel på konsekvenser som visar var nedskärningar är ekonomiskt möjliga och ger en uppfattning om storleken av de totala minskningarna.

Såväl i försvarsutredningens betänkande som i propositionen framhålls att brigaderna bör hållas på en kvalitativt hög nivå samt att ett något större antal brigader bör bibehållas på sikt än vad överbefälhavaren förutsatte i de lägre nivåerna i programplanerna. Den föreslagna

ekonomiska planeringsramen medför att dessa ambitioner inte kan uppfyllas.

Med oförändrad avvägning torde de ekonomiska resurserna räcka endast till att vidmakthålla och modernisera en fjärdedel av infanteribrigaderna. Antalet pansarbrigader minskar till två tredjedelar redan under 1970-talet. Norrlandsbrigaderna bibehålls vid nuvarande antal. Totala antalet brigader torde minska med omkring 60 % av nuvarande drygt 30 brigader.

De infanteri- och pansarbrigader som inte kan tillföras modern materiel kommer att föras över till lokalförsvaret. Uppgifterna för dessa förband måste ändras i förhållande till dagsläget. Detta medför att de kvarvarande brigaderna riskerar att bli bundna i sekundära riktningar för att lösa uppgifter som inte kan lösas av de 'nedväxlade' förbanden. Våra möjligheter till kraftsamling minskar väsentligt.

Omsättningen av luftvärnets vapenmateriel är en av 1970-talets stora frågor. Enligt tidigare planering, som grundats på en luftförsvarsutredning år 1967, skulle huvuddelen av dagens luftvärnsbataljoner tillföras den svensktillverkade luftvärnsrobot 70. Av ekonomiska skäl är f. n. den planerade omsättningen begränsad till 40 % av antalet bataljoner. Denna reduktion medför att kostnaderna för robotarna blir så höga att systemets stridsekonomi måste omprövas samt att luftvärnets förmåga att bekämpa kvalificerat flyg endast kommer att finnas inom vissa begränsade områden av landet. Skyddet av väsentliga delar av totalförsvarets anläggningar måste helt eller delvis utgå.

De nuvarande jagarflottiljerna avvecklas i och med att jagarnas kvalitet inte längre motsvarar stridsmiljöns krav. Kvarvarande torpedbåtar organiseras i fristående divisioner. Ledningsfartyg för dessa förband kan ej inrymmas i den ekonomiska ramen. Effekten av förbanden nedgår.

Motortorpedbåtsförbanden kommer att ersättas med patrullbåtsförband varvid antalet enheter kan vidmakthållas.

Alla fregatter utgår ur organisationen utan ersättning före 1978. När även jagarna utgår under 1980-talet disponeras för kvalificerad ubåtsjakt endast ett begränsat antal tunga helikoptrar. Sjöfartsskyddet minskar både i Västerhavet och i Östersjön.

Antalet ubåtar kommer att reduceras från nuvarande 22 till omkring hälften. Våra möjligheter att bekämpa en invasionsstyrka över havet går därigenom ned väsentligt.

Den planerade anskaffningen av tunga fasta kustartilleribatterier reduceras med cirka en tredjedel. Samtidigt utgår befintliga rörliga KA-bataljoner i början av 1980-talet, varefter tungt rörligt kustartilleri inte kan omgrupperas till hotade riktningar. Nedgången motverkas i viss utsträckning av de rörliga spärrbataljoner som successivt tillförs krigsorganisationen under 1970-talet.

I propositionen angiven planeringsram skulle för flygvapnets del leda till att antalet jaktdivisioner måste reduceras från dagens 21 till 8. Reduceringen är så stor att kvarvarande förband sannolikt måste koncentreras till viktigare geografiska områden. Andra delar av landet måste då lämnas utan jaktförsvär.

De tunga attackflygdivisionerna minskar i samband med anskaffningen

av Viggen från 10 till 7 vilket försämrar våra möjligheter att bekämpa en kustinvasion. Lätta attackdivisioner tillkommer.

Spaningsdivisionerna minskar med 40 %, varigenom vårt underrättelseunderlag kommer att begränsas. Havsövervakningen måste begränsas till vissa delar av omgivande havsområden.

Moderniseringen av stridsledningssystemet måste ytterligare senareläggas. En geografisk prioritering av moderniseringen måste ske, vilket kan medföra att möjligheterna att luftförsvara någon eller några luftförsvarssektorer väsentligt reduceras.

Även krigsflygbassystemet får vidkännas avsevärda reduceringar i vad gäller såväl materielltillförsel som skyddsnivå. Antalet baser går ned med ca 20 %. Även i detta fall kan en hård geografisk prioritering bli nödvändig, varvid möjligheterna att koncentrera insatsen av kvarvarande flygförband till olika delar av landet minskar.

Konsekvenserna blir också allvarliga i fråga om möjligheterna att i vårt land bibehålla en kvalificerad försvarsmaterielindustri. En sådan industri är av vital betydelse för att vi som neutralt land skall i tillräcklig grad kunna stå oberoende av utländska leverantörer. Propositionen understryker vikten av detta men den föreslagna ekonomiska ramen möjliggör inte en bibehållen försvarsmaterielindustri av tillräcklig omfattning. Chefen för försvarets materielverk framhåller att – som en ofrånkomlig följd av de ramar för materielanskaffningen som propositionen anger – svensk försvarsindustri successivt kommer att behöva uppgå område efter område. Följden härav kommer också att bli en betydande friställning av arbetskraft från denna industri. Då den ofta är starkt specialiserad och belägen i bygder utan tillräckliga alternativa arbetsmöjligheter medför en på så sätt skapad arbetslöshet allvarliga sociala konsekvenser. Den totala effekten från samhällsekonomisk synpunkt av de minskade resurserna för försvaret blir därför – särskilt i rådande sysselsättningsläge – ingalunda vad beloppen kan synas antyda.

Försvareffekten och den framtida handlingsfriheten beror främst på den inriktning som fastställs för planeringen. I ekonomiskt avseende bör denna inriktning bestämmas i enlighet med vad som har föreslagits i motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga. Utskottet förordar alltså att planeringsramen bestäms till 34 525 milj. kr. och återkommer till utgiftsramen för budgetåret 1972/73 senare. Utskottet vill dock understryka att planeringsinriktningen inte innebär ett slutligt ställningstagande till försvarsutgifterna för budgetåren därefter.

Pris- och löneomräkning bör ske enligt metod som ger full kompensation för inträffade förändringar. Utskottet förordar att särskilda prisregleringstal beräknas för detta ändamål på sätt som skedde för prisregleringen före budgetåret 1969/70.”

dels utskottets hemställan under D. 4 (s. 47) bort ha följande lydelse:

”4. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605, 1972:1606 och 1972:1611, alla motionerna såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om inriktningen av det militära försvaret,”

4. vid *punkten 1* (Civilförsvarets fortsatta inriktning) av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Virgin (m), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 45 börjar med "Utskottet finner" och slutar med "denna inriktning" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Liksom beträffande det militära försvaret synes den av departementschefen förordade planeringsramen för civilförsvaret inte motsvara den förutsatta utvecklingen av denna viktiga gren av totalförsvaret. Enligt utskottets mening bör planeringsramen bestämmas så att civilförsvarets beredskap och uthållighet inte äventyras och så att dess krigsorganisation även i fortsättningen kan verka effektivt omedelbart efter mobilisering. Planeringsramen har också stor betydelse för en utökad anskaffning av skyddsmasker.

Utskottet förordar att planeringsramen för civilförsvaret bestäms till 690 milj. kr., varav för budgetåret 1972/73 har beräknats 144 milj. kr. Något överskridande av ramen för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumbyggnad m. m. skall inte förutsättas."

dels utskottets hemställan under E. 4 (s. 47) bort ha följande lydelse:

"4. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om inriktningen av civilförsvaret,"

5. vid *punkten 4* (Ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. – Militära försvaret) av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 61 börjar med "Förslag om medel" och slutar med "det militära försvaret" bort ersättas med text av följande lydelse:

"I motionen 1972:1605 har bl. a. angetts att den utgiftsram som propositionen föreslår för budgetåret 1972/73 inte torde vara tillfyllest för att infria de ambitioner, som Kungl. Maj:ts förslag i och för sig uttrycker. Om ytterligare medel inte tillförs måste med stor sannolikhet ingrepp göras i utbildning, materielunderhåll och materielanskaffning utöver vad departementschefen har förutsatt. Detta medför också större sysselsättningssvårigheter vid av försvaret berörda industrier. Utskottet vill i anslutning till vad som har anförts även påpeka, att viss ytterligare medelstildelning kan bli erforderlig under budgetåret 1972/73 för att möjliggöra materielbeställningar i enlighet med vad utskottet ovan anfört och för att undvika brådstörtad nedläggning av ett större antal flygdivisioner och av luftvärnsroboten Blodhunden. Någon tillräcklig klarhet om alla med dessa problem sammanhängande förhållanden har inte stått att vinna under utskottsbehandlingen, inte minst på grund av ofullständigheter i Kungl. Maj:ts förslag. Under alla förhållanden torde ett betydande underskott, framför allt på underhållssidan, inte kunna undvikas med de av departementschefen nu beräknade ramarna. Ett

tilllägg av den storleksordning, som anges i motionen 1972:1605, 120 milj. kr., torde erfordras.

Om någon tillrättaläggning inte sker har detta ofrånkomliga konsekvenser för sysselsättningen och erforderlig omställnings- och omplaneringstid medges inte. Utskottet anser därför, i enlighet med motionen 1972:1605, att Kungl. Maj:t bör återkomma till riksdagen med begäran om erforderliga anslag på tilläggsstat sedan närmare undersökningar fullbordats. Den närmare fördelningen på olika anslag av en vidgning av utgiftsramen bör i samband härmed också anges av Kungl. Maj:t. Utskottet tar därför inte nu ställning till denna fråga.

Som en metod att komma till rätta med en del av de svårigheter utskottet ovan berört begär Kungl. Maj:t i enlighet med tidigare tillämpad praxis fullmakt att över- eller underskrida meddelade ramar eller att medge insatser genom arbetsmarknadsstyrelsen. Sådana åtgärder och medgivanden är dock väsentligen knutna till konjunktur- och beredskaps-skäl, som kan vara svåra att tillämpa i den speciella omställningsperiod för försvaret som nu är för handen. Dessutom skall enligt departementschefens förslag kärva återbetalningsskyldigheter föreligga för försvaret vid överskridande av givna ramar och vid insatser av arbetsmarknadsmyndigheterna. Utskottet anser att dessa frågor måste bedömas med utgångspunkt från den situation som råder när återbetalning enligt fastställda regler kan aktualiseras. När så sker bör frågan underställas riksdagen. I övrigt har utskottet ingen erinran mot de av Kungl. Maj:t begärda fullmakterna såvitt nu är i fråga."

dels utskottets hemställan under A. 3 (s. 66) bort ha följande lydelse:

- "3. med bifall till motionen 1972:1605 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:1611, båda motionerna såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet har anfört om förslag från Kungl. Maj:t om medel på tilläggsstat för budgetåret 1972/73,"

dels utskottets hemställan under C. 2 (s. 66) bort ha följande lydelse:

- "2. bemyndigar Kungl. Maj:t att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1972/73 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1971/72, med förebehåll att riksdagen bör underställas fråga om återbetalning av medel som har utnyttjats utöver fastställd utgiftsram,"

6. vid *punkten 4* (Ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. - Militära försvaret) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 61 börjar med "Förslag om medel" och slutar med "det militära försvaret" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Den föreslagna utgiftsramen för nästa budgetår är enligt utskottets mening inte tillräcklig för att verksamheten under budgetåret skall kunna

innebära ett ekonomiskt utnyttjande av tidigare uppbyggda resurser. Som utskottet redogjort för under punkt 1 kommer den att i förening med en låg planeringsnivå leda till åtgärder som i vissa fall innebär kapitalförstöring. Även förband som med små kostnader skulle kunna behållas i krigsorganisationen under åtskilliga år kan av brist på medel behöva dras in redan under de närmaste åren.

Med hänsyn bl. a. till att ökningen av personalkostnaderna inte har beaktats tillräckligt i den ramberäkning som departementschefen förordar finner utskottet att de föreslagna resurserna för nästa budgetår inte ens står i samklang med de ambitioner som propositionen uttrycker. Om ytterligare medel inte tillförs måste ingrepp göras i utbildning, materielunderhåll och materielanskaffning utöver vad departementschefen förutsätter.

Utskottet anser att även konsekvenserna för sysselsättningen bör beaktas. En rationell anpassning till hastigt minskade resurser torde relativt snart leda till mindre sysselsättning vid försvarets egna verkstäder och framför allt inom statliga och enskilda företag som svarar för materielunderhåll och nytillverkning.

I det föregående har utskottet anslutit sig till departementschefens uttalande att anskaffning av materiel som är väsentlig för försvaret bör ske på sådant sätt att Sverige inte kommer i beroendeställning till andra länder och därigenom kan utsättas för påtryckningar. Det bör framhållas att denna strävan försvåras om medelstillgången för utveckling och anskaffning av materiel minskar, vilket skulle bli följden av regeringens förslag.

Mot denna bakgrund föreslår utskottet att basbeloppet för utgiftsramen ökas med 235 milj. kr. i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag. Av ökningen bör 125 milj. kr. avses för ökad anskaffning och utveckling av materiel. För Arméförband, Marinförband och Flygvapenförband bör avses resp. 36, 18 och 71 milj. kr. Utskottet återkommer härtill under berörda anslag. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att lämna förslag till de ytterligare beställningsbemyndiganden som kan behövas.

Den utgiftsram som utskottet förordar uppgår till det förhöjda basbeloppet jämte medel för prisreglering m. m. enligt departementschefens förslag, dvs. sammanlagt 7 186 705 000 kr.”

dels utskottets hemställan under A. 2 (s. 66) bort ha följande lydelse:

”2. med bifall till motionen 1972:1606 samt med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972:1611, båda motionerna såvitt nu är i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 7 186 705 000 kr.,”

7. vid *punkten 4* (Ramberäkningar för budgetåret 1972/73 m. m. – Civilförsvaret) av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimné (c), Virgin (m), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 62 börjar med

”Utskottet anser” och som på s. 63 slutar med ”högst 18 milj. kr.” bort ersättas med text av följande lydelse:

”Utskottet anser att civilförsvaret vid övergången till utgiftsram inte bör ges så snäv ram att resurserna inte motsvarar de uppgifter som statsmakterna ställer. Kungl. Maj:ts förslag torde inte medge en önskvärd fortsatt uppbyggnad av civilförsvaret. Utgiftsramen bör beräknas så att det inte behövs ett särskilt bemyndigande för Kungl. Maj:t att medge överskridande av ramen med högst 18 milj. kr. Utskottet återkommer till frågan om anskaffning av skyddsmasker.

I motionen 1972:1605 av herrar Antonsson (c) och Helén (fp) har hemställts att utgifter för byggnadsinvesteringar inom civilförsvarets fredsorganisation endast skall belasta utgiftsramen ettdera över kapital- eller driftbudgeten. Med hänsyn till att en sådan ordning, som sammanhänger med de särskilda fastighetsfonderna, redan tillämpas för det militära försvaret godtar utskottet den även för civilförsvarets del. Vid bestämmande av utgiftsramen bör räknas in 6 milj. kr. för att kompensera dubbelbetalningen.

Utskottet föreslår att basbeloppet (utgiftsramen i prisläge februari 1971) bestäms till $(120 + 18 + 6)$ 144 milj. kr.”

dels utskottets hemställan under B. 2–3 (s. 66) bort ha följande lydelse:

”2. med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, för budgetåret 1972/73 fastställer utgiftsramen i prisläge februari 1971 till 144 000 000 kr.,

3. med bifall till motionen 1972:1605 avslår Kungl. Maj:ts förslag att bemyndiga Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1972/73 med ett belopp av högst 18 000 000 kr. för att fullfölja gjorda åtaganden beträffande bidrag till skyddsrumsbbyggande m. m.”

8. vid *punkten 13* (Arméförband: Materielanskaffning) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 74 börjar med ”Utskottet har i det” och slutar med ”551 milj. kr.” bort ersättas med text av följande lydelse:

”Utskottet har i det föregående tillstyrkt bifall till yrkandet i motionen 1972:1606 om en ökning av utgiftsramen för det militära försvaret. Därmed har utskottet också möjliggjort de anslagsökningar som har föreslagits i samma motion. Utskottet förordar att anslagsökningarna helt läggs på resp. materielanslag. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att fördela medlen mellan varje försvarsgrens materielanslag och anslag till forskning och utveckling. De båda anslagen bör få balanseras genom över- och underutnyttjande.

Utskottet har inte något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag till

beställningsbemyndigande. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 700 milj. kr.”

dels utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

- ”2. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Arméförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 587 000 000 kr.”

9. vid *punkten 15* (Arméförband: Forskning och utveckling) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att utskottets hemställan utöver punkterna 1 och 2 bort uppta en punkt 3 av följande lydelse:

- ”3. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet under punkten 13 har anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.”

10. vid *punkten 18* (Marinförband: Materielanskaffning) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 77 börjar med ”Beträffande yrkandet” och slutar med ”340 milj. kr.” bort ersättas med text av följande lydelse:

”Med hänvisning till vad utskottet har anfört under punkten 13 tillstyrker utskottet bifall till motionen 1972:1606. Anslaget bör i enlighet härmed föras upp med 358 milj. kr.

Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 600 milj. kr.”

dels utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

- ”2. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag, med avslag på motionen 1972:960 och med bifall till motionen 1972:1606, sistnämnda motion såvitt nu är i fråga, till *Marinförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 358 000 000 kr.”

11. vid *punkten 20* (Marinförband: Forskning och utveckling) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att utskottets hemställan utöver punkterna 1 och 2 bort uppta en punkt 3 av följande lydelse:

- ”3. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet under punkten 13 har anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.”

12. vid *punkten 23* (Flygvapenförband: Materielanskaffning) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att

dels utskottets yttrande på s. 79 bort ersättas med yttrande av följande lydelse:

”Med hänvisning till vad utskottet har anfört under punkten 13 tillstyrker utskottet bifall till motionen 1972:1606. Anslaget bör i enlighet härmed föras upp med 887 244 000 kr.

Kungl. Maj:ts förslag till beställningsbemyndigande föranleder ingen erinran från utskottets sida. Bemyndigandebeloppet bör alltså bestämmas till 855 milj. kr.”

dels utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

”2. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606 såvitt nu är i fråga till *Flygvapenförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 887 244 000 kr.”

13. vid *punkten 25* (Flygvapenförband: Forskning och utveckling) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som – vid bifall till reservationen 6 – anser att utskottets hemställan utöver punkterna 1–4 bort uppta en punkt 5 av följande lydelse:

”5. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1606, såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet under punkten 13 har anfört om fördelning av medel mellan anslag till materielanskaffning och anslag till forskning och utveckling.”

14. vid *punkten 30* (Försvarets radioanstalt) av herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Gernandt (c) och Wedén (fp) som anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 83 börjar med ”I propositionen” och slutar med ”i fråga” bort ersättas med följande text:

”I propositionen föreslås en ökning av anslaget med 5 728 000 kr., vilket medger att verksamheten i stort sett kan bedrivas i oförminskad omfattning. Enligt utskottets mening räcker det emellertid i detta fall inte med att endast ge täckning för pris- och löneökningar. Den tekniska utvecklingen inom radioanstaltens verksamhetsområde går mycket snabbt. Utskottet, som för sin del finner att medelsbehovet bör beräknas enligt radioanstaltens förslag, tillstyrker bifall till yrkandet i motionen 1972:1605, såvitt nu är i fråga.”

dels utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

”att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972:1605 såvitt nu är i fråga till *Försvarets radioanstalt* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 57 800 000 kr.”

15. vid *punkten 36* (Civilförsvaret) av herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Glimnér (c), Virgin (m), Gernandt (c) och Wedén (fp) som – vid bifall till reservationen 7 – anser att

dels det avsnitt i utskottets yttrande som på s. 85 börjar med "Utskottet har" och slutar med "av skyddsmasker" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Yrkandet i motionen 1972:1605 innebär bl. a. att civilförsvaret nästa budgetår får disponera 2 milj. kr. mer än som avses i departementschefens förslag totalt sett. Ökningen gäller såväl utgiftsramen som förevarande anslag. Utskottet har vid behandlingen av civilförsvarets utgiftsram för nästa budgetår framhållit att Kungl. Maj:ts förslag inte torde medge en önskvärd fortsatt uppbyggnad av civilförsvaret. Den av utskottet förordade utgiftsramen uppgår i prisläge februari 1971 till 144 milj. kr., varav 6 milj. kr. i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag bör avse kapitalbudgeten. Nu ifrågavarande anslag bör alltså föras upp med 138 milj. kr.

Skyddsrum och skyddsmasker är väsentliga för civilförsvaret. Motionen 1972:1606 tar upp frågan om anskaffning av skyddsmasker och motionärerna föreslår att civilförsvaret tillförs ytterligare 7,5 milj. kr. för detta ändamål. Utskottet anser det angeläget att öka tillgången på skyddsmasker och förordar att anskaffningen utökas inom anslagets ram."

dels utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

"4. att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972:1605 och 1972:1606, båda motionerna såvitt nu är i fråga, till *Civilförsvaret* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 138 000 000 kr."

Särskilt yttrande

vid *punkten 25* (Flygvapenförband: Forskning och utveckling) av herrar Petersson i Gäddvik och Virgin (m) som anfört:

”Som framgår av propositionen 1972:75 är det ännu så länge endast fråga om studier av förberedande karaktär inför kommande beslut om åtgärder för ersättning eller modernisering av flygplan 37 Viggen. Vi delar utskottets uppfattning att sådana studier är av grundläggande betydelse, bl. a. för vår handlingsfrihet på sikt. Uppfattningen i motionen 1972:1613 att det s. k. flygplanprojektet 80 skall läggas ner kan vi alltså inte ansluta oss till.

Enligt vad utskottet har inhämtat är ifrågavarande studier inriktade på olika alternativ, av vilka dock intet avser särskilt höga prestanda i förhållande till den miljö i vilken verkan skall ske. Vi känner, liksom utskottet och motionärerna, oro för kostnadsutvecklingen men vill understryka att all projektering och anskaffning av materiel dock måste ske från utgångspunkten att den skall ge optimalt utbyte i form av stridsförmåga. Vi kan därför inte förorda att riksdagen uttalar sig för att man redan under studieskedet skall avhända sig möjligheten att konstruera ett flygplan med effektiva prestanda. Motionen 1972:1607 bör alltså inte bifallas.”

Utrikesutskottets yttrande nr 1 år 1972

Till försvarsutskottet

Genom beslut den 16 mars 1972 har försvarsutskottet hemställt att utrikesutskottet avger yttrande över propositionen 1972:75 såvitt avser säkerhetspolitikens inriktning.

Med anledning härav får utrikesutskottet anföra följande.

I propositionen 1972:75 (s. 98–101) framhålls att den politiska utvecklingen efter år 1968 bl. a. pekar mot att det för första gången på mycket lång tid har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för att uppnå ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete. I propositionen hänvisas till att supermakterna i ökad utsträckning har funnit nödvändigt att lösa särskilt farliga kriser och problem med gemensamma ansträngningar. Vidare åberopas 1968 års icke-spridningsavtal, fördraget om förbud mot placering av massförstörelsevapen på havsbotten, konventionen om förbud mot innehav av biologiska stridsmedel och toxinvapen, de bilaterala förhandlingarna mellan Förenta staterna och Sovjetunionen om begränsning av strategiska vapen (SALT), regeringen Brandt/Scheels östpolitik, Moskva- och Warszawaavtalen år 1970, överenskommelserna om Berlin, diskussionerna om en europeisk säkerhetskonferens, det östeuropeiska intresset för ökat tekniskt och ekonomiskt samarbete med staterna i Västeuropa, diskussionen om ömsesidiga truppstyrkereduktioner i Europa. De gångna årens utrikespolitiska händelser ger således ett fortsatt och förstärkt intryck av politisk avspänning i Europa, framhåller propositionen. Avspänningsprocessen har nu pågått så länge och visat en sådan hållfasthet att man kan våga tala om en utvecklingstrend.

Propositionen understryker att de ömsesidiga strävandena till en konstruktiv fortsättning på denna politik följs med förväntningar och intresse. Detta innebär inte att en fortsättning är fri från problem. Bakslag, tillfälliga och mera varaktiga, kan komma att inträffa på båda sidor. Det finns emellertid i dag inga tecken som pekar på att detta kommer att leda till att grunderna i den utstakade riktningen överges av parterna. På tal om de negativa dragen i utvecklingen erinrar propositionen om att några påtagliga rustningsbegränsningar hittills inte kommit till stånd. Supermakterna har inte inskränkt eller aviserat begränsningar i sina planer att utveckla och anskaffa avancerade vapensystem. De konventionella styrkorna i Europa är i stort sett oförändrade på båda sidor. Risker finns för fortsatta motsättningar och kriser i andra delar av världen än Europa. Läget utanför Europa är labilt och påverkar – indirekt och ibland direkt – de europeiska staternas säkerhetspolitiska situation. Strävandena att söka avspänning och nya politiska utgångspunkter i

Europa kan komma att störas av händelser i andra delar av världen, i vilka europeiska stater och deras allierade engageras. Riskerna för att sådana konflikter skall spridas till det centrala Europa torde dock numera vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden.

Avspänningssträvandena i Europa beröres även i regeringens utrikesdeklaration i riksdagen den 23 mars 1972. Däri redogöres bl. a. för de i den västtyska förbundsdagen pågående förhandlingarna om ratifikation av fördragen med Sovjetunionen och Polen. Den svenska regeringen skulle, sägs det i deklarationen, anse det innebära ett allvarligt bakslag för de mångåriga strävandena till ökad avspänning i Europa om fördragen fälls. Fördragets ratificering måste enligt regeringens bedömning tillmätas mycket stor betydelse för en fortsatt ostörd avspänning i Europa.

Utskottet vill framhålla att det föreligger vissa svårigheter att dra bestämda slutsatser av den komplicerade bild som det internationella läget just nu uppvisar.

Förhållandet mellan de två supermakterna tilldrar sig ännu det största intresset. I utrikesdeklarationen påpekas att den maktpolitiska situationen i Europa alltså präglas av de två mot varandra stående militärallianserna, inom vilka supermakterna — Förenta staterna och Sovjetunionen — har ett dominerande inflytande. Samtidigt som rustningsnivån är hög karakteriseras läget av en maktpolitisk balans. Denna balans är betingad av att vardera supermaktens militära styrka är sådan att tilltron till vedergällningsförmågan upprätthålls. Styrkebalansen underbyggs av supermakternas klart demonstrerade vilja att eliminera konflikthanledningar, att befästa den egna makt sfären och respektera motpartens, heter det i deklarationen.

En bedömning av det säkerhetspolitiska läget kan därför inte göras enbart på grundval av en analys av möjligheterna att fullfölja olika avspänningsinitiativ utan den förutsätter även en analys av motiven för supermakternas agerande.

Det är ett faktum att supermakterna har undvikit att konfronteras i väpnade konflikter och att ingripa i varandras vitala intressesfärer trots betydande motsättningar, förorsakade av direkta intressekonflikter samt ömsesidig misstro och fruktan. Försiktigheten i deras agerande torde främst ha berott på terrorbalansen och vetskapen om de fruktansvärda konsekvenserna av ett kärnvapenkrig. Samtidigt som terrorbalansen erbjuder en viss garanti för fred innebär den ständiga risker, inte minst därför att den inte är automatiskt bestående utan kan påverkas av den tekniska utvecklingen. I försvarsutredningens betänkande påpekas att de risker som sålunda är förenade med terrorbalansen har lett till ständiga strävanden på olika plan att genom förhandlingar och avtal komplettera och befästa den garanti för fred som balansen erbjuder. Dessa strävanden har under senare år fått en annan omfattning än tidigare, kanske främst till följd av den militärtekniska utvecklingen, problemen att avveckla militära engagemang och svårigheterna att med militära maktmedel

ästadkomma avgörande förändringar i rådande läge.

Mot denna bakgrund kan utskottet dela den i propositionen uttryckta uppfattningen att det har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för att uppnå ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete och att de starka läsningar som har präglat stormaktspolitiken under efterkrigstiden synes ha övergått i ett läge med en starkare vilja till positiva förändringar.

Självfallet kan, som även påpekas i propositionen, bakslag inträffa. Den känsliga balansen mellan supermakterna kan komma att rubbas och plötsliga återfall i gamla spänningar kan inträffa.

Utskottet ansluter sig till propositionens uttalanden om den svenska säkerhetspolitikens inriktning och om neutralitetspolitikens innehåll (s. 101--104). Som propositionen framhåller, spelar vårt land genom sin utrikespolitik och sitt försvar en viktig roll för att bevara stabiliteten i det nordiska området. Utskottet noterar att detta är ett förhållande som också erkänts i omvärlden.

Stockholm den 13 april 1972

På utrikesutskottets vägnar

OLLE DAHLÉN

Närvarande: herrar Lange (s), Dahlén (fp), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Möller i Gävle (s), Johansson i Jönköping (s), Wirmark (fp), Turesson (m), Hellström (s), Korpås (c), Ericson i Örebro (s) och Nilsson i Stockholm (s).

Avvikande mening

av herr Bo Turesson (m):

Avspänningssträvandena i Europa bygger i huvudsak på status quo. Östsidan önskar konsolidera det nu bestående läget och västsidan tycks vara beredd att acceptera detta. Situationen kännetecknas av att folken i östra Europa förvägras nationell självbestämmanderätt. Sovjetunionen har i den så kallade Bresjnev-doktrinen förbehållit sig rätten till intervention i en kommunistisk stats inre angelägenheter, när enligt av Sovjetunionen gjord bedömning fara föreligger för grundläggande förändringar i partiets och statsens struktur, vare sig det lokala partiet begärt interventionen eller ej.

Den fredsgaranti, som terrorbalansen menas utgöra, är i och för sig bräcklig. Förtroendet för dess fredsbevarande funktion bygger dessutom helt på en förväntan om att supermakternas regeringar kommer att handla rationellt i farliga lägen. Uppenbarligen är emellertid deras handlande beroende bland annat av hänsynstaganden till interna politiska förhållanden. Maktspelet i öststaterna har yttervärlden små möjligheter

att analysera och värdera.

Det är mot bakgrunden av detta labila läge, som vi har att bedöma den ändring av den strategiska situationen, som skett genom den kraftiga och målmedvetna sovjetiska marina expansionen. Sovjetunionen har byggt ut sina positioner på de norra och södra flankerna i Europa. Warszawa-paktens dominans i Östersjön är stark. I haven utanför Norge är de sovjetiska marina stridskrafterna väsentligt starkare och mera aktiva än NATO:s sjöstridskrafter inklusive Norges. Det bör också understrykas, att huvuddelen av de övervattensstridsfartyg och allt det nya specialtonnaget för landstigning, som finns i Östersjön och Norra Ishavet, är fartyg byggda för näroperationer. Enligt en utredning, som gjorts av det norska utrikespolitiska institutet, har Murmansk vid Norra Ishavet under senare år byggts ut till ett centrum, som institutet kallar för världshistoriens största flyg- och flottbas.

Dessa påtagliga fakta och den omständigheten att rustningssiffrorna i Östeuropa i dag är högre än någon gång tidigare under efterkrigstiden måste påverka bedömningen av avspänningsläget och dettas bestånd och därmed kraven på vårt eget försvar.

Utskottet uttrycker emellertid sin förhoppning om att de avspänningsinitiativ, som berörts i propositionen 1972:75, skall leda till en situation i Europa, som innebär ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete.

Utgifter i totalbudgeten och rambundna utgifter för det militära försvaret 1966/67 – 1972/73
(utgifter för det militära försvaret 1972/73 enligt prop. 1972:75)

	Milj. kr. (löpande priser)						
	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	1971/72	1972/73
Utgifter i totalbudgeten, utfall	33 378	36 347	38 883	44 221	48 269		
Utgifter i totalbudgeten, senaste beräkning (prop. 1972:90)						56 300	59 739
Utgifter för det militära försvaret, utfall	4 733	4 862	4 987	5 330	5 808		
Utgifter för det militära försvaret, beräknat ¹						6 227 ²	6 952 ³ (6 582) ⁴
Militära försvarets utgifter i procent av utgifterna i statsbudgeten	14,18	13,38	12,83	12,05	12,03	11,06	11,64 ³ (11,02) ⁴

¹ Inkl. beräknad priskompensation till budgetarets medelkostnadsläge
² Inkl. 62 milj. kr. för konjunkturstimulerande åtgärder enligt prop. 1971:140
³ Inkl. lönekostnadspålägg (370 milj. kr.), som har legts in i utgiftsramen fr. o. m. 1972/73
⁴ Exkl. lönekostnadspålägg

Bilaga 3

Försvarsutgifternas procentuella andel av bruttonationalprodukten till faktorkostnad (löpande priser)

	<i>Totalförsvarets andel</i>	<i>Det militära försvarets andel</i>
1963/64	5,00	4,45
1964/65	4,95	4,30
1965/66	5,09	4,56
1966/67	4,88	4,21
1967/68	4,67	4,06
1968/69	4,51	3,87
1969/70	4,31	3,75
1970/71	4,21	3,79

- Anm. 1. Bruttonationalprodukten (BNP) är ett mått på den totala produktionen, dvs. såväl konsumtionsvaruproduktion som kapitalvaruproduktion. Bruttonationalprodukten till faktorkostnad beräknas utifrån bruttonationalprodukten till marknadspris, varifrån indirekta skatter dras och till vilken indirekta transfereringar läggs
2. Med utgifter för totalförsvaret avses de statsutgifter som enligt finansdepartementets ändamålsgruppering hänförs till totalförsvaret

Källa: Försvarsdepartementet

Innehållsförteckning

	Sid.
FÖRSVARETS FORTSATTI INRIKTNING	1
1970 års försvarsutredning	1
Propositionen	
Säkerhetspolitikens inriktning	9
Målsättning för totalförsvaret	16
Totalförsvarets fortsatta inriktning	17
Det militära försvarets fortsatta inriktning	18
Civilförsvarets fortsatta inriktning	23
Det psykologiska försvaret	27
Inriktningen av övrigt totalförsvär	27
Motionerna	29
Utskottet	
Säkerhetspolitikens inriktning	31
Målsättning för totalförsvaret	34
Totalförsvarets fortsatta inriktning	35
Det militära försvarets fortsatta inriktning	35
Civilförsvarets fortsatta inriktning	41
Det psykologiska försvaret	45
Inriktningen av övrigt totalförsvär	46
Hemställan	47
ÄNDRAD GRUNDUTBILDNING M. M. FÖR VÄRNPLIKTIGA	48
Propositionen	
Försöksverksamhet m. m. inom värnpliktsutbildningen	48
Ändrad utbildningstid för vapenfria tjänstepliktiga	52
Ändrade grunder för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.	52
Motionen	52
Utskottet	52
FÖRBÄTTRADE VÄRNPLIKTSFÖRMÄNER	55
Motionerna	55
Utskottet	56
RAMBERÄKNINGAR FÖR BUDGETÅRET 1972/73 M. M.	59
Motionerna	59
Utskottet	
Det militära försvaret	60
Civilförsvaret	62
Beräkning och jämkning av utgiftsramar	63
Beredskapsåtgärder	65
Vissa frågor med anledning av höjning av pensionsåldern för viss militär och civilmilitär personal	65
Hemställan	66

FöU 1972:17	116
	Sid.
ANSLAGSFRAGOR	68
Försvarsdepartementet m. m.	
Försvarsdepartementet	71
Vissa nämnder m. m.	71
Kommittéer m. m.	72
Extra utgifter	72
Reglering av prisstegringar för det militära försvaret	72
Reglering av prisstegringar för civilförsvaret	72
Arméförband:	
Ledning och förbandsverksamhet	73
Materielanskaffning	73
Istandsättning av befästningar och kaserner	74
Forskning och utveckling	74
Marinförband:	
Ledning och förbandsverksamhet	76
Materielanskaffning	76
Istandsättning av befästningar och kaserner	77
Forskning och utveckling	77
Flygvapenförband:	
Ledning och förbandsverksamhet	78
Materielanskaffning	78
Istandsättning av befästningar och kaserner	79
Forskning och utveckling	79
Central och högre regional ledning	
Krigsorganisation för vissa staber m. m.: Materielanskaffning	81
Central och högre regional ledning: Istandsättning av befästningar och kaserner	81
Gemensamma myndigheter och funktioner	
Försvarets materielverk	82
Försvarets forskningsanstalt	82
Försvarets radioanstalt	82
Försvarsmedicinska forskningsdelegationen	83
Frivilliga försvarsorganisationer m. m.	83
Insatsberedskap m. m.	83
Gemensamma myndigheter m. m.: Istandsättning av befästningar och kaserner	83
Civilförsvär	84
Övrig verksamhet	
Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar	86
Flygtekniska försöksanstalten	86
Statens allmänna fastighetsfond	
Civilförsvär: Anskaffning av anläggningar	86
Anskaffning av vissa skyddsrumsanläggningar	86
Försvarets fastighetsfond	
Arméförband: Anskaffning av anläggningar	87
Marinförband: Anskaffning av anläggningar	87
Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar	87

FöU 1972:17	117
	Sid.
Central och högre regional ledning: Anskaffning av anläggningar	87
Gemensamma myndigheter m. m.: Anskaffning av anläggningar	87
Gemensamma myndigheter m. m.: Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt	87
Anskaffning av vissa militära anläggningar	87
RESERVATIONER	89
SÄRSKILT YTTRANDE	108
<i>Bilagor</i>	
1. Yttrande av riksdagens utrikesutskott	109
2. Utgifter i totalbudgeten och rambundna utgifter för det militära försvaret 1966/67–1972/73	113
3. Försvarsutgifternas procentuella andel av bruttonationalprodukten till faktorkostnad 1963/64–1970/71	114

